

EDAT MITJANA I RENAIXEMENT

MASOS I MASOS GRASSOS A LA VALL D'AMER (SEGLES XIV-XVI)¹

JOAN BLANCO DE LA LAMA

El bisbat de Girona ha estat tradicionalment terra de masos, el mas és un dels elements que ha configurat amb més caràcter el paisatge agrari de les terres gironines, des del segle XII aproximadament². Ara bé, és difícil dir què entenen els historiadors exactament per *mas*, tan difícil com distingir què volen dir els documents quan utilitzen el mot *mansus* o altres que li són sinònims, com *mansoneria* o *mansoveria*, *masada*, *borda*, etc. És coneguda la polisèmia de la paraula *mas*, i no ho és menys la sinonímia que coneix aquest tipus d'explotació agrària que coneixem sota el nom de *mas*³. Generalment entenem per mas una explotació agrària de tipus familiar, d'hàbitat dispers, encara que pugui agrupar-se formant veinats, dedicada al policonreu, tot i que centrada principalment en els cereals, formada per una casa, unes edificacions annexes i unes terres agregades que no sempre li són properes⁴. Tot i la vaguetat d'aquesta definició⁵, que encara tindria dificultats per adaptar-se a molts de

¹ Aquest treball s'ha pogut realitzar gràcies al projecte d'investigació DGICYT: *Drets de propietat i condicions de treball —agrari i no agrari— a la regió de Girona, segles XII-XX*. Els treballs que s'acolliren als seus ajuts de recerca foren publicats al llibre *Homes, Masos, Història. La Catalunya del Nord-Est (segles XI-XX)*, eds. Rosa Congost i Lluís To, Barcelona 1999. Problemes personals de l'autor i l'amplitud de la investigació n'impediren la publicació en el seu moment.

² Donat *et alii*, p. 257.

³ Sobre aquest aspecte, vegeu Salrach 1997 i Donat *et alii* 2001.

⁴ Sobre el mas com a explotació agrària medieval, vegeu Mallorquí 1998, especialment p. 48-51, i Donat *et alii* 2001, p. 136-138.

⁵ Per a una definició més acurada de la paraula *mas*, vegeu la veu *mas*, a càrrec de R. Congost i Colomer, del *Diccionari d'Història de Catalunya*, Ed. 62, Barcelona 1993.

masos segons en quins moments i zones, no hi ha dubtes, més enllà dels raonables, quan parlem de masos a la regió de Girona a l'Edat Mitjana i encara en èpoques posteriors, potser perquè la característica fonamental del mas no és tant ser explotació agrària com ser unitat de renda senyorial⁶, unitat de sotració de l'excedent pagès que d'una forma o altra, amb més o menys força o intensitat, arribarà fins al segle XIX. Potser és per aquest motiu que molts dels masos de la regió de Girona tenen una pervivència històrica que si no qualifiquem d'espectacular és tan sols per la seva freqüència: són molts els masos que han mantingut ininterrompudament la seva activitat des dels seus orígens als llunyans segles XII-XIII fins ben entrat el segle XX, són tan coneguts els casos de masies i pairalies que conserven la seva documentació des d'època medieval, que m'estalvia qualsevol comentari més⁷.

La historiografia sobre els masos de les terres gironines és relativament recent. En els seus inicis es centrà entorn del problema remença⁸, seguint la línia que obriren historiadors com Anguera de Sojo per les terres de Vic i Vicens Vives⁹; a la dècada del 1990 es varen incrementar els estudis dedicats als diversos aspectes dels masos medievals i dels homes i dones que els habitaren i hi treballaren¹⁰. Les línies que segueixen només pretenen ser una petita

⁶ To 1993, p. 160; Gifre & Lluch 2001, p. 593.

⁷ Vegeu Fernández Trabal 1989; Gifre & Soler 1996; Marquès 1998, p. 88-95; i Gifre *et alii* 2002, p. 106-116.

⁸ El 1986, per celebrar el 500 aniversari de la sentència de Guadalupe, el II Congrés d'Història Agrària tingué lloc a terres gironines i la *Revista de Girona*, n. 118 (1986), publicà un dossier especial sobre els remences. Un any abans, al col·loqui sobre *La formació i expansió del feudalisme català (8-11/1/1985)*, es presentava l'article de Sanz 1987 —tot i que algunes de les xifres publicades haurien de revisar-se.

⁹ Anguera de Sojo 1934 i Vicens Vives 1978. Cal recordar que el llibre fou escrit durant els anys quaranta.

¹⁰ Vegeu, entre molts d'altres, el número monogràfic *El mas medieval a Catalunya*, dels *Quaderns del Centre d'Estudis Comarcals*, XIX (1998), Banyoles; Bolòs 1995; Canals & Fochs 1993; Congost & To 1999, *El mas català durant l'edat mitjana i la moderna (segles IX- XVIII)*, C.S.I.C., Barcelona (2001), eds. M.T. Ferrer, J. Mutgé i M. Riu; Donat 1999; Homs & Canal 2000; Mallorquí 2000; Pons Guri 1989; Soldevila 1995; Soler 1988; To 1993; To 1997; també el dossier "Pagesos gironins, pagesos europeus" de la *Revista de Girona* núm. 202 (setembre-octubre 2000); per citar només alguns dels que es refereixen especialment al bisbat de Girona. Hauríem d'afegir-hi una quantitat innumerable de treballs que, tot i que no es centren directament en els masos com a explotacions agràries, sí que ho fan indirectament al tractar els homes de mas, els homes de remença com a grup social, la seva problemàtica, i la posterior evolució d'alguns d'ells en propietaris grassos. Esmentarem, només pel que fa a la regió de Girona, els noms de: E. Serra, R. Congost, R. Lluch, P. Gifre, Ll. Ferrer, X. Torres, etc., tot i que en algun cas no es cenyeixen estrictament als segles medievals.

contribució en un aspecte molt concret: l'evolució de l'extensió territorial dels masos de la vall d'Amer al llarg dels segles XIV-XVI¹¹. Sóc conscient de la limitació de l'estudi, tant pel que fa a la intenció de la seva anàlisi —l'extensió dels masos— com pel marc geogràfic —una petita vall.

Elegir una baronia, i no altra unitat geogràfica o administrativa més gran, o més petita si es vol, té com a finalitat estudiar les unitats bàsiques de funcionament feudal, perquè és en el marc de les baronies que s'articulava el complex funcionament del món feudal i l'extracció de la renda¹², i encara que nosaltres només analitzarem un petit aspecte de l'entramat d'elements que configuraven el món feudal, crec que és bo que l'estudi no trenqui la unitat d'anàlisi bàsica que constituïa aquest món¹³.

DOCUMENTACIÓ I MOSTRA ESTUDIADA

El treball es basa principalment en l'estudi de 4 capbreus dipositats a l'Arxiu Diocesà de Girona¹⁴: són els *Capbreus de la vall d'Amer a favor de l'abat del monestir de Santa Maria d'Amer*, iniciats els anys 1392, 1442, 1503 i 1567¹⁵. L'estudi d'aquests capbreus s'ha vist complementat en alguns casos amb el dels capbreus de la vall a favor de l'abat, de 1597 i 1742-1744¹⁶. Juntament amb aquesta documentació, s'han consultat els registres notariais

¹¹ Els masos de la vall d'Amer han estat gairebé ignorats. Amb el company J. Portella estudiarem alguns aspectes del *Capbreu de la vall d'Amer a favor de l'abat del monestir de Santa Maria iniciat el 1442* (ADG 551 n.7) al *VII Seminari d'Història Econòmica* de la UdG (1994), en què proposarem la ponència "Remences i masos remences: de què parlem? L'exemple de la Muntanya de Girona (la vall d'Amer) al segle XV". Posteriorment he publicat un estudi sobre masos grassos, masos rònecs i reaccions senyorials a la vall d'Amer als segles XIV-XVI —vegeu: Blanco de la Lama 2002.

¹² "Feudalismo o feodalité y seigneurie en Francia y en Inglaterra" a Hilton 1988, p. 143.

¹³ Vegeu Sales 2002, p. 65-66. En aquest cas constitueix, a més, una microzona.

¹⁴ Sobre les possibilitats i limitacions en l'estudi dels capbreus, vegeu Billen 1971. Hem d'esmentar a més els noms de G. Feliu, P. Ortega i M. Riu entre els principals autors catalans que han dedicat monografies als capbreus medievals, i que la manca de temps m'impedeix citar al llarg del treball.

¹⁵ ADG *Abadies d'Amer i Roses unides*, 551, núms. 2, 7, 9 i 14, respectivament.

¹⁶ ADG *Abadies d'Amer i Roses unides*, 551, núms 20 i 46. El capbreu de 1597 consta de la minuta i el *mundum*, en algun cas no figuren les mateixes confessions en tots dos redactats.

conservats a l'Arxiu Històric de Girona¹⁷ i els fons Monacals d'Hisenda, especialment la secció de pergamins del monestir de Santa Maria d'Amer, de l'Arxiu de la Corona d'Aragó.

Les capbreuacions de 1392, 1442, 1503 i 1567 foren ordenades pels abats Bernat de Vilafreser, Bernat Ferrer, Salvador Marull i Francesc Giginta, respectivament, i els capbreus foren redactats pels següents notaris: Bernat Tufarer, Bartomeu Collell, Bernat Caselles i Pau Serra, tots ells regents la notaria d'Amer els anys de la capbreuació, llevat d'en Bernat Caselles, que ho havia estat uns anys abans, durant el període 1472-1494; l'any 1503 i següents ho era Gabriel Mir¹⁸.

Els quatre capbreus estudiats registren només una part del domini senyorial de l'abat del monestir a la vall d'Amer: els masos¹⁹, comprenent les confessions d'un total de 67 masos, per bé que alguns d'ells són capbreuats només en una ocasió²⁰. En total es registren prop de 170 confessions, que afecten les parròquies de Sant Miquel, Sant Climent i Sant Genís d'Amer, Sant Julià de Lloret Salvatge (més tard sota l'advocació de sant Agustí), Sant Julià del Llor i el veïnat de Cabanyes de la parròquia de Sant Vicenç de Constantins. S'hi afegeix alguna confessió escadussera de la Barroca (antigament, Sant Andreu

¹⁷ *AHG Fn Amer*, n. 636 (1406-1407), n. 158 (1424-1429), n. 162 (1430-1433), n. 169 (1447-1449), n. 174 (1454-1455), n. 183 (1468-1477), n. 185 (1458-1477), n. 186 (1458-1515), n. 188 (1478-1479), n. 189 (1479-1484), n. 191 (1479-1491), n. 192 (1481-1486), n. 193 (1488-1494), n. 196 (1494), n. 198 (1497-1498), n. 217 (1520-1522), n. 233 (1552-1553).

¹⁸ Adroer *et alii* 1996, p. 345-346.

¹⁹ Queden per tant altres parts del domini com la vila d'Amer: tots el tinents de peces aïllades que no són homes de mas, i per tant una molt bona part de l'*ager*, a més d'altres drets que puguin correspondre a l'abat. Seria, doncs, un error extreure una visió mínimament globalitzadora de la senyoria, i encara menys de la pagesia, a partir d'aquests capbreus limitats a un sector: la pagesia de mas. Això sense oblidar la presència d'altres senyors, per petita que fos i dels quals no tenim notícia perquè els capbreus estudiats són només d'un senyor, l'abat d'Amer. Cal no oblidar, a més, que aquests capbreus que estudiem són un tipus de documentació feta per aquells que estan fora de l'economia pagesa i tan sols se'n beneficien; per tant, només poden oferir-nos una visió esbiaixada del món pagès. Vegeu "Razones de la desigualdad entre los campesinos medievales", Hilton 1988, p. 53. Sobre els problemes que planteja reconstruir la propietat i l'*ager* amb aquest tipus de documentació, vegeu Bourin-Derruau 1987, v. II, p. 227-228. Sobre les característiques dels capbreus com a font històrica, vegeu els autors esmentats a la nota 14; també es poden consultar autors com R. Fossier, E. Labrousse, Ph. Wolf..., entre d'altres.

²⁰ Aquest seria el cas, per exemple, del mas Baranzell de Sant Climent d'Amer, capbreuat només el 1567, o del mas Església de Sant Climent d'Amer, que confessa únicament el 1392.

de Sobre-roca), de les Serres (als capbreus, amb el nom de Santa Cecília de Càrcer) i de Sant Martí Sacalm, parròquies totes limítrofes amb la vall d'Amer²¹.

El capbreu amb més confessions és el del 1392 amb un total de 59, per bé que només les 43 primeres pertanyen de forma ininterrompuda a la vall d'Amer; a partir d'aquí es trenca la unitat conceptual del capbreu i tot fa pensar que s'aprofitaren les pàgines que quedaven al llibre capbreu. De fet, la confessió número 44, la del mas Gui de Sant Martí Sacalm, està redactada per una altra mà i la següent, la del mas Torner de Sant Climent d'Amer, per una altra de diferent que encara escriurà diverses confessions més. La unitat del capbreu es trenca no solament desbordant l'àmbit geogràfic de la vall d'Amer en incloure-hi masos d'altres parròquies veïnes, sinó també en afegir-hi confessions de tinents de peces aïllades, és a dir, homes no de mas; a la vegada que tornen a repetir-se les confessions de masos que ja havien estat capbrevats, com el mas Bassar d'Amer, el Boada de Sant Marçal, etc.

El capbreu més curt és el de 1442 que, en no incloure les parròquies de Sant Climent d'Amer, Sant Julià del Llor, Sant Julià de Lloret Salvatge i el veïnat de Cabanyes, només presenta 29 confessions. Desconeixem el motiu d'aquesta mancança, el llibre capbreu sembla enter i no hi ha cap expressió ni indicatiu que ens doni una raó d'aquesta decisió administrativa. És possible que les confessions que falten anessin en un altre llibre avui perdut, però això no és res més que una suposició.

Dels 44 masos de la vall d'Amer que l'abat feia capbrevar el 1392, només 31 s'havien mantingut vius sota el seu domini directe el 1567, als quals haurien d'afegir-s'hi 9 confessions més fins a totalitzar les 40 que suma el capbreu d'aquell any, una menys que en el de 1503, que en té 41.

Ja ho hem dit més amunt: prop de 170 confessions de masos, 67 masos diferents, dels quals només 31 són capbrevats d'inici a fi al llarg dels 175 anys; els altres 36 masos apareixen i desapareixen de la documentació sense que puguem saber-ne sempre el motiu. Així, ignorem per què no consta la confessió del mas Jonquera en el capbreu de 1442, i sí que ho fan les del mas Oliveres de Figuereda, el mas Figuereda de l'Abat, el Figuereda del Sagristà i el mas Fàbrega, tot ells, com el mas Jonquera, del mateix veïnat de Figuereda; encara que el mas Jonquera sí que és capbrevat en els altres tres

²¹ Vegeu el quadre *Masos capbrevats* de l'Apèndix.

capbreus. En certs casos sabem que el mas desapareix perquè va ser venut per deutes, com el mas Maset²²; n'hi ha que esdevingueren rònecs i foren aplevats per altres masos, tal fou el cas del mas Església²³. I encara a vegades podem suposar canvis en el domini directe, com és la situació del mas Terrats, que pertanyia a la Sagristia major del monestir de d'Amer²⁴. Però són majoria els casos dels quals ignorem el perquè de la seva entrada i sortida en els capbreus. Ara bé, allò que autènticament ens interessa és que només disposem de dades més o menys contínues d'una trentena de masos²⁵, i ininterrompudament de 16, que són els següents: mas Ballella, mas Bassar, mas Blanquera d'Albguer, mas Boada de les Costes, mas Boada de Sant Marçal, mas Concs, mas Crosa, mas Figuereda de l'Abat, mas Gelabert de Gallissà, mas Llograssols, mas Mont, mas Oliveres de Figuereda, mas Palou, mas Pujol d'Ollària i mas Torrent d'Albguer. Aquests són els únics masos que confessen als quatre capbreus, els altres tenen llacunes, uns en un capbreu, d'altres en dos...

És per aquest motiu que aquest estudi es basa en la mostra dels 16 masos abans esmentats, que en total representen més de la meitat dels masos possibles, objecte d'un estudi, més o menys, continuat. Per altra banda, reduir l'estudi a una mostra de 16 masos confessats a tots el capbreus implica reduir els capbreus a un "denominador comú", són capbreus més petits, però també iguals, i per tant s'eviten les enutjoses, i no sempre precises, correccions que haurien d'introduir-se en les desviacions que s'ocasionen en els càlculs obtinguts a partir de capbreus desiguals, ja que el nombre i la identitat dels masos és diversa en cada capbreu. A més, la mostra suposa prop del 20 per cent dels

²² AHG Fn Amer, n.189, f. 35v [1480/6/29].

²³ *Capbreu de la vall d'Amer* de 1503: Confessió del mas Pujol d'Ollària. ADG 551, n. 9, f. 61r.

²⁴ AHG Fn Amer, n. 196, f. 411r-412r.

²⁵ A més del 16 esmentats a continuació, són els dotze següents: mas Arbocet, mas Berenguera, mas Canadell, mas Casademont d'Ollària, mas Castanyer, mas Colomer de Sant Marçal, mas Fàbrega de Figuereda, mas Gallissà, mas Jonquera, mas Ter de Gallissà, mas Torrent de Gallissà i mas Vernatallada. Sobre el conjunt format per aquesta mostra de 28 masos s'han fet també alguns càlculs per comparar-los amb els resultats de la mostra principal de 16 masos. Els 28 masos suposen més d'un terç dels masos existents a començament del segle XV, i prop d'un 50 % en el 1488 i el 1553.

masos de la vall a començaments del segle XV²⁶, prop d'un 25 % el 1488, i un percentatge similar a mitjans del segle XVI²⁷.

Els masos de la mostra es situen esparsos per la vall d'Amer, tant a solell com a obaga, a fons de la vall o a la plana al·luvial que forma el riu Ter. Es distribueixen per les parròquies de Sant Genís i Sant Miquel d'Amer, deixant a les fosques les parròquies de Sant Julià del Llor, Lloret Salvatge, Sant Climent i el veïnat de Cabanyes, que com hem dit abans no eren capbrevats el 1442. Tot i això, hem de pensar que el gruix dels masos que l'abat posseïa a la vall es concentrava en la zona objecte d'estudi; dels 67 que en tenim documentats, només 14 pertanyen a aquesta zona fosca²⁸, als quals haurien d'afegir-s'hi 4 masos més que, tot i ser capbrevats, no pertanyien a la vall d'Amer²⁹. Això suposa un total de de 18 masos menys sobre 67 i, cosa encara més important, només 18 confessions menys sobre les prop de 170, és a dir un 10 %, que hem de negligir al triar els masos objecte d'estudi. La mostra, doncs, s'ha elegit sobre el 90 per cent de les confessions i el 73 % dels masos capbrevats, en definitiva els més representatius.

CONTINGUT I ESTRUCTURA DELS CAPBREUS

L'estructura que presenten els capbreus de la vall d'Amer a favor de l'abat dels anys 1392, 1442, 1503 i 1567 és molt similar. En general responen a un model molt estès al bisbat de Girona entre els capbreus de senyories directes de masos³⁰.

²⁶ La vall tení el 1415 la vall tenia en total 120 focs, dels quals 75 corresponen a la vall, *strictu sensu*, i 45 a la vila. *AHG Fn Amer*, n. 636, f. 3v.

²⁷ Segons el fogatge de 1553, la vall d'Amer tenia 61 focs laics, que suposo majoritàriament masos. *Iglesias 1979*, p. 261.

²⁸ Són els masos següents: Baranzell de Sant Climent, Boada de les Boadelles de Sant Climent, Bonmatí de Cabanyes, Bruguer de Sant Climent, Figuera, Goltresa de Lloret Salvatge, Moner de Cabanyes, Panoleda de Sant Climent, Puig de Sant Climent, Puig de Sant Julià del Llor, Rovira, Sabater, Torner, Verdager de Sant Climent. Tots confessats només en una ocasió. Vegeu el quadre *Masos capbrevats* de l'Apèndix.

²⁹ Són els masos Camps i Fonts de Les Serres i els masos Gui i Geli de Sant Martí Sacalm. Confessats tots una sola vegada. Vegeu el quadre *Masos capbrevats* de l'Apèndix.

³⁰ Vegeu Marquès 1985 i Soler 1988.

La informació continguda als capbreus es va precisant al llarg dels anys, arribant a reconstruir la història de la transmissió jurídica del domini útil, indicant el nom dels antics propietaris, les dates de les alienacions i fins i tot els notaris que validaren els actes³¹. Aquest augment d'informació no és solament jurídica sinó que ve també acompanyada d'una major precisió en les afrontacions de les parcel·les, que solen donar-se pels quatre punts cardinals i no només per dos o tres, com és comú en el capbreu de 1392; igual succeeix amb l'extensió de les parcel·les, que en el capbreu de 1392 només és donada en una tercera part dels casos³², mentre que en els altres el percentatge augmenta fins a les 3/4 parts, aproximadament. L'augment de precisió i acumulació de dades, però, no canvia gaire l'estructura de la confessió del mas i lògicament tampoc no afegeix més drets al senyor dels que ja tenia, tot i que els canvis de vocabulari i redacció del formulari notarial no deixin d'indicar les tensions i l'evolució de la correlació de forces entre pagesos i senyors, molt evidents en els capbreus de 1442 i 1503³³.

L'estructura de les confessions s'articula en els següents apartats.

A) En el capbreu més antic, el de 1392, la confessió s'inicia amb la intitulació³⁴, és a dir el nom del confessant, senyor útil del mas capbrevat, que reconeix pertànyer a la jurisdicció castral de l'abat i del monestir d'Amer, reconeguda amb la fórmula de ser home *districtu soni de Amerio*; aquesta mateixa fórmula o una de semblant es repeteix als capbreus de 1442, 1503 i 1567³⁵. Segons els *Costums de Girona* (rúbrica XL, capítol 2), un dels drets imprescriptibles que caracteritzaven els castells termenats era el so de corn³⁶.

³¹ *ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1567*: Confessió del mas Blanquera d'Albguer, f. 157r, f. 156r; Confessió mas Mont f. 69r, etc.

³² Per bé que en la mostra estudiada el percentatge augmenta fins a un 46 %.

³³ En el primer capbreu, pel que fa a la redacció del formulari que fa referència a les servituds personals i als capmasos, molt detallats; i en el segon, amb tota la problemàtica derivada de la Sentència arbitral de Guadalupe i la seva aplicació, que afecta la redacció de nous formularis.

³⁴ He pres com a model la confessió del mas Blanquera d'Albguer. *ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1392*, 551 n. 2, f. 16r i ss.

³⁵ *ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1442*, 551, n. 7: Confessió del mas Blanquera d'Albguer, f. 69r i ss.; *ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1503*, 551, n. 9: Confessió del mas Concs, f. 2r i ss., en aquest cas no hem pres la confessió del mas Blanquera perquè està molt etceteritzada; *ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1567*, 551 n. 14: Confessió del mas Blanquera d'Albguer, f. 154r i ss.

* Cobos 2001, p. 158.

B) A continuació segueix el reconeixement de dependència personal a l'abat d'Amer amb la clàusula *homines vestrii proprii et solidi* el 1392³³. Aquesta fórmula és la que més variacions coneixerà: el 1442 se n'emprà una molt més llarga i precisa: *Et etiam recognosco vobis dicto domino abbati quod ego sum et esse debeo homo proprius et solidus ac rusticus abordatus³⁷ dicti monasterii una cum omni prole a me nata et nascitura et in me procreanda et descendente*. Al capbreu de 1503, posterior a la Sentència arbitral de Guadalupe, no s'introduïren canvis en la clàusula de dependència personal, donat que la sentència no anul·lava les relacions personals de dependència i homenatge, i el capbreu utilitza fórmules molt semblants a les de 1442, que tornen a repetir-se al del 1567³⁴.

C) Reconeixement del domini directe de l'abat i del monestir d'Amer sobre el mas confessat. Aquesta clàusula de reconeixement, amb major o menor precisió i extensió, es dona amb total claredat als quatre capbreus, que utilitzen tots clàusules similars als de 1392: *sub directo dominio et alodio ... predictam mansoveriam³³*, essent la fórmula més diferent la del capbreu de 1442: *mansoverie vocate ... qui pro vobis et dicto monasterio directe tenetur*, mentre que les de 1503 i 1567 s'assemblen més a la primitiva de 1392³⁴.

D) Reconeixement de servituds personals. Aquest apartat és el que més variacions coneixerà al llarg dels 175 anys estudiats. De fet les clàusules utilitzades són diferents a cada capbreu, cosa que demostra com era d'espínós l'assumpte de les servituds personals al segle XV, i en concret l'adscripció al mas o la remença, com és coneguda habitualment. En el capbreu del 1392 la fórmula de la remença no és massa clara; diu: *predictam mansoveriam quam tenere debemus atque promitimus acasatam, condirectam et afocatam; et ibi larem et focum facere et continuam residentiam personalem³³*. Com s'observa, no s'hi fa cap esment a altres servituds, com eixòrquia, intèstia, etc.; ni tan sols s'esmenta amb claredat la remença, tot i que pot intuir-se. El que sí que queda clar és que el tinent del mas ha de viure-hi (*acasatam*) i l'ha de conrear (*condirectam*). Sembla com si el 1392 l'abat d'Amer estigués més preocupat per la producció de la terra que no per les precisions jurídiques de la servitud personal del tinent del mas. Precisions que seran les que predominaran al capbreu de 1442; la clàusula que les descriu és àmplia i precisa: *ac ignem, fochum et larem ac continuam residentiam personalem in eodem manso facientes. Ac*

³⁷ En la majoria de les confessions, *amansatus*.

etiam intratas et exitas et redemptiones hominum et mulierum, intestias, exorquias et cugutias ac alias servitutes personales prout inferius latius exarantur leccionem. Als capbreus de 1503 i 1567 aquestes servituds són substituïdes, òbviament³⁸, per les referències a la sentència de Guadalupe i els habitual 3 sous.

E) Confessió de les diverses parts de la tinença del mas:

1) Capmàs³⁹: encapçala sempre la de les diverses peces del mas. El capmàs consta de diversos edificis i peces de terra, entre els quals hi ha sempre l'habitatge, l'era, l'hort i el quintanal.

2) Confessió de les diferents parcel·les agregades al mas; poden pagar una renda conjunta i totes igual o bé particular i diferent cadascuna, ja sigui proporcional a la collita o fixa, en espècie o metàl·lica. En els casos que el mas tingui aglevat algun mas rònec, és confessat aquí, entre les diferents peces.

En tots els casos s'indiquen les afrontacions pels punts cardinals (amb un mínim de dos, en el capbreu de 1392, tot i que és més freqüent que se situïn per tots quatre, com succeeix en els capbreus de 1442, 1503 i 1567), donant els noms dels diversos afrontants, i sovint el dels antics propietaris de les finques afrontades. També sol donar-se l'extensió de la parcel·la, tot indicant si es tracta d'una feixa, una peça, una *magna possessio*, etc.; en aquest sentit, en alguns casos l'omissió de l'extensió és deguda a oblit de l'escrivà del capbreu, ja que hi ha un espai vacant on hauria de constar l'extensió de la parcel·la, cosa que ens indica que, com que en aquells moments no devia saber-se, es deixà per a una altra ocasió i finalment quedà sense apuntar; en altres, ja no es féu constar. El capbreu més gasiu en aquest aspecte és el de 1392, que només dóna un terç de les extensions de les parcel·les, si fa no fa, mentre que el més generós és el de 1567, que supera les 3/4 parts. Hem de fer l'advertiment que l'extensió dels capmasos figura en tots el capbreus⁴⁰.

³⁸ Potser l'obvietat no és tan evident quan al bisbat de Girona no era costum l'àrsia ni en molts de llocs la ferma d'espoli, i per tant haurien de ser només dos sous, però el costum sí que s'estabilitzà en els tres sous. Sobre aquest aspecte, vegeu Gifre & Lluch 2001, p. 604-605. També Gifre & Soler 1996, p. 52-53. Fernández Trabal documenta a Amer i Constantins la intèstia, l'eixòrquia, la cugúcia i la ferma d'espoli, a més de la remença —Fernández Trabal 1995 p. 197—, tot i que jo no he trobat documentada tan explícitament la ferma d'espoli en els capbreus estudiats.

³⁹ Sobre els capmasos a la vall d'Amer, vegeu Blanco 2002.

⁴⁰ Aquest augment de precisió no es dóna només en els capbreus amerencs, sinó que és general en la documentació similar de l'època, per exemple el recull de M. Aventín 1996 per als establiments de masos, p. 157.

La mesura emprada en la immensa majoria dels casos és el jornal de bous de Montpalau⁴¹, és a dir, una vessana o 900 canes quadrades, equivalents a 2.188 m². En la confessió del 1442 del mas Oliveres de Figuereda s'indica: *jornalia sive versana*⁴², en el capbreu de 1567 s'alternen les mesures en jornals i vessanes per indicar les mesures de les parcel·les, sense que sembli que el canvi de nom de la mesura n'indiqui un canvi d'extensió, coincidència d'extensió i alternança d'ús molt típica i documentada dels jornals de Montpalau i les vessanes de rei a les comarques de Girona, i més en concret a la Selva⁴³; no es troben extensions en mesures de saions en quantitat superior a set, quan el jornal de Montpalau es divideix en vuit saions, i per últim els capmasos de la Jonquera i la Fàbrega de Figuereda es mesuren en vessanes el 1742 i la xifra coincideix amb els jornals de bous de 1392 a 1597, capmasos que suposem invariables⁴⁴. Tots aquests arguments, més el fet que el jornal de bous de Montpalau fos el predominant a la Selva, em porten a identificar l'expressió *jornalia bovum* amb el jornal de bous de Montpalau.

Sovint s'indica el lloc i la parròquia en la qual es troba la parcel·la capbrevada, i també si és bosc, hort, erm, garric, bruguerar, o si hi ha avellaners, castanyers, vinya, oliveres, fruiters, etc⁴⁵. El que no es fa constar és si la parcel·la és de terra campa, és a dir de cereals; entenem que si no en diu res és que es dedica al conreu blader. Els encarregats del capbreu entenen que les terres de la vall eren bladeres per omissió; això com a mínim és el que sembla deduir-se de la lectura del capbreu, ja que hi ha importants pagaments en blats: civades, ordís, forments⁴⁶, i en canvi no he trobat enlloc al llarg dels quatre

⁴¹ En uns pocs casos s'utilitzen altres mesures d'extensió, com la mitgera, la quartera, etc. No hem pogut reduir aquestes mesures a cap de coneguda.

⁴² **ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1442**, 551, n. 7, f. 36v. Sobre aquest aspecte, vegeu a Alsina *et alii* 1990 la veu **jornal**.

⁴³ Vegeu a Alsina *et alii* 1990 les veus **jornal** i **vessana**.

⁴⁴ Vegeu el quadre *Extensió dels Capmasos* de l'Apèndix i Blanco 2002.

⁴⁵ **ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1392**, 551, n. 2: Confessió del mas Llograssols (avellaneda) f. 38v. **ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1442**, 551, n. 7: Confessió del mas Boada de Sant Marçal, (avellaneda) f. 43r. **ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1503**, 551, n. 9: Confessió del mas Bassar (castanyeda) f. 61r. **ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1567**, 551, n. 14: Confessió del mas Blanquera d'Albager (oliveres) f. 154v, etc.

⁴⁶ **ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1392**, 551, n. 2, f. 17v. **ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1442**, 551 n. 7, 31v; **ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1503**, 551, n. 9, 36r; **ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1567**, 551, n. 14, f. 118v-119r, etc.

capbreus on es digui que una parcel·la es dedica al conreu del blat, i sí que hem vist que hi ha esments de parcel·les amb altres conreus, que en canvi al llarg dels capbreus fan pagaments menors.

F) El cens general del mas. Aquesta és una de les principals característiques del mas medieval, l'addició d'una renda fixa en concepte de cens general a la renda proporcional de les parcel·les⁴⁷, la fórmula notarial per la qual acostuma a presentar-se aquest cens general format per un conjunt de pagaments fixos en metàl·lic i en espècie és l'expressió *pro quoquidem manso* o *pro censu manso generali*, expressions que s'alternen als capbreus de 1392, 1442, 1503 i 1567. Als pagaments s'hi afegeixen un seguit de prestacions personals: joves, batudes, tragines i alguns altres drets banals: llòçol, flaçada, "talla de la mula"⁴⁸, etc.

G) El reconeixement dels drets de la senyoria directa: terços, lluïsmes, fadigues, empires, etc., que el capbrevat fa al senyor eminent o al procurador en nom seu. Aquesta clàusula no figura al capbreu de 1392, mentre que està molt desenvolupada al de 1442 i 1567.

H) L'escatocol de la confessió es divideix en dues parts: el jurament del confessant i els testimonis, un mínim de dos, i la data i la signatura notarial, més la signatura i reserves que fan el senyor o el seu procurador per evitar qualsevol nul·litat o vici jurídic i renúncia o pèrdua de drets no volguda. La freqüència i extensió de les clàusules d'aquest apartat són similars a les de l'anterior, molt desenvolupades al 1567, i també, encara que una mica menys, al 1442, i gairebé inexistents al 1392, llevat de la data, signatura del capbrevat i testimonis, encara que tot molt reduït i breu.

LA VALL D'AMER ALS SEGLES XIV-XVI

La vall d'Amer està formada per la baixa vall del riu Brugent i la plana al·luvial que forma el Ter amb la unió del primer. El documents la defineixen el 29 de desembre del 1389 com *valle et vallis de Ameri et parrochiarum*

⁴⁷ To 1993, p. 153.

⁴⁸ Dret molt específic del monestir d'Amer, pel qual el monestir recaptava una talla per a comprar una mula amb motiu de l'elecció de cada nou abat; dret que també trobem documentat en una pabordia de la Seu de Manresa el 1532, Hinojosa 1905, p. 183-184 i nota. 3.

Sancti Genessi Çacosta, de Loreto, Sancti Clementis, Sancti Juliani de Lauro et vicinatus de Cabanyes, et prout se extendit sonus de Amerio.⁴⁹ Per tant, la vall d'Amer estava formada per la parròquia de la vila, la de Sant Miquel, i les de Sant Genís Sacosta, Sant Climent, Sant Julià de Lloret Salvatge, Sant Julià del Llor i el veïnat de Cabanyes, de la parròquia de Constantins; sobre les quals s'estenien els drets baronials del monestir d'Amer, els de castell terminat: *prout se extendit sonus de Amerio*⁵⁰. La vall tenia uns límits encara no coneguts amb exactitud⁵¹, però que devien ser similars als dels municipis actuals d'Amer i Sant Julià del Llor-Bonmatí, amb una superfície aproximada d'uns 50 km².

Una característica important és que, tot i conèixer la forma organitzativa en vil·les i la més estesa de les parròquies, la zona, d'ençà que en tenim coneixement escrit, sempre s'articulà administrativament en la forma de vall. Aquesta divisió s'havia conservat en molt bona part del comtat de Besalú en època carolíngia: vall d'en Bas, vall de Mieres, vall de Bianya, etc., i tindria la seva continuació al comtat de Girona en les valls d'Hostoles, d'Amer, d'Anglès⁵², divisió administrativa documentada en època carolíngia que probablement tingui arrels anteriors⁵³. Així, quan surt esmentada la vall d'Amer per primera vegada a l'acta de consagració i dotació de les esglésies del monestir de Santa Maria d'Amer, el 9 de novembre del 949, aquest és dotat amb delmes, primícies i oblacions de *valle que dicitur Loredo cum finibus et terminis suis, et de valle que dicitur Rivo Secco cum finibus et terminis suis, et de valle que dicitur Albeccario cum finibus et terminis suis, et de valle que dicitur Gallizano cum finibus et terminis suis, et valle que dicitur Amera*⁵⁴. És evident que el bisbe Gotmar concedeix al cenobi drets parroquials —delmes, primícies i oblacions— i per tant el fa parròquia, alhora que coexisteixen altres

⁴⁹ Monsalvatje 1907, XIII, dct. 1683, p. 552.

⁵⁰ No hi cap dubte de que es refereix al *sonum cornu* del qual parlen els Costums de Girona (XL-2). Cobos 2002, p. 158.

⁵¹ En aquest sentit, dubtem sobre la pertinença d'alguns masos a la vall d'Amer o a les parròquies medievals de la Barroca, Sant Martí Sacalm i la Cellera de Ter.

⁵² Vegeu Bolòs & Hurtado 2000 i Bolòs & Hurtado 1998.

⁵³ Bolòs 1995, p. 70.

⁵⁴ Ordeig 1993, n. 66.

divisions administratives: les vil·les i la vall. Les primeres, les vil·les, desapareixeran com a tals, convertides en parròquies, com Sant Julià de Lloret Salvatge, o bé transformades en la categoria menor de veïnats, com els d'Albaguer o Gallissà, o fins i tot desaparegudes sense deixar rastre, com la de Rissec⁵⁵. La vall romandrà immutable al llarg del temps, no respectà ni tan sols els límits de la xarxa eclesiàstica parroquial, ja que el veïnat de Cabanyes formarà part de la vall d'Amer tot i pertànyer a la veïna parròquia de Sant Vicenç de Constantins, tal i com descriu el document de 1389.

La vall d'Amer constituïa una de les senyories més importants dins del domini del monestir benedictí de Santa Maria d'Amer, al qual haurien d'afegir-se, entre d'altres, les d'Anglès, la vall del Llémena, Santa Coloma de Farners, a més de les de l'Alt Empordà (com Jafre, Colomers, Torroella de Montgrí, etc.). Aquest fenomen de dispersió de senyories dins d'un mateix domini era molt freqüent. És el mateix cas, entre molts, del monestir de Sant Feliu de Guíxols, que tenia possessions, a més de a la vila i terme de Sant Feliu de Guíxols, a Caldes de Malavella, Llagostera, Romanyà, Fenals i Calonge, la Vall d'Aro i Solius, Cassà de la Selva, etc.⁵⁶ La senyoria amerenca estava formada per les possessions territorials del monestir⁵⁷, els drets de castell termenat⁵⁸ i drets jurisdiccional. El 1389 el monestir d'Amer comprà definitivament al rei Joan I per 800 florins d'or la jurisdicció i l'exercici del mer i mixt imperi a la vall, encara que el rei es reservava alguns casos de molt alta justícia⁵⁹, compra que s'havia iniciat uns anys abans, el 1381, amb una inversió de

⁵⁵ El mateix succeeix a les Gavarres: Mallorquí 1998, p. 53-54.

⁵⁶ Sevillano 1953, p. 161-181. Sobre això, vegeu també Hilton 1984, p. 50.

⁵⁷ Entre les quals, a més dels masos capbreuats, hauríem de comptar un bon conjunt de parcel·les que són confessades en altres capbreus, els que s'anomenen els capbreus de la vila. *Capbreu de la vila d'Amer de 1315*. ACA *Monacals d'Hisenda*. Pergamins de Santa Maria d'Amer, n. 185 i 195. *Capbreu de la vila d'Amer de 1597*. ADG 551, n. 22. *Capbreu de la vila d'Amer de 1646*. ADG 551, n. 26. A més, hauríem de contemplar la possibilitat que el monestir encara conservés alguna part de la reserva senyorial, alguna "coromina de monestir", el fet que molts dels masos prestin joves, batudes i altres serveis personals és un indicatiu en aquest sentit. Sóc conscient que aquest argument no és definitiu, ja que podria tractar-se només de la conservació d'uns drets i no del seu exercici efectiu.

⁵⁸ Els principals drets que hem trobat en els capbreus són el so de corn, l'animal espanyat, els monopoli senyorials i la talla. Vegeu Cobos 2002, p. 158-167.

⁵⁹ Monsalvatje 1907, XIII, dct. 1683, p. 552-561. En la mateixa línia, el 1357, Pere el Cerimoniós havia venut la jurisdicció i mer i mixt imperi de la veïna vall d'Hostoles a Guillem Galceran de Rocabertí; Canals & Fochs 1993, p. 87.

23.000 sous, fins que pocs anys més tard el rei lluïa part de la compra i ampliava la jurisdicció que conservava a la vall⁶⁰, fet que provocaria conflictes amb el veguer de Girona⁶¹. A tot això haurien de sumar-s'hi altres drets, com el mercat⁶², la notaria⁶³, etc.

El monestir era l'únic senyor directe i jurisdiccional d'importància a la vall. Ja hem vist com posseïa els drets de castell termenat, i des de finals del segle XIV el mer i mixt imperi, però és que no sembla que hi hagués altres senyories territorials de pes. Els senyors d'Hostoles, els principals senyors feudals d'aquella zona, s'havien retirat de la vall a finals del segle XII i començaments del XIII⁶⁴. El monestir no tingué plets amb cap senyor a la vall a partir de mitjans del segle XIII, sí que mantingué contenciosos jurídics, però ho féu amb les autoritats reials sobre qüestions jurisdiccionals⁶⁵; en canvi, a

⁶⁰ ACA *Monacals d'Hisenda*. Pergamins de Santa Maria d'Amer [1400/11/24], n. 445 i 446.

⁶¹ ACA *Monacals d'Hisenda*. Pergamins del monestir de Santa Maria d'Amer [1401/6/10] a [1402/2/13], n. 495, 496, 498 i 499. Sobre aquests aspectes, vegeu el documentat estudi de Ferrer 1970-1971.

⁶² La sentència de [1184/1/13] i l'arbitratge de [1187/5/25], Pruena 1995, n. 40 i 42, entre el monestir d'Amer i Miró d'Hostoles sobre la lleuda del mercat d'Amer indiquen que els ingressos per aquest concepte no devien ser menyspreables. Que el monestir conservava els drets sobre el mercat és innegable perquè en continua disposant dels ingressos, ACA *Monacals d'Hisenda*. Pergamins de Santa Maria d'Amer, n. 298 [1340/1/10], i dicta disposicions sobre ell ACA *Monacals d'Hisenda*. Pergamins de Santa Maria d'Amer, n. 268 [1333/12/4].

⁶³ El 18 de novembre del 1238 el rei Jaume I concedia *in perpetuum monasterio Ameriensi et tibi Berengario eiusdem loci abbati tuisque successoribus ut possitis habere publicum tabellionem in vestra vila de Amerio et in tota parrochia Sancti Michaeli de Amerio*. Pruena 1995, n. 101. Domini que encara conservava el monestir el [1444/12/21], quan establia el domini útil de la notaria a Pere Joan Puig. ACA *Monacals d'Hisenda*. Pergamins de Santa Maria d'Amer, n. 549.

⁶⁴ Això és el que sembla desprendre's d'una donació de Miró d'Hostoles i de la seva esposa Dolça i dels seus testaments: vegeu Pruena 1995, n. 39 [1180/5/19], n. 41 [1184/9/17] i n. 66 [1212/8/2]. A més de diverses sentències i composicions entre el monestir i els senyors d'Hostoles; vegeu també Pruena 1995, n. 40 [1184/1/13] i n. 42 [1187/5/25]. Les possessions d'Ermessenda de Cartellà, senyora d'Hostoles el 1314, es situaven fora de la vall, a la propera parròquia de St. Vicens de Constantins. Síntoma d'aquesta retirada: Fernández Trabal 1995, p. 204. Situació similar és la que es donarà amb els Palol i els Santromà, emparentats entre ells, que cediren, per compra o donació, les seves possessions al monestir al llarg del segle XIII. Vegeu Pruena 1995, n. 71, 85, 89, 92, 93, 102, 113, 114, 115, 118 i 127.

⁶⁵ Protesta de l'abat per intrmissió dels oficials del veguer sobre les mesures del mercat; ACA *Monacals d'Hisenda*. Pergamins de Santa Maria d'Amer n. 241 [1328/10/23]; protesta de l'abat per les intrmissions dels oficials del veguer en la seva jurisdicció, ACA *Monacals d'Hisenda*. Pergamins de Sta. Maria d'Amer n. 251 [1330/3/14], n. 256 [1331/3/7]; n. 263 [1332/5/12]; n. 292 [1337/12/3]; n. 294 [1338/5/9], etc.

altres zones, com l'Empordà (Jafre, Colomers, Fontclara), tingué fortes picabaralles amb els senyors de la zona, entre ells el comte d'Empúries, símptoma de la seva presència i senyal que cobejaven les mateixes rendes⁶⁶; en dedueixo que a la vall no hi havia senyors que fessin ombra al monestir, només les autoritats del rei frenaven el seu poder i és contra elles que disputava l'abat.

A més, només hi ha una mínima presència documentada d'altres senyors, tant eclesiàstics com laics. Entre els eclesiàstics, hem de comptar la Camareria del monestir de St. Pere de Galligants: el capbreu de la Camareria de l'any 1676 registra el domini directe de 3 masos, ja ròncos llavors, i algunes peces de terra⁶⁷. A més de l'abat d'Amer, també hi havia altres dignitats del monestir que tenien dominis directes a la vall: per exemple, el sagristà major del monestir d'Amer hi posseïa algun mas (com, per exemple, el mas Figuereda del Sagristà, del veïnat d'Oliveres, el mas Terrats de Sant Genís Sacosta i el mas Bosch de Sant Genís Sacosta)⁶⁸. Els senyors laics documentats són tres i poc importants: el senyor d'Estela i Rocasalva, el de Llobera i els Bell-lloc de Girona⁶⁹. El primer era, a finals del segle XV, Joan Miquel Soler, "*miles et domicellus ... dominus castris de Stela constituti infra parrochie de Amerio et dominus forcie de Rupa Salva, parrochie Sancti Clementis de Amerio*"⁷⁰, senyor d'uns pocs masos i terres a la vall⁷¹. Que el senyor de

⁶⁶ Vegeu Pruença 1995 n. 123, n. 136, n. 147, n. 157, n. 164, n. 189. Vegeu també *ADG Abadies d'Amer i Roses*. 551 "*Plet de l'Abat d'Amer contra Bernat de Senesterra sobre drets a Fontclara.*" 1338 n. 98.

⁶⁷ Es tracta dels masos Figuera i Ter de Sant Julià del Llor, tinguts pel mas Goltresa de Lloret Salvatge; i del mas Casals, tingut pel mas Puig de Lloret Salvatge. A més, el mas Ter de Gallissà, el mas Timonet de Gallissà i el mas Gallissà tenien algunes peces per al camarer. *ADG 5.5 Capbreu a favor del Camarer de St. Pere de Galligants 1576-1676* n. 26.

⁶⁸ *AHG Fn Amer* n. 196, f. 411r-412r. Carta precària al mas Terrats pel Sagristà major del monestir d'Amer [1491/9/13]; *AHG Fn Amer* n. 158 f. 134v. Reconeixement d'home propi del mas Bosc [1425/12/12]. *ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1442*, 551, n. 7, Confessió del mas Figuereda del Sagristà, f. 93r i ss.

⁶⁹ Sobre aquests darrers, vegeu l'estudi de Fernández Trabal 1995, especialment els capítols V, VI i IX.

⁷⁰ *AHG Fn Amer* n. 194, f. 162r-v. Nomenament de Marc Vila com a procurador de Joan Miquel Soler [1492/9/18].

⁷¹ Entre ells el mas Puig de Sant Julià del Llor, *AHG Amer*, n. 196, f. 144r-145r. [1496/2/8]; el mas Pla de Sant Julià del Llor *AHG, Amer*, n. 194, f. 163v [1492/10/31]; els masos Guinart, Noguer i Casesmajors, tinguts pels masos Ter, Gallissà i Girbau. *ADG Capbreu de la vall d'Amer 1503*, f. 99r i 89v.

Rocalvalva no disputava el domini de la vall al monestir, n'és un indicati el nomenament de Mateu Vila, prevere beneficiat del monestir d'Amer⁷², com a procurador per a cobrar els censos, agrers, lluïsmes i altres rendes que li pervinguessin de les seves possessions, cosa que indica que devia tenir unes bones relacions amb el monestir d'Amer; i no crec que es tinguin bones relacions amb els rivals, tot i que això no deixa de ser una suposició. El "*dominus domus Llobera*", una casa forta de la Barroca, senyor directe d'uniques poques terres a la vall d'Amer, no l'hem trobat com a senyor directe ni de terres ni de masos a les cates que hem fet als registres notariais, els únics esments són els que ens donen els propis capbreus en les confessions de parcel·les tingudes per altres senyors, en aplicació dels Costums de Girona, que obliguen els homes de mas a capbrevar les terres agregades al mas, *etiam si per diem tenuerit*⁷³. Tots aquests indicis em porten a pensar que el monestir senyorejà la vall d'Amer gairebé com a únic senyor⁷⁴, ja hem vist que hagué de compartir el domini directe d'algunes terres i masos amb algú altre, però això no comportava res més que la cessió d'una petita part de l'*ager* disponible dins del conjunt molt més ampli que suposava els drets i rendes de la senyoria de la vall d'Amer⁷⁵.

La vall girava al voltant d'un nucli central que era la vila d'Amer. Aquesta tenia una estructura tipus "vila-mercat", alguns elements de la qual ja hem definit⁷⁶, que no devia superar el marc de la baronia; a la vila l'acompanyaven alguns veïnats —petites agrupacions de masos, no massa propers entre si— com els d'Albguer, Figuereda, Sant Marçal, les Costes, Ollària i Gallissà; hauríem d'afegir-hi les restes de les antigues celleres dedicades a la producció de vi, com la del Puig del Llor⁷⁷ i les agrupacions creades entorn de

⁷² AHG Fn Amer, n. 189, f. 43r [1480/8/25].

⁷³ Rúbrica XIX-21, Cobos 2002, p. 102.

⁷⁴ Igual succeïa amb les parròquies del Sallent i Mieres, senyorejades pel monestir de Banyoles. Vegeu Bolòs 1995, p. 30-31.

⁷⁵ Vegeu Furió 1982, p. 117-119.

⁷⁶ El més important dels quals havia de ser el mercat, al qual caldria afegir la cúria baronial de l'abat, la notaria, la presència del propi monestir, el paper defensiu i protector de les muralles de la vila, el màxim volum poblacional, etc.

⁷⁷ Fernández Trabal 1995, p. 172-173.

les esglésies parroquials, com Sant Climent d'Amer i Sant Genís Sacosta; tot plegat configura un poblament dispers, molt propi de la Catalunya de masos i que en bona part ha perdurat fins avui en dia⁷⁸. La població era principalment la pagesia de mas, a la qual caldria afegir una població artesana, radicada a la vila, sense que això comporti que no tingués una petita tinença de terra⁷⁹, un nombre indeterminat de marginats⁸⁰, més un grup de comerciants més o menys poderosos i tota la família del monestir: monjos, beneficiats, i altres personatges relacionats.⁸¹

LA CRISI BAIXMEDIEVAL

És conegut de tothom que els primer decennis del segle XIV veieren l'inici d'una llarga crisi socioeconòmica que esclatà amb gran virulència quan el 1348 arriba l'epidèmia de pesta bubònica⁸². La Pesta Negra tingué uns efectes tan devastadors al bisbat de Girona que el propi Tomàs de Mieres encara se'n feia ressò un segle més tard: *Anno ab incarnatione Domini M° CCC° XLVIII° vigerunt mortalitates magne, et plures mansi in Gerundense diocesi remanserunt deshabetati, in quibus aliqui pupilli et extranei successerunt*⁸³. No disposem de dades sobre la població de la vall amb anterioritat al 1348; les primeres, corresponents a un fogatge de 1358⁸⁴, ens donen per a tota la vall d'Amer un total de 166 focs, distribuïts de la següent forma:

⁷⁸ Molt similar al de la vall d'Hostoles, on ni tan sols hi havia un nucli de poblament important com la vila d'Amer. Vegeu Canals & Fochs 1993.

⁷⁹ Hilton 1984, p. 49, i Aventín 1996, p. 125. *ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1392*. 551, n. 2, f. 46v, 63r, etc. *ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1442*. 551, n. 7: 2v, 54r, etc.; *ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1503*. 551, n. 9: 16r, 75r, etc. *ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1567*. 551, n. 14: f. 66r-67v, etc.

⁸⁰ Sobre això, vegeu Dyer 1991, p. 43.

⁸¹ Vegeu *AHG Fn Amer*, n. 636. *Llevador de Talles [1406-1407]* 8 f.

⁸² Vegeu "¿Hubo una crisis general del feudalismo?" a Hilton 1988, p. 157; Dyer 1991, p. 20; vegeu també Duby 1973, p. 379-397, i Bois 1978, p. 503-505.

⁸³ *Costums de Girona (I-1)* Cobos 2001, p. 48.

⁸⁴ "Un fogatjament desconegut de l'any 1358" a Pons 1989, vol. I, p. 375-376.

Vila d'Amer: 64 focs.

Sant Climent d'Amer: 21 focs.

Sant Climent d'Amer: 9 focs⁸⁵.

Sant Julià del Llor: 9 focs.

Sant Vicenç de Constantins: 7 focs⁸⁶.

Amer, parròquia: 56 focs⁸⁷.

El 15 de desembre de 1415 es va fer una talla per recaptar la quantitat deguda amb motiu de la coronació del rei⁸⁸:

“Anno M CCCC XV, domenge a XV de decembre. Vicenç Terrats, Bernat Stanyoll, Bernat Castalet, Pere Desquer, Johan Vidall de la Valle; Dalmau Galissa, Jacobus Pujoll, Berthomeu Verdaguer et Pere Bonmati de la Vall d'Amer. Ajustatz per fer lo nombra dels focs de la dita Vila e vall per paga el flor. de la coronació del senyor Rey ...

Comptaren los focs de la vila: XLV focs.

Item parroquia d'Amer fora la dita vila: XXXVI focs.

Item Sanct Climent: XV focs.

Item Sanct Julia deç Lor: VI focs.

Item Cabanyes: V focs.

Item Sanct Julia de Loreto: IX focs.

Item Sanct Genis Sacosta: IIII focs.

Son en suma los dits focs CXX, que a rao de 1 flori et mig fan CLXXX”

El total suma només 120 focs, una disminució de 46 focs, un 25 %, des del 1358, dada que ens indica que la crisi no era exclusivament deguda a les mortaldats, sinó que tenia arrels més profundes. Allò que ens indica la gravetat de la crisi és que, segons la reconstrucció que hem fet de la xarxa de masos a la vall d'Amer, és probable que hi hagués uns 200 masos abans

⁸⁵ Ignorem el motiu de la repetició al fogatge, però així consta al document.

⁸⁶ Imagino que es deu referir només al veïnat de Cabanyes, el nombre de focs també ho fa suposar així.

⁸⁷ Cal advertir l'absència de la parròquia de Sant Julià de Lloret Salvatge.

⁸⁸ AHG Fn Amer n. 636, f. 3v.

de 1348⁸⁹, una densitat similar a la de la vall d'Hostoles, que tenia 310 masos abans de la Pesta⁹⁰. La veïna vall d'Hostoles també conegué una crisi fortíssima que acabà reduint el nombre de masos a 89⁹¹, provocant fins i tot la intervenció reial⁹².

L'evolució poblacional de la vall d'Amer no fou gaire millor que la de la veïna hostolenca. Descomptat el fogatge de 1497, per mancat⁹³, que només ens dóna 71 focs⁹⁴, podem recórrer a la Taula de Talls que el 1488 s'estava recaptant per homologar la Sentència de Guadalupe⁹⁵. El nombre de masos que homologaren a la vall d'Amer eren 59, que, units als 65 focs laics del fogatge de 1497, donarien uns 124 focs. En 70-80 anys la vall d'Amer, que havia passat dels 120 focs del 1415 als 125 dels anys 1480-1490, no havia experimentat variació poblacional apreciable. Consideri's a més, que la meitat corresponen a la vila, és a dir, quedaven uns 60 masos, menys d'un terç dels que hi havia abans del 1348, xifres parïones a la pèrdua de masos que experimentà la vall d'Hostoles. Per fi, el 1553, amb 143 focs,⁹⁶ 63 dels quals a la vall (i 61 de laics)⁹⁷ i 71 a la vila (dels quals, 63 de laics); la població ha iniciat un lleuger redreç⁹⁸, tot i que no l'havia permès situar-se en el mateix nivell que el 1358,

⁸⁹ Vegeu Blanco 2002.

⁹⁰ Canal & Foch 1993, p. 80 i p. 85-86. La vall d'Hostoles, amb un hàbitat més dispers, tenia 7 parròquies i 72 km² i la vall d'Amer, 5 parròquies i prop de 50 km², amb una densitat d'uns 4,5 masos/km² i 4 masos/km², respectivament.

⁹¹ *Homologació de la Sentència Arbitral de Guadalupe*; ACA Reial Patrimoni, n. 2609, llig. 2, plec 1.

⁹² Guiatge del rei Joan II de 1471. "Perquè aquesta vall se puga millor poblar i reedificar, los masos que són deshabitats, cremats e perduts e són venguts a pubills ...", Canals & Fochs 1993, p. 92.

⁹³ Deuen faltar els focs de la vall.

⁹⁴ Iglésies 1991, p. 24. Registra 65 focs a Amer i 6 al monestir.

⁹⁵ Segons l'Homologació de la Sentència arbitral de 1486, feta el 1488, *Homologació de la Sentència Arbitral de Guadalupe*; ACA Reial Patrimoni, n. 2609, llig. 2, plecs 2 i 3. Tot i que Vicens cregué que la vall fou taxada en menys dels que eren i digué que tenia 35 masos, ja que no tingué en compte en aquest aspecte el plec núm. 3, on s'esmenten més masos vius en aquells moments. Vicens Vives 1978, p. 322.

⁹⁶ Iglésies 1979, p. 261.

⁹⁷ Es manté el nombre d'uns seixanta masos que ja havíem assenyalat a finals del segle XV.

⁹⁸ Coincidint també amb el que senyala Bolòs 1995 per al Sallent, p. 192.

i molt menys en els nivells anteriors a l'atzagaiada del 1348. Cosa que ens indica que les causes de la crisi no eren atribuïbles només a les epidèmies, o al terratrèmol de 1427 que derruí el monestir, l'església de St. Miquel⁹⁹ i moltes cases de la vila, que el 1442 encara no s'havien refet, segons deduïm de la confessió de Joan Palol¹⁰⁰. La destrucció ocasionada pel terratrèmol, sobretot pèrdua de gra, collita i bestiar —a causa de les emanacions sulfuroses i enverinament de les aigües¹⁰¹— i destruccions d'edificis, acabà d'agreujar la crisi a la zona. Això és el que es desprèn de l'establiment del mas Vinyal, de la parròquia d'Amer, que l'abat Ramon d'Amer fa, el 15 de desembre de 1432, al seu legítim successor Antoni Puig Mateu de les Planes¹⁰²:

“Atenent qe lo mas Vinyal de la peròquia de Mer vaga gran temps ha per falta de tenedors he s'espera més a vagar per so cum la major pertida de les terres e possessions d'eqels són perdudes, per rahons dels grans pudós e corrupcions qe són axides en lo temps del teratrèmol en lo torrent apelat des Saüc, per les quals pudós les castanyedes e boschs del dit mas Vinyal són del tot mortts e destruhits, he les terres del rieral qe eren del dit mas qe lo gran lavaor s'enportà. E cum sia a nós e al nostrum monestir cose pus profitose lo dit mas stablir qe envers nós e al nostre monestir retenir ...”

Al 1597 la vall no devia haver-se recuperat totalment de la crisi del segle XIV, segons les dades que tenim de la visita pastoral d'aquell any¹⁰³. Sant Julià del Llor només tenia 7 cases i Sant Climent d'Amer, 12, nombre semblant al de 1415 i molt allunyat del de 1358, en què les dades eren 9 i 21, respectivament.

⁹⁹ **ADG** *Visites Pastorals*, n. 19 (Bisbe Joan Casanova, any 1432): *dictum monasterium et ecclesiam eiusdem totaliter destructum et destructam propter terremotum, propter quod oportuit monachis dicti monasterii desherer dictum monasterium et construxerunt tendam circa dictum monasterium... reperit dictam ecclesiam* [St. Miquel] *totaliter destructam et in terram postratam propter terremotum*, f. 233v-234r.

¹⁰⁰ ... *in quo antiquitus erat hospitium prout est dirrutum et propter terremotum at terram postratum*. **ADG** *Capbreu de la vall d'Amer a favor de l'Abat*, 1442, n. 7, f. 74r.

¹⁰¹ Vegeu Monsalvatje 1907, XIII, dcts. 1858-1860, p. 353-361, i dct. 1864, p. 368-369.

¹⁰² Prades 1988, p. 111.

¹⁰³ **ADG** *Visites Pastorals*, n. 73 (Bisbe Jaume Caçador, any 1597).

Les conseqüències d'aquesta crisi no són difícils d'imaginar, ja les descriueren els coetanis: *Anno MCCCXVLLL fuit maxime mortalitas hominum et mulierum, taliter quod ex peste perierunt in ista diocesi Gerundesi et etiam provintia Terrachone duae ex tribus partibus hominum; et tunch majors pars mansorum venerunt ad defectum heredum et fuerunt derelicti et desabitati ...*¹⁰⁴ Llavors comença una roda, que en part s'havia iniciat abans¹⁰⁵ i que ara s'accelerà: retrocés de l'*ager*¹⁰⁶, emigració de les famílies camperoles a terres millors¹⁰⁷, que donarà lloc al fenomen dels masos rònecs, la pervivència d'uns pocs masos, els millors¹⁰⁸, els més aptes, i una forta crisi de la renda senyorial¹⁰⁹. El fenomen de despoblament, aparició de masos rònecs i el seu aplevament per part d'altres masos no era nou, ja tenia antecedents, en concret el monestir de Sant Cugat s'havia vist en una situació similar durant la primera meitat del segle XIII, i la resposta inicial fou semblant¹¹⁰, encara que els resultats finals foren molt diferents.

L'abat d'Amer també veié com s'abandonaven el seus masos, ja hem vist com disminuï el nombre de masos vius a la vall, d'un nombre que hem xifrat en 200 abans del 1348 a uns 60 entorn del 1486, unes pèrdues estimades en 2/3 del total dels masos. Tot i que alguns dels masos es tornessin a establir, cosa que no fou fàcil¹¹¹, altres fossin aplevats¹¹² i molts altres masos esta-

¹⁰⁴ *Cronicó de l'Església de de Girona*. Monsalvatje 1907, XII, dct. 1880, p. 385.

¹⁰⁵ Ferrer 2001, p. 192.

¹⁰⁶ Segons Duran 1986, un 30 % de la Conca de Barberà no era conreada i una bona part de la Catalunya del 1500 era boscosa, p. 196.

¹⁰⁷ El fenomen de l'emigració camperola està ben documentat a altres llocs d'Europa: vegeu Duby 1973, p. 389, 399, 418, etc., i Hilton 1984, p. 47. A Catalunya, a la Vella sobretot, la remença podia impedir aquest moviment migratori; el manteniment dels masos rònecs durant tant de temps i el fet que al final no es tornessin a establir a nous tinents no és precisament senyal d'èxit senyorial en la política de subjecció a la terra, però el debat sobre el moviment de persones resta obert. Vegeu To 1997, p. 206, encara que ell es refereix a un moment anterior.

¹⁰⁸ Bolòs 1995, p. 191.

¹⁰⁹ Ferrer 2001, p. 206.

¹¹⁰ Benito 2001.

¹¹¹ Així ho indiquen per a la vall d'Hostoles Canals & Fochs 1993, p. 85-86, i per a la Batllia General Ferrer 2001, p. 193.

¹¹² Vegeu els quadres *Masos Aplevats (1392-1567)* i *Masos Aplevats. Els Segles XVI-XVII de l'Apèndix*.

blerts com *membra disiecta*¹¹³, és obvi que hi degué haver un clar retrocés de l'espai agrari conreat. Aspecte que confirmen les renunciacions voluntàries a l'abat d'Amer, que documentem als registres notariais, de diverses parcel·les, o fins tot de masos, totes comprades o establertes amb posterioritat al 1348 i on es diu que que les tinences no són rendibles¹¹⁴.

Que el problema de la manca de tinents era greu i afectava a més senyors, n'és testimoni la documentació, quan en la confessió del mas Timonet d'Amer es recull: *Et est certum quod a die mortalitatis que fuerint in anno M CCC XLVIII° a quo die inter ego et alii heredes seu tenetores dicti mansi mei tenemus mansum Loriana ex comanda inde nobis facta per dominus de Stella, dominum dicti mansi...*¹¹⁵, el senyor d'Estela no trobava tinent pel seu mas Lloriana i l'"encomanava"¹¹⁶ als tinents d'un altre mas, el Timonet.

L'abandonament de masos també afectà els altres senyors de la zona; els Bell-lloc, que el 13 de juliol de 1502 establien al mas Rovira el mas Serra de Sant Julià del Llor, que estava abandonat des del 1397, *magno tempore citra stat in manu mea et stetit in manu predecessorum meorum, ex eo quia propter deffectorum tenetore devenit ad benevisum seu etiam derelictum, seu etiam domus eiusdem mansi fuerint demolite et totaliter in terre postrate; et terre eiusdem stant steryle, inculte, hereme et boschose ... eiusdem manso Rovira dictum mansum Serra egrego*¹¹⁷.

¹¹³ Em refereixo a aquells masos que es desferen provisionalment: s'establien separadament les seves terres i el seu capmàs, però aquest darrer s'establí d'una forma especial, a l'espera de poder trobar un tinent i refer el mas unint-hi parcel·les de terra. Vegeu Blanco 2002.

¹¹⁴ Renúncia d'una feixa de terra a les Malloles de Caterina Timonet, del mas Timonet [1476/12/24] *AHG Fn Amer*, n. 183, f. 186r-v. Renúncia d'una feixa de terra a les Malloles de Joan Panoleda, del mas Panoleda [1476/12/24] *AHG Fn Amer*, n. 183, f. 187v-188v. Renúncia d'una peça de terra a Bosc de la Coma de Joan Panoleda, del mas Panoleda [1477/1/29] *AHG Fn Amer*, n. 183, f. 188v-189v. Narcisa Verdaguer, del mas Verdaguer, renúncia a una feixa de terra a la Prada d'Amer [1480/7/28] *AHG Fn Amer*, n. 189, f. 40v. Margarida Preter renúncia a favor de Pere Burch la seva part del mas Vilabella de Sant Martí de Llémena [1430/5/29] *AHG Fn Amer*, n. 162, f. 24r-v. Sobre això, vegeu també Riera 1992, p. 171.

¹¹⁵ *ADG* 551 n. 2. *Capbreu de la vall d'Amer de 1392*. f. 60v. Destaquem l'expressió *ex comanda*, que pot indicar una solució provisional que possiblement obviï l'establiment emfitètic.

¹¹⁶ Sobre aquest tipus de reaccions senyorial de caire provisional davant els masos a benevis, vegeu Donat 1999, p. 148, i Blanco 2002.

¹¹⁷ Fernández Trabal 1995, p. 350, not. 23, *AHG Fn Girona-2*, n. 337. Acta 13 de juliol de 1502.

L'abat d'Amer també hagué d'aglevar els masos caiguts a benevís. Així, el 28 de març de 1448, l'abat Joan d'Amer estableix a Joan Conchs els masos Folgarons i de la Balma, de la parròquia d'Amer, tots dos *ad benevisum*, per una entrada d'onze sous i un cens anyal de 2 sous i tres diners de tern, a més de les tasques i agrers acostumats¹¹⁸. Uns pocs anys abans, el 29 de gener de 1426, l'abat Raimon d'Amer exposava al convent que el mas Margarida de les Planes havia esdevingut *ad benevisum*, abandonat per més de 70 anys, i que hi crexien *in patii dicte domus multas arbores magnas vocatas aulinas*, que no troben qui el vulgui pel monestir, *maxime attenta carestia quam est de logaterii et masatoribus terrarum et possessionum*. Amb el consell del convent, de Dalmau Raset, doctor en cànons, i del bisbe de Girona, decideix establir el mas Margarida de les Planes a Bernat Verneda amb unes condicions molt avantatjoses per a ell: sense entrada, dos sous de tern per Nadal, *in recompensatione hominum et mulierum*, que Bernat Verneda pagui 8 sous per Nadal *in recompensatione illarum duarum quarterarium frumenti quas dominus utilis dicti mansi faciebat antiquitus dicto monasterio*¹¹⁹. Setanta anys ha trigat el monestir a trobar tinent; mentrestant, el mas rònc i abandonat, i al final els censos rebuts pel monestir molt retallats. La crisi colpejava fort: en total, 10 sous i 3 diners per 3 masos.

L'establiment dels masos Argelaguer i les Serres, de la parròquia de Sant Andreu del Terri, és encara en condicions més desavantajoses per al monestir que els citats anteriorment¹²⁰. Aquesta és l'altra gran conseqüència de la crisi baixmedieval: la caiguda de la renda senyorial¹²¹. Fernández Trabal ha documentat la caiguda de la renda feudal dels Bell-lloc com a senyors directes i la reducció de censos que aquests obtingueren com a propietaris útils¹²², i

¹¹⁸ AHG Fn Amer, n. 169, f. 131r-v: *devenit ad benevisum et hoc propter desertum heredum et tenetorum*.

¹¹⁹ AHG Fn Amer, n. 158, f. 164r-166r.

¹²⁰ *absque prestatione homagii et prestatio hominum et mulierum, et redemptiones eorundem, intestie, exoquie et cugucie etc., et cum reductione alliorum censorum* [1480/5/1] AHG Fn Amer, n. 189, f. 32r-v.

¹²¹ Sobre això, vegeu Duby 1973, p. 405-428, Duran 1986, i Serra 1983, p. 217-218.

¹²² Fernández Trabal 1995, p. 365 i p. 359-360. Sobre els aspectes generals de la caiguda de la renda a Catalunya i al Vallès, vegeu Aventín 1996, p. 152 i ss.

no hi ha res que faci sospitar un comportament diferent per a les rendes i censos dels dominis de l'abat d'Amer, ans bé, els exemples que hem vist anteriorment ens inclinen a considerar que la renda feudal de l'abat devia patir una erosió similar a la que sofrien les d'altres senyors feudals¹²³. Un dels factors que incidí en la caiguda fou l'alça dels salaris¹²⁴, que tingué com a conseqüència immediata que els rendiments de les reserves senyorials disminuïssin i a la llarga l'extensió de les pròpies reserves senyorials¹²⁵. L'altre factor és que la força de treball perduda per les mortaldats no fou substituïda¹²⁶, i els masos rònecs continuaran abandonats, obligant els senyors, com ja hem vist, a acceptar d'una forma o altra la situació¹²⁷: l'aglevament de masos, l'ampliació de l'extensió dels masos, etc. Masos que no deixaren de créixer fins als segles XVII-XVIII¹²⁸ com a mínim, creant una diferenciació interna, amb una dinàmica, però, diferent de la dels segles XIV-XVI¹²⁹. Segons el *Capbreu de la vall d'Amer a favor de l'abat d'Amer*, iniciat el 1738¹³⁰, el mas Boada de les Costes unia els masos Maset, Vinyals, Cavalleria i Crous; el mas Llograssols posseïa els masos Arbocet i Ribes; el mas Colomer, del veïnat de Sant Marçal, només havia unit el mas Boada de Sant Marçal; el mas Jonquera aplevava els masos Fàbrega i Figuereda, tots tres del veïnat de Figuereda, que en aquells moments començava a coneixe's amb el nom de la Jonquera; el mas Blanquera d'Albuquer havia annexionat el mas Carrera i el mas Talledes de les Encies; el

¹²³ Mallorquí 2000, p. 145.

¹²⁴ Una de les causes que explicaria l'augment salarial, a més de la pròpia reducció poblacional en els sectors assalariats, seria que l'abundància de terres permetrà que el grup de petits camperols amplii la seva tinença i per tant la fam de jornals disminueixi. Vegeu Dyer 1991, p. 187-188.

¹²⁵ Dyer 1991, p. 185 i ss.

¹²⁶ ... *sino que se mantuvieron las ventajas de las que gozaban los supervivientes (Ibidem, p. 182).*

¹²⁷ Al contrari que al s. XIII, quan el monestir de Sant Cugat aconsegueix vèncer un primer intent de consolidar aquesta situació de "gran tinença pagesa". Vegeu Benito 2001.

¹²⁸ Ja ho veié fa temps, entre molts d'altres, Anguera de Sojo 1934, p. 314-317. Vegeu els quadres *Masos Rònecs Aglevats (1392-1567)* i *Masos Aglevats. Els Segles XVI-XVII de l'Apèndix*.

¹²⁹ Sobre aquests aspectes, vegeu Gifre 1987, Gifre 1999, Congost *et alii* 2001, Sales 2002, Serra 1986, Serra 1988, entre molts d'altres que la falta d'espai m'impedeix d'esmentar.

¹³⁰ ADG 551, n. 47.

mas Gallissà havia incorporat el mas Torrent de Gallissà. En total sis senyors útils i 18 masos, la incorporació de 15 dels qual s'havia fet amb posterioritat a 1486¹³¹.

ELS MASOS DE LA VALL: 1392-1567

Ens acabem de referir al a l'aglevament de masos rònecs que donaria lloc als coneguts com *masos unidors*¹³². Aquest fenomen va anar acompanyat d'un altre, no sempre absolutament coincident, que acabaria donant el que coneixem amb el nom dels "masos grassos". Les línies que segueixen són un primer intent d'anàlisi d'aquest procés de formació dels masos grassos a la vall d'Amer, sense que hagi pogut arribar a conclusions massa definitives, ni a ultrapassar gaire el llindar de la descripció, ni a exhaurir les diferents possibilitats d'investigació de moltes preguntes que deixaré sense resposta. Demano del lector benevolència i paciència, ja que primer cal aprofundir en diversos aspectes de l'estudi per trobar les dades i estructures que documentin respostes i justifiquin interpretacions; mentrestant haurem de satisfer-nos amb aquest primer esbós¹³³.

Els noms dels tipus de parcel·les

Els notaris i escriptors que redactaren els capbreus analitzats donaren diferents noms als tipus de parcel·les que els diversos tinents anaven confessant a l'abat al llarg de la capbreuació. El mot més emprat era el de *peça*, nom

¹³¹ Els masos, Talledes i Carrera, del Mas Blanquera d'Albguer són capbreuats com a rònecs el 1442, tot i que el mas Carrera llavors era una tinença dels mas Torrent d'Albguer; **ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1442**, 551, n. 7, f. 71v i 40v, respectivament. El mas Maset fou venut al mas Arbocet [1480/6/29] **AHG Fn Amer**, n. 189, f. 35v.

¹³² Utilitzem aquest terme, preferible al de *mas gras*, ja que aquest darrer vol indicar una determinada extensió, mentre que el primer connota només aglevament de masos. L'expressió la utilitzen uns bons coneixedors de la zona i de la problemàtica com Homs & Canal 2000, p. 79.

¹³³ Sobre la vall d'Amer i els seus masos, es pot consultar Blanco 2002. Vegeu també: Pruença 1995; Esteve Pruença i Bayona, *El dominio territorial del monasterio de Santa Maria de Amer (Siglos IX-XIV)*, tesi doctoral inèdita, Universitat de Barcelona; i Jaume Marquès, "Amer" **AIEG XX**, p. 5-74, tot i que no se centren estrictament en aquest aspecte.

que avui en dia encara s'utilitza per indicar gairebé qualsevol tipus de finca agrària; d'acord amb les dades recollides de la mostra dels capbreus estudiats, tot fa pensar que en els segles XIV-XVI també passava el mateix. Res no indica que els altres noms utilitzats tinguessin un ús més precís, llevat del mot *feixa*, que es devia reservar per a les parcel·les situades en els costers. Els mateixos escrivans eren conscients de la imprecisió dels mots emprats, per això en algunes ocasions escriuen *fexie seu pecie*¹³⁴ o *quandam petiam terre pratosam continentie unius fexie*¹³⁵, *quandam petiam terre vocatam la Fexa Llarga*¹³⁶, *quandam petiam terre sive possessionem terre nemorosam, quandam petiam sive trocium terre*¹³⁷. Les paraules, més que definir realitats, les confonen, però no descobrim res de nou, ja ho havia dit fa pocs anys M. Aventín per al Vallès¹³⁸. Els termes més comuns són els de *camp*, *feixa*, *peça*, *posseïció*, *tinença*¹³⁹ i *tros*¹⁴⁰; però n'hi algun més, tot i que el seu ús sigui infreqüent; així, els capbreus recullen també els mots *honor*, *verger*, *pati*, *margeneria*, *caneria*, etc.

De les dades d'extensió obtingudes a partir de la mostra estudiada, segons els noms que els notaris donaven als diferents tipus de parcel·les, podem registrar les següents tendències¹⁴¹:

a) Que sota els mots *tinença* i *posseïció* tendeixen a agrupar-se les parcel·les de major extensió, sense que això signifiqui sempre que les tinences i possessions siguin més grans que totes les altres parcel·les.

¹³⁴ ADG 551 *Capbreu de la vall d'Amer de 1442*, n. 7, Confessió del mas Pujol d'Ollària. f. 21r o *petiam sive fexiam terre* (*Ibidem*, Confessió del mas Oliveres f. 36v).

¹³⁵ En aquest cas, a més, ens pot entrar el dubte de si *fexie* és una mesura, tot i que considero que no, ja que abans sembla donar l'extensió d'1 vessana per a la parcel·la en qüestió.

¹³⁶ ADG 551 *Capbreu de la vall d'Amer de 1567*, n. 14. Confessió del mas Llograssols, f. 138v i Confessió del mas Pujol d'Ollària, f. 171v.

¹³⁷ ADG 551 *Capbreu de la vall d'Amer de 1442*, n. 7, Confessió del mas Boada de Sant Marçal, f. 44r, Confessió del mas Crosa, f. 15v.

¹³⁸ Aventín 1996, p. 131.

¹³⁹ Segons Pons Guri, les *tenedones* són porcions de terra amb certa entitat pròpia: "Relació jurídica de la remença i els mals usos a les terres gironines (segles XIII-XV)", Pons Guri 1989, v. III, p. 327.

¹⁴⁰ Són els mateixos que recull al capbreu d'Osor Rodríguez Burch 1981, p. 110.

¹⁴¹ Vegeu el quadre *Extensió Mitjana per Noms de Tipus de Parcel·les* de l'Apèndix.

b) Que amb els mots de *tros* i *feixa* s'amaguen les finques més petites, si descomptem, és clar, un tros de 100 jornals del 1567 que hem considerat clarament distorsionador per a la mitjana, però al mateix temps simptomàtic del poc valor que els redactors dels capbreus donaven a la precisió dels termes. Sense que, al seu torn, això signifiqui que trossos i feixes sempre hagin de ser les més petites de les parcel·les.

c) Que l'extensió de les peces de terra augmenta amb el temps, dels 1,8 jornals del 1392 als 8,2 de 1567. L'augment més significatiu, perquè ens movem en capbreus que tenen xifres pariones de parcel·les amb extensió coneguda, és el de 1442 a 1503, en què passem de 4,2 jornals a 7,1, és a dir, un augment del 59 %. Un fenomen similar es produeix amb les peces de bosc.

d) Que el noms dels tipus de finques no indiquen cap mena de relació amb l'extensió de la parcel·la, i que és inútil tractar de cercar precisió allà on només hi un significat general¹⁴², i moltes vegades, em temo, el caprici del redactor del capbreu.

Aquesta darrera observació és la que es pot establir amb més fermesa, sobretot si s'analitza el quadre *Extensió Màxima i Mínima per Tipus de Parcel·les*¹⁴³. El grau de diferenciació que ofereixen algunes de les xifres d'extensió és tan extrema que invalida qualsevol intent d'utilitzar la terminologia dels capbreus com a categoria definitòria en aquest sentit. Si M. Aventín descobria que al Vallès l'expressió "peça de terra" amagava mides diverses¹⁴⁴, nosaltres constatem que a la vall d'Amer aquesta diversitat és màxima i s'estén a altres mots. ¿Com es pot justificar sinó que el terme *fexiam terre* pugui amagar des d'extensions d'1,5 saions, és a dir 0,19 jornals, a més de 50 jornals de bous¹⁴⁵; o que l'expressió *petia terre* del mateix capbreu¹⁴⁶ serveixi per

¹⁴² Aventín 1996, p. 134. Vegeu també el quadre *Extensió Mitjana per Noms de Tipus de Parcel·les* de l'Apèndix.

¹⁴³ Vegeu Apèndix.

¹⁴⁴ Les xifres variaven entre 0,25 ha i 3,5 ha (Aventín 1996, p. 133).

¹⁴⁵ *Capbreu de la vall d'Amer a favor de l'abat de 1503 ADG* 551, n. 9, f. 72r, Confessió del mas Ballella, i f. 4v, Confessió del mas Concs. 1 jornal de bous de Montpalau equival a 0,21 ha.

¹⁴⁶ Confessió del mas Pujol d'Ollària, f. 59r, i Confessió del mas Mont, f. 17v.

identificar peces que van des dels ínfims 1,5 saions¹⁴⁷ als més que respectables 100 jornals¹⁴⁸; o que el mot *possessio* compregui valors tans dispars com els 2 i els 40 jornals, com recull el capbreu de 1442 al mateix temps que amb el terme *possessió* compregui tot un mas rònec com el mas Ullastre d'Ollària?¹⁴⁹ No és més precisa l'expressió *trocium terre*, ans al contrari, és de les que coneix desviacions més extremes, dels 0,25 jornals als 100, en el capbreu de 1567¹⁵⁰.

En definitiva, qualsevol extensió podia incloure's perfectament dins de qualsevol dels termes emprats en els capbreus, des de la més petita, els dos saions, uns pocs més de 500 m², als cent jornals, força més de les 20 ha. Cap mitjana tampoc no és vàlida: varien d'un any a l'altre i no marquen una tendència regular, llevat de les peces de terra que sí que hem vist que la tenen però que respon a un altre factor, com veurem més endavant. Resumint, guiar-se pels noms que els escriptors d'Amer donaren als tipus de parcel·les que trobaren a la vall no ens conduirà a saber-ne l'extensió, ni de forma aproximada.

El parcel·lari

Per les dades que tenim, el parcel·lari dels masos estudiats de la vall d'Amer durant els segles XIV-XVI, era un parcel·lari molt dispers¹⁵¹. Hi ha moltes raons que poden explicar aquesta dispersió de les finques: el policultiu¹⁵², la manca de terra¹⁵³, la proximitat de la vila¹⁵⁴, l'endeutament pagès¹⁵⁵, la

¹⁴⁷ Equivalents a uns 410 m². Vegeu les veus *saió* i *jornal* a Alsina *et alii* 1990.

¹⁴⁸ Equivalents a unes 21'87 ha.

¹⁴⁹ ADG 551, n. 9. Confessió del mas Concs, f. 91r, i Confessió del mas Pujol d'Ollària, f. 21r.

¹⁵⁰ ADG 551, n.14. Confessió del mas Concs, f. 72r i Confessió del mas Palou, f. 63v-64r.

¹⁵¹ A falta d'un estudi més aprofundit que tingui presents els tinents de les afrontacions, ens basem de moment en el nombre de llocs o partides en els quals els masos tenen més d'una finca.

¹⁵² Soldevila 2001, p. 433.

¹⁵³ Padrós 1997, p. 21.

¹⁵⁴ Serra 1988, p. 358.

¹⁵⁵ Padrós 1997, p. 22-23.

major o menor activitat d'altres factors i la seva dinàmica, com el mercat de la terra, les herències, la productivitat de les finques, etc.¹⁵⁶

Els capbreus ens mostren un grau de dispersió parcel·lària elevat. Especialment el de 1392, en el qual hi ha fins a 6 masos que no tenen parcel·les concentrades en cap lloc de la vall¹⁵⁷, no n'hi ha dues de properes, és a dir, una dispersió absoluta; si bé és cert que podem trobar algun cas escadusser de forta concentració, com el del mas Blanquera d'Albager, on al lloc del *Bosquet* tenia 5 parcel·les de terra, que sumaven un mínim de 4 jornals¹⁵⁸, del total d'11 parcel·les que posseïa¹⁵⁹. Casos semblants són els dels masos Bassar i Mont, que concentraven 3 finques als llocs de *Rierons* i *Prunerol* respectivament¹⁶⁰. Tot i això, és obvi que trenta-vuit finques, de 170 parcel·les, és només un 22 % de les parcel·les, que s'agrupen de dues en dues, majoritàriament. No sembla pas una concentració gaire gran¹⁶¹.

Tampoc no sembla que el procés de concentració s'hagués accentuat amb el pas del temps. El 1503 el percentatge de finques situades en partides que mostren signes de concentració és tan sols del 32 %, un deu per cent més que el 1392, però és que el 1567 el percentatge ha disminuït fins al 25 %, una xifra més semblant a la del 1392¹⁶². Oscil·lacions massa tènues per poder-ne treure conclusions segures, però tot indica que els masos, des del segle XIV fins al segle XVI, tingueren una tinença poc concentrada: un capmàs relativament gran, on hi havia la casa i el quintanal, i un conjunt de parcel·les més o menys properes, però sempre força disperses¹⁶³.

¹⁵⁶ Vegeu Serra 1988, p. 327 i ss; Bourin-Derruau 1987, p. 226; Cuadrada 1988, p. 251; Carceller 1998, p. 78-87.

¹⁵⁷ Són els masos Ballella, Concs, Crosa, Oliveres de Figuereda, Pinyana i Pujol d'Ollària. Vegeu el quadre *Nombre de Parcel·les dels Masos* de l'Apèndix.

¹⁵⁸ ADG *Capbreu de la vall d'Amer de 1392* 551, n. 2, 14v-15r i 39v.

¹⁵⁹ Cal tenir present que concentrava dues peces a la partida de *Murgueda*.

¹⁶⁰ ADG *Capbreu de la vall d'Amer de 1392*. 551, n. 2, f. 39v/42v i 66v/90r, respectivament.

¹⁶¹ 38 parcel·les en un total de 16 llocs, cosa que vol dir dues parcel·les per partida aproximadament.

¹⁶² El percentatge del 1442 és del 29 %.

¹⁶³ Una situació semblant és la que descriu per al Vallès Avençin 1986, p. 232.

Tampoc no es pot afirmar que hi hagi llocs de l'ager de la vall que concentrin un nombre elevat de finques, partides especialitzades en un determinat conreu o que tinguessin alguna qualitat específica. Cap índex d'especialització per llocs el 1392, com a mínim el capbreu resta mut en aquest sentit¹⁶⁴. Els altres capbreus donen més informació, de la qual es dedueix que o bé les partides de la vall —o llocs— són molt petites o el parcel·lari devia semblar un mosaic desordenat on les finques d'uns i altres es devien entrecreuar amb garrics i bruguerars, erms, boscos i terres abandonades a un guaret mes o menys llarg, tot això dit a tall d'hipòtesi¹⁶⁵. Poques partides de terra, segons els capbreus de 1442, 1503 i 1567, tenen més d'una parcel·la conreada, com a mínim confessada en aquells moments, tot i que en les afrontacions es donen altres tinents, que no sabem si conreen les terres o no. Només alguns llocs aconseguen agrupar més de cinc finques en més d'un capbreu, i cap no manté aquesta concentració més de dues capbrevacions; definitivament el parcel·lari amerenc és força dispers. Excepció a aquesta regla és el cas del lloc del *Bosquet*, on es concentren 7, 9 i 7 parcel·les els anys 1442, 1503 i 1567, respectivament; però que en els dos primers anys són en la seva totalitat del mas Blanquera d'Albager i el 1567 en són 5 de les set parcel·les; el nom és aclaridor, possiblement es tracti d'un lloc de recent rompuda forestal, on s'han eixarmat aquestes noves parcel·les. Dels altres llocs, *el Morell* agrupa 7 parcel·les el 1503 i el 1567, *el pla de la Fàbrega*, onze el 1503 i altres 11 el 1567¹⁶⁶, i per últim, *el pla de Gallissà* té 5 parcel·les el 1503 i el 1567¹⁶⁷.

Només una partida del terme de la vall d'Amer escapa a aquesta falta de concentració parcel·laria, d'especialització agrària¹⁶⁸; és la zona irrigada del

¹⁶⁴ Tots som conscients de la limitació de la font, però de moment ens n'hem d'accontentar, fins que apareguin els registres del delme de la vall, que podran proporcionar més informació.

¹⁶⁵ De moment aquesta afirmació queda pendent de revisió, ja que caldria comprovar les afrontacions del parcel·lari, cosa que no he pogut fer de moment.

¹⁶⁶ Està situat al veïnat de Figuereda, al pla que es forma entre el vessant de la muntanya i el riu Brugent.

¹⁶⁷ Es troba a la plana al·luvial del riu Ter, molt a prop del veïnat de Gallissà, entre el coster i el Puiglobet, al marge esquerre del riu.

¹⁶⁸ Carceller 1998, p. 48-49.

terme: *la Prada d'Amer*, també dita *l'Horta d'Amer*¹⁶⁹. El 1442 es concentren a *la Prada* 21 finques de terra¹⁷⁰, amb un total de 14,5 jornals, amb una mitjana de 0,7 jornals¹⁷¹ per parcel·la, que el 1503 es transformen en 11 parcel·les i 9,25 jornals, amb una mitjana de 0,85 jornals. El 1567 tenim una parcel·la d'extraordinària extensió, els 30 jornals que confessa tenir el mas Pinyana en una peça de terra¹⁷², possiblement un ferragenal. La resta, fins arribar a les 14 parcel·les confessades, de sis de les quals n'ignorem l'extensió, sumen poc menys de 6 jornals, i això ens donaria un mitjana de 0,85 jornals, la mateixa extensió que el 1503, uns 1.860 m² de bona terra. Aquestes parcel·les de *la Prada* sí que serien els horts de la vila d'Amer i, probablement, també ferragenals, canemars, llinars¹⁷³, etc.; en tot cas, coincideixen en extensió i qualitat amb les finques que M. Bourin-Derruau troba a Conàs, al Baix Llenguadoc, a començaments del segle XIV¹⁷⁴, i demostra l'extrema divisió i minifundisme a què hauria arribat *l'ager* a la vall d'Amer abans de mitjans del segle XIV, tant pel que fa a la dispersió de les parcel·les com a la reducció de la seva extensió.

Allà on després de la pesta no es conservà la dispersió, ans al contrari, es mantingué la concentració per una certa especialització agrària a causa de la irrigació de les finques, sembla que també és mantingué l'esmicolament de les parcel·les. Aquesta reduïda extensió de les parcel·les, molt visible a *la Prada d'Amer*, és el que encara arriba a recollir el capbreu de 1392, quan la mitjana de les finques era només de 2,94 jornals de bous, és a dir 6.430 m², mig segle després que comencessin les crisis del segle XIV, quan la tendència al creixe-

¹⁶⁹ Es devia situar, principalment, al marge esquerre del riu Brugent, aprofitant els canals i rescloses dels molins de Turon i de Bellvespre, emplaçats a l'entrada de la vila seguint el curs descendent des de la vall d'Hostoles del riu Brugent. Avui dia hi ha una central elèctrica, propietat de la família del mas Jonquera.

¹⁷⁰ Cal remarcar que els capbreus no indiquen que es tracti d'horts sinó de peces de terra.

¹⁷¹ Equivalents a 1.530 m².

¹⁷² **ADG** *Capbreu de la vall d'Amer 1567*, 551, n. 14, f. 152v.

¹⁷³ En tenim documentat el conreu a través de l'exempció del pagament del delme en els capbreus. **ADG** *Capbreu de la vall d'Amer de 1442*, Confessió del Mas Casademont, f. 36v. Sobre el seu conreu i productivitat, vegeu Dyer 1991, p. 151.

¹⁷⁴ Bourin-Derruau 1987, p. 226.

ment de les parcel·les que recullen els capbreus¹⁷⁵, tot i haver començat, encara devia trobar-se en el seus inicis¹⁷⁶.

L'extensió dels conreus

Ja hem vist com la major part de la superfície agrícola devia dedicar-se al conreu dels cereals, però l'extensió de les parcel·les dedicades a aquest conreu evolucionà al llarg dels 175 anys estudiats. La tendència que marquen les dades és clara, les peces tendeixen a fer-se més grans; amb el pas del temps, l'extensió de les peces més grans ocupa un espai major dins del territori de la vall, fins i tot apareixen peces de gran extensió inexistents en els primers capbreus¹⁷⁷. Així, si el 1392 el 50,86 % de l'extensió de terra campa conreada eren parcel·les compreses entre els 1 i el tres jornals¹⁷⁸, i gairebé el 75 % de les finques de terra conreada tenien una extensió menor als 5 jornals, amb prou feines superaven 1 ha¹⁷⁹. Mostra, potser, de l'antiga pressió demogràfica sobre la terra, que havia provocat aquesta reducció d'extensió de les parcel·les —com ja havíem observat a *la Prada d'Amer*— que les crisis del XIV no havien alleugerit encara. En canvi, el 1442 la situació ha canviat radicalment, un segle després de l'inici de les crisis l'extensió de les peces ha crescut de forma notòria. Les parcel·les de fins a 5 jornals només suposen prop d'un 40 %¹⁸⁰, mentre que les superiors a 20 jornals, unes 4,5 ha, suposen un percentatge gens menyspreable: el 30,26 %. Sembla iniciat ja el procés de redistribució de la terra abandonada a causa de les mortaldats de les crisis baixmedievales.

¹⁷⁵ Vegeu l'acusat creixement que mostra l'"Extensió mitjana per parcel·la" del quadre *Nombre de Parcel·les dels Masos*, de l'Apèndix, on es passa de 2,94 jornals el 1392 a 7,68 el 1442, per arribar a 10 jornals el 1503.

¹⁷⁶ Fins que no puguem fer un estudi més aprofundit no es pot assegurar que en aquesta data s'hagués iniciat ja el procés d'incorporació de terres abandonades.

¹⁷⁷ Vegeu el el quadre amb els gràfics *Evolució de la Superfície Conreada Segons Extensió de les Peces* de l'Apèndix.

¹⁷⁸ És a dir, 2.187 m² i 6.561 m².

¹⁷⁹ Exactament 74,36 %. Vegeu el quadre *Superfície Conreada Segons Extensió de les Peces*, de l'Apèndix.

¹⁸⁰ Un 41,06 %.

El capbreu del 1442 ens mostra a la vall d'Amer una situació de trànsit en aquesta redistribució del parcel·lari; encara hi ha un alt percentatge, tot i que en clara disminució, de petites finques de terres bladeres, a la vegada que comença a constituir-se el grup de parcel·les de terra d'extensió mitjana i gran que constituïran el gruix dels masos de finals del segle XV i anys posteriors.

Els anys 1503 i 1567 aquesta tendència apareix absolutament consolidada. El 1503 gairebé el 50 % de les peces de terra tenen més de 20 jornals, percentatge que s'eleva fins al 60 % el 1567¹⁸¹; al seu torn, les parcel·les de fins a 5 jornals disminueixen en importància, de tal manera que el 1503 només suposen un 25 %, i el 1567 un xic menys¹⁸². Els masos no solament han augmentat d'extensió sinó que han redistribuït la seva propietat, perquè les seves parcel·les són molt més grans que no eren: han adquirit les finques veïnes a les seves o bé han ampliat peces permutant-les, subestablint-les, per compra-venda, etc.

En resum, en un segle, el de les guerres pageses, del 1392 al 1503, el 50 % de les tinences o parcel·les de terra de la vall d'Amer ha passat de mesurar menys d'1 ha a més de 4 ha, canvi que suposa no solament un augment de la tinença pagesa, un augment d'extensió de la terra conreada sinó que ha de comportar al seu torn, forçosament, tota una redistribució del parcel·lari entre els nous possessors de les tinences.

Allò que vull destacar és que els masos han preferit concentrar les parcel·les¹⁸³ per ampliar la seva extensió i no per apropar-les en un lloc del terme de la vall, han dedicat els seus primers esforços a tenir parcel·les grans més que a tenir parcel·les més juntes. Ja hem vist abans que el grau de dispersió del parcel·lari era força alt i com aquest no variava al llarg dels anys, però sí que ha variat, i molt, l'extensió de les parcel·les de terra.

Possiblement la causa d'aquesta aposta decidida per l'expansió de les peces radiqui en raons tècniques de la llaurada de la junta de bous, però no

¹⁸¹ El 1503 és el 49,2 %, el 1567, el 59,62 %.

¹⁸² El 1503 és el 24,93 %, el 1567, el 22,15 %.

¹⁸³ Amb un parcel·lari tan esmicolat com hi havia al 1392, i probablement encara més abans del 1348, l'ampliació de les parcel·les fins a cert punt equivalia a una "concentració parcel·lària", de caràcter especial, això sí. És el que succeeix a la baronia de Queralt a mitjans del segle XV. Vegeu Carceller 1998, p. 37. Vull dir que per eixamplar-se la peça havia d'estendre's per les finques veïnes principalment, sense descartar altres possibilitats no tant freqüents. Vegeu Serra 1988, p. 308-322.

deixa de ser una hipòtesi, perquè el fenomen de l'augment de l'extensió de les parcel·les també es repeteix, encara que no tan clarament, amb les peces de bosc¹⁸⁴, i aquestes no es llauren¹⁸⁵.

La tipologia dels masos

Masos de muntanya o de plana? Aquesta pregunta és la que ens podríem fer a l'hora de tractar de definir tipològicament els masos de la vall d'Amer. La resposta és clara: totes dues tipologies. Ja hem deixat clar al llarg d'aquestes línies que la vall d'Amer constitueix una subcomarca i que la mostra comprenia masos de tota mena. ¿Com definir el mas Boada de Sant Marçal, que el 1442 té 68 jornals de bosc sobre un total de 146¹⁸⁶, un 46,5 %, sinó com un mas amb clara dedicació boscana? Definició que no s'ajusta tant a la realitat a començaments del segle XVI, quan els mateixos 68 jornals només suposen el 39,6 % dels 171,5 jornals que tenia el mas Boada en aquells moments, percentatge que seria molt menor si tenim present que ignorem l'extensió de 5 peces de terra. Evolució similar fa el mas Mont: el 1442 confessa 84 jornals de bosc, un 75 % del total de la tinença del mas; el 1503 la possessió de bosc ha augmentat fins als 106 jornals, però el percentatge ha disminuït al 28,7 %¹⁸⁷.

Encara més brusca és la reducció de bosc del mas Torrent d'Albguer, que passa del 84,2 % al 37 %, entre els capbreus de 1442 i 1503, per arribar al 0,025 % de peces boscanes el 1567. És difícil trobar una definició per al mas Torrent d'Albguer: si el 1392 el definiríem clarament com un mas boscà, no hi ha cap dubte que 175 anys més tard aquesta definició no li escau en absolut. Aquesta evolució tipològica és la general en els masos de la vall, la pèrdua paulatina de la importància de l'extensió de bosc a favor de l'augment de la tinença de terra campà dels masos¹⁸⁸.

¹⁸⁴ Vegeu el quadre *Superfície Conreada Segons Extensió de les Peces*, de l'Apèndix.

¹⁸⁵ Tot i que amb les previsions de recuperació agrària puguin constituir reserves de possibles artigues, en aquest cas sí que es devien llaurar.

¹⁸⁶ Només hi ha una peça d'extensió desconeguda. Vegeu el quadre *Extensió dels Masos de la vall d'Amer* de l'Apèndix.

¹⁸⁷ Per a totes les dades, vegeu el quadre *Extensió dels Masos de la vall d'Amer* de l'Apèndix.

¹⁸⁸ Vegeu els gràfics de l'*Evolució de l'Estructura Tipològica dels Masos* de l'Apèndix.

Aquest fet que acabem de descriure s'acompanya d'un doble fenomen: la pèrdua de pes relatiu del capmàs en l'estructura dels masos i el fenomen invers pel que fa als masos rònecs. Així, el mas Ballella el 1392 només posseïa un capmàs de 6 jornals i dues peces de bosc¹⁸⁹, tota la terra conreable es concentrava al capmàs en aquells moments; un segle més tard, tot i ampliar el seu capmàs a 12 jornals, aquest només suposava un 8,2 % de la tinença del mas¹⁹⁰. Una evolució paral·lela és la que registra el mas Bassar, que el 1392 un capmàs de 30 jornals li representa el 83,3 % de l'explotació, mentre que el 1503 el mateix capmàs només suposa el 17,8 %. Podem continuar posant exemples, per ordre alfabètic: el mas Blanquera d'Albguer el 1392 té un capmàs que li és gairebé un 35 %, xifra que el 1503 s'ha reduït a la insignificant quantitat del 5 %; el mas Boada de Sant Marçal posseeix el 1392 un capmàs de 4,37 ha, el 34,78 % de la tinença d'extensió coneguda del mas, les mateixes hectàrees suposen 50 anys més tard només el 13,69 % de l'explotació de Can Boada...

La tendència és clara i no cal insistir-hi més; de les causes, en parlarem més endavant. Però una de les conseqüències no se'ns pot escapar i és que al llarg del segle XV els capmasos de la vall d'Amer han passat de representar prop del 60 % de la tinença del mas a poc més d'un 10 %. Aquesta reducció d'importància en l'estructura del mas per part del capmàs tindrà conseqüències greus¹⁹¹. Com es pot ser el cap del mas sens ser-ne la part més important? Aquesta pèrdua de pes del capmàs vindrà associada al fenomen invers per part dels masos rònecs, cosa que possiblement contribuï a aguditzar encara més la crisi del capmàs com a eix de l'explotació agrària, sobretot si tenim present que molts dels masos rònecs incorporats ho eren només pel seu capmàs¹⁹².

Hem esmentat que el fenomen dels masos rònecs és invers al dels capmasos. Al llarg del segle XV la importància relativa de l'extensió dels masos rònecs dins de la tinença dels masos de la vall d'Amer creix extraordinàriament, gairebé es triplica, passant del 6,9 % al 18,7 % entre 1392 i 1503, però

¹⁸⁹ N'ignorem l'extensió, en tot cas no eren conreables.

¹⁹⁰ L'any 1503. Per a totes les dades, vegeu el quadre *Extensió dels Masos de la vall d'Amer* de l'Apèndix.

¹⁹¹ Vegeu els gràfics de l'*Evolució de l'Estructura Tipològica dels Masos* de l'Apèndix.

¹⁹² Sobre això, vegeu Blanco 2002.

potser allò que és més important és que el nombre de masos que, en les mateixes dates, han tingut masos rònecs s'ha més que doblat, passant de poc més d'un terç a tres quartes parts, arribant al punt que el 1567 només el mas Figuereda de l'abat no ha tingut mai un mas rònec en la seva tinença¹⁹³. Això, a més d'un canvi estructural en la tipologia del mas, com ja hem pogut comprovar, haurà de comportar un canvi de mentalitat en la gestió de l'explotació de la tinença, que a partir d'ara es compondrà de més d'un capmàs, el viu i el rònec; perquè en incorporar un mas rònec, òbviament, s'incorpora un capmàs rònec i abandonat que no es tornarà a revifar.

Amb tot, allò que més m'interessa destacar de l'evolució estructural dels masos al llarg de període estudiat no és el que portem dit fins ara, sinó el creixement sostingut de la porció de terra dins l'estructura del mas. Hem afirmat que els masos de la vall d'Amer, a la Baixa Edat Mitjana, estaven constituïts d'un conjunt de parcel·les de terra, bosc i altres —com vinya, horts, etc, que giraven al voltant d'un capmàs.

Aquest annex, del qual les peces de terra formaven la part productiva principal, devia ser en els seus inicis un mer complement del capmàs¹⁹⁴. Això és el que es dedueix de l'extensió de la porció de terra dins l'estructura del mas el 1392, que xifrem en el 27 %, mentre que el capmàs representa més del doble, el 58 %. Ja hem vist com el capmàs perdia importància en la nova estructura del mas de la vall d'Amer del segle XVI, però el que no hem destacat prou és que la pèrdua d'importància no és deguda tant al fenomen d'expansió dels masos rònecs com al creixement, moderat però sostingut, de les peces de terra dins de l'estructura del mas. El percentatge de la terra conreada en parcel·les als masos de la vall d'Amer passà del 27 % el 1392 al 50,2 el 1567; per les mateixes dates el percentatge de masos rònecs en la tinença dels masos de la vall d'Amer havia passat del 6,9 % al 8,6, si bé és cert que el 1503 —al final de les guerres pageses— els percentatges eren lleugerament diferents: el percentatge de terra en parcel·les era del 45,9 i el de masos rònecs del 18,7.

Són aquestes peces de terra —evidentment provinents també de masos abandonats, però que ara són desfets per lots de peces de terra, o bé en mem-

¹⁹³ Vegeu el quadre *Masos Rònecs Aglevats (1392-1567)* de l'Apèndix.

¹⁹⁴ Per tal d'adaptar-se millor al cicle de la força de treball familiar pagesa, a la conjuntura particular de cada mas, etc.

bra disiecta i no establerts en el seu conjunt com els coneguts masos rònecs¹⁹⁵— les que sempre i en qualsevol moment al llarg dels 175 anys estudiats suposaran un major augment d'extensió, tant percentual com absolut, dins de l'estructura dels masos de la vall d'Amer a la Baixa Edat Mitjana, fins al punt d'invertir la relació d'importància dins la tinença dels masos entre finals del segle XIV i mitjans del segle XVI¹⁹⁶.

Així, a partir del segle XVI els masos de la vall d'Amer podran enfocar la seva explotació no tant entorn del capmàs, com havien de fer a finals del segle XIV, i probablement encara amb més força abans del 1348, sinó entorn d'unes terres annexes que havien passat de ser un mer complement a representar el 1567 un 50 %, la qual cosa, unida al creixement en extensió dels masos, alterava completament l'estructura del mas del 1392.

El mas de la vall d'Amer del segle XVI, posterior a la Sentència arbitral de Guadalupe, tenia una estructura molt diferent del de finals del segle XIV, poc abans dels inicis de les guerres pageses.

L'EXTENSIÓ DELS MASOS DE LA VALL

És difícil calcular l'extensió d'un mas a l'Edat Mitjana, de fet nosaltres només hem pogut establir amb relativa seguretat l'extensió de tres masos en tot el període estudiat: el mas Oliveres de Figuereda de 1442, el mas Ballella de 1503 i el mas Concs de 1567¹⁹⁷. En la resta dels casos l'extensió que donem és mancada: ignorem l'extensió d'alguna de les peces, en la majoria dels casos la mancança no sembla que hagi de ser greu, ja que el nombre de peces d'extensió desconeguda no és superior a tres¹⁹⁸, però en d'altres aquesta mancança

¹⁹⁵ Sobre aquest tipus de reaccions senyorials davant la crisi baixmedieval a la vall d'Amer, vegeu Blanco 2002.

¹⁹⁶ Vegeu els gràfics de l'*Evolució de l'Estructura Tipològica dels Masos* de l'Apèndix.

¹⁹⁷ Són els únics dels quals coneixem l'extensió de totes les peces de la tinença. *ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1442* n. 7, f. 35v-39v, *ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1503* n. 9, f. 72r-73r, *ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1567* n. 14, f. 69v-71v.

¹⁹⁸ Un total de 31 confessions sobre les 64 capbreuacions estudiades, a les quals han d'afegir-se les tres que tenen totes les peces d'extensió coneguda, és a dir el 53,1 % de la mostra recollida.

és més greu, ja que el nombre de peces de les quals desconeixem l'extensió pot superar les sis¹⁹⁹, xifra que sí que creiem que pot alterar els càlculs, sobretot si la descurança dels redactors dels capbreus es concentra en algun mas en concret²⁰⁰, o bé el nombre de parcel·les d'extensió desconeguda en algun capbreu assoleix xifres molt altes²⁰¹.

La historiografia ha donat alguns càlculs per als masos catalans baixmedievals, o per a d'altres explotacions agràries europees, i les extensions resultants són molt variables. Per exemple, a Sallent, la Garrotxa, la major part dels masos tenien menys de 4 ha²⁰², a la Vall d'Aro els masos de la Pabordia de Juliol de la Seu de Girona devien tenir tots més de 30 vessanes²⁰³, mentre que a Colomers i Fontclara la majoria de les masades tindria entre 25 i 35 vessanes al primer terç del segle XIV²⁰⁴; a Vilassar l'extensió dels masos baixmedievals oscil·lava entre les 5 i 8 ha²⁰⁵; a Palau d'Anglesola, al Pla d'Urgell, el 75 % dels propietaris tenien 25 o més jornals als segles XVII-XVIII²⁰⁶. A la diversitat de les xifres s'hi afegeixen dues característiques més: el creixement sostingut de l'extensió dels masos a partir de les crisis baixmedievals i la dificultat de trobar quines són les extensions mínima i màxima per assegurar la supervivència de la família pagesa i optimitzar la força de treball familiar,

¹⁹⁹ Son 12 confessions de les 64, un 18,75 %. Per a totes aquestes dades, vegeu el quadre *Extensió dels Masos de la vall d'Amer* de l'Apèndix.

²⁰⁰ Aquest és el cas del mas Mont, del qual ignorem l'extensió de 8 peces el 1392; 8 el 1503 i 6 el 1567.

²⁰¹ Aquest és el cas del mas Boada de les Costes el 1567, amb 26 peces d'extensió desconeguda, el mas Boada de Sant Marçal de 1392, amb 15, el mas Pujol d'Ollària de 1503, amb 14, i el mas Gelabert de Gallissà de 1503, amb 12.

²⁰² Bolòs 1995, p. 124.

²⁰³ Encara que alguns càlculs haurien de revisar-se, perquè l'autor considera que les confessions dels tinents de peces aïllades comprenen la totalitat de la seva tinença, cosa que és errònia: Sanz 1986, p. 425-427. Les mesures dels masos les dedueixo de les dades i del gràfic i el quadre que dona l'autor.

²⁰⁴ Soldevila 2001, p. 433. Encara que l'autor no especifica quina vessana és la que utilitzen els capbreus estudiats, sembla que una reducció, per grollera que fos, podria donar entre 8 i 10 ha, aproximadament. Vegeu a Alsina *et alii* 1990 la veu **vessana**.

²⁰⁵ Serra 1988, p. 319-321.

²⁰⁶ Feliu 1983, p. 227-228. 25 jornals equivalien a unes 10 ha.

sobretot si partim de la concepció que el mas medieval català és una explotació agrària de caire, gairebé, exclusivament familiar²⁰⁷.

El creixement d'extensió dels masos

El creixement dels masos de la vall d'Amer al llarg del període estudiat és una evidència que concorda amb el que han afirmat altres autors per a la resta de la Catalunya Vella, des dels primers que parlaren del tema fins als més recents²⁰⁸. Aquest creixement es perllongà més enllà del període estudiat²⁰⁹, fins als segles XVII-XVIII, com a mínim; ja ho hem vist en parlar de la crisi baixmedieval i l'aglevament de masos²¹⁰ i ja no hi insistiré més.

Tot i que les dades d'extensió dels capbreus no siguin exhaustives, tenim prou dades que confirmen el creixement de superfície dels masos al llarg dels 175 anys objecte d'anàlisi. Quatre són els elements que utilitzem per estudiar el creixement dels masos: l'extensió de les peces de mesura coneguda, el nombre de parcel·les, les partides del terme de la vall i la mitjana de les peces d'extensió coneguda. Tots quatre coincideixen en la seva conclusió: els masos de la mostra estudiada en els capbreus de la vall d'Amer augmenten la seva extensió entre 1392 i 1567.

Una primera anàlisi de les diverses partides, o llocs, en què es situen les peces confessades en els capbreus mostra una evolució creixent. Així, en el capbreu de 1392 apareixen prop de 90 llocs²¹¹, en el de 1442, més de 150 i en

²⁰⁷ Mallorquí 1998, p. 49; Aventín 1998, p. 65-71. C. Cuadrada manté una opinió lleugerament diferent quan documenta l'aparició a mitjans del segle XIV dels "campaners". Vegeu. "Poder, producció i família al món rural català (segles XI-XIV)" a Cuadrada 1999, p. 61.

²⁰⁸ Anguera de Sojo 1934, p. 314, i Sales 2002, p. 56.

²⁰⁹ Vegeu Serra 1988, p. 308-387, i Gifre 1987, p. 100-161, per a altres llocs de la Catalunya Vella.

²¹⁰ Vegeu el quadre *Masos Aglevats els Segles XVI-XVII* de l'Apèndix.

²¹¹ És difícil determinar amb exactitud quants llocs hi ha en cada capbreu, perquè alguns dels llocs s'identifiquen amb dos topònims, com, per exemple, *Garçatera sive Sa Posa ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1392*, f. 17r. Altres tenen diversos noms: el **Pla de Fàbrega** és més o menys el **Pla de Jonquera** (*ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1392*, f. 4r i 5r) i només els hem identificat després d'un coneixement més profund del veïnat de Figuereda, gràcies a les recerques efectuades en l'arxiu patrimonial del mas Jonquera de Figuereda, propietari avui en dia, entre d'altres, dels masos Jonquera, Fàbrega, Figuereda de l'Abat i Figuereda del Sagristà, tots del veïnat de Figuereda. L'arxiu del mas Jonquera és l'únic arxiu privat que hem pogut consultar.

el de 1503, unes 200 partides, per passar a produir-se una lleugera reducció, uns 180 llocs, aproximadament, el 1567. L'evolució sembla clara: creixement sostingut des de finals del segle XIV fins a començaments del segle XVI, on semblaria iniciar-se un estancament o petita reducció.

La progressió del nombre de parcel·les dels capbreus és similar a la de partides, un augment constant des del 1392 fins al 1503, i llavors un estancament o petita reducció. Les dades són les següents: el 1392 la xifra és de 170 parcel·les, 231 el 1442, per augmentar fins a la xifra màxima de 324 el 1503, i l'estancament del qual parlàvem, el 1567, en què es registren 317 peces.

La variació que registra l'extensió mitjana de les parcel·les²¹², elaborada només sobre parcel·les de les quals els capbreus ens donen les mesures, sembla un calc del que hem vingut dient fins ara. Les dades parlen per si soles: 2,94 jornals de mitjana el 1392, 7,68 jornals el 1442, 10,03 jornals el 1503, i ara l'estancament del 1567, amb 10,05 jornals de mitjana per parcel·la. Quan parlàvem dels noms que els escriptors dels capbreus donaven als diversos tipus de parcel·les, esmentàvem la tendència al creixement al llarg del temps del terme *petia*, tot avisant que no obeïa a causes de precisió terminològica sinó a altres. Em referia a aquest augment generalitzat d'extensió que es manifesta en qualsevol aspecte que analitzem del capbreu en què apareguin mesures d'extensió.

Evidentment l'element més important a l'hora d'establir l'extensió dels masos de la vall d'Amer als segles XIV-XVI és l'extensió de les peces que ens donen els capbreus. Amb totes les limitacions que puguin tenir, són les dades més precises de què disposem per fixar la superfície dels masos i la seva evolució entre 1392 i 1567.

Una ràpida ullada al gràfic *Extensió mitjana dels masos de la vall d'Amer (Segles XIV-XVI)*²¹³ ens confirma que l'evolució de l'extensió dels masos segueix els mateixos paràmetres que la dels altres elements analitzats fins al moment, creixement sostingut fins a inicis del segle XVI i estancament a mitjans del mateix segle.

No he pogut establir l'extensió del masos de la vall d'Amer amb absoluta certesa, les mancances dels capbreus ens limiten en aquest sentit i les

²¹² Vegeu el quadre *Nombre de Parcel·les dels Masos* de l'Apèndix.

²¹³ Vegeu l'apartat *Extensió del Masos de la vall d'Amer* de l'Apèndix.

xifres que donem són un mínim²¹⁴, però l'evolució que marquen els capbreus sí que em sembla vàlida perquè les mancances de la font sempre són les mateixes.

Tot i això, podem tractar de resoldre alguns aspectes sobre la superfície dels masos²¹⁵. No crec que sigui agosarat afirmar que el 1392 l'extensió dels masos de la vall d'Amer devia aproximar-se als 40 jornals de Montpalau²¹⁶, dels quals 14,8 pertanyien al capmàs, que devien ser —ja ho hem vist— les millors terres del mas; quedarien uns 25 jornals, que correspondrien a conjunt de peces agregades al mas. El 1442 la superfície del mas ha crescut notablement, fins i tot la del capmàs, que ha passat als 16,2 jornals. Podem afirmar, amb relativa seguretat, que els masos amerencs no devien baixar dels 100 jornals²¹⁷, masos de 22 ha, que el 1503 han degut créixer fins més de 165 vesanes o jornals, devien estar a prop de les 40 ha; extensió que es mantindria el 1567, data en què no hi hauria variació. És l'evolució que ja coneixem, creixement d'extensió al llarg del segle XV i estancament al segle XVI.

En el termini de poc més d'un segle, els 111 anys que van del 1392 al 1503, un llarg segle XV, l'extensió dels masos s'ha més que quadruplicat, probablement quintuplicat. Les guerres pageses, la crisi baixmedieval, el terratrèmol de 1427, no sembla que hagin afectat negativament els masos de la vall d'Amer; com a mínim pel que fa a la seva extensió, que no fa més que augmentar i ho fa fet en els 16 masos de la mostra analitzada. Certament, no en tots ha crescut al mateix ritme, ni en els mateixos moments, però el 1503 tots els masos estudiats són més grans que el 1392.²¹⁸

²¹⁴ Una lectura una mica detinguda del quadre *Extensió dels Masos de la vall d'Amer* de l'Apèndix permetrà al lector reconstruir amb facilitat l'extensió d'un mínim 12 masos que, en un moment o altre, tenen com a màxim una peça d'extensió desconeguda, i adaptar perfectament les xifres que es donen aquí a les que ell cregui més oportunes, sense necessitat de fer càlculs innecessàriament aventurats.

²¹⁵ Totes les dades es treuen del quadre *Extensió dels Masos de la vall d'Amer* de l'Apèndix.

²¹⁶ És a dir unes 8,75 ha. L'extensió modificada és de 36,5 jornals. Vegeu la nota del gràfic *Extensió mitjana dels masos de la vall d'Amer (segles XIV-XVI)*.

²¹⁷ L'extensió documentada és de 94,5 jornals, mancant-hi una quarta part de l'extensió de les peces.

²¹⁸ Sóc conscient de que la mostra és esbiaixada en aquest sentit, ja que de partida he renunciat als masos morts, o esdevinguts a benevis i per tant fracassats, durant el període estudiat. Ja avisava al començament de l'article de les limitacions de la font. Tampoc no pretenc fer una anàlisi de la societat pagesa, sinó simplement un esbós de les causes del creixement d'extensió dels masos i la seva dinàmica.

Els factors del creixement

A començaments del segle XIV l'*ager* havia arribat a la seva màxima expansió, les mortaldats i les crisi baixmedievals obriren la possibilitat d'expansió territorial dels masos. El creixement d'extensió d'aquests es fa gràcies als masos ròncecs, a partir de la terra inculca dels masos abandonats; d'una forma o altra les seves peces de terra i bosc i capmasos foren lliurats als masos sobrevivents²¹⁹. És veritat que els senyors tractaran de revifar els masos ròncecs —és conegudíssima la sol·licitud de declaració a benevís de l'abat d'Amer de 19 masos de la vall d'Amer el 13 de maig de 1349²²⁰—, però en ben pocs casos es tornaran a establir, la política senyorial de nous establiments fracassarà.

Així, doncs, queda clar que el factor que més incideix en el creixement de l'extensió dels masos de la vall és l'aglevament de les terres i masos abandonats a causa de les mortaldats baixmedievals²²¹. En concret, l'extensió de masos ròncecs aglevats passà el 1442 de 105 jornals de bous a 488 el 1503, gairebé es quintuplicà —un augment certament considerable, però ja n'havíem parlat abans i no cal insistir-hi més²²².

Hi ha altres factors que també influeixen en el creixement dels masos de la mostra estudiada, i en aquests casos el creixement es fa en detriment d'altres masos, d'un altre sector de la pagesia de mas. El mas afectat és aquell no tan adaptat a les noves circumstàncies o que passa per un moment crític, bé sigui per causes estructurals²²³ o per una conjuntura desfavorable²²⁴. Aquests factors són, especialment, l'endeutament pagès i el mercat de terres. Ja ens hem referit moltes vegades a la limitació de la font, és bo recordar-ho ara quan

²¹⁹ Serra 1988, p. 316.

²²⁰ Monsalvatje 1907, XII, p. 447.

²²¹ A la zona propera del Coillasacabra es produeix el mateix fenomen: Serra 1990, p. 43-44.

²²² Vegeu també Blanco 2002.

²²³ Serra 1986, p. 237.

²²⁴ Gifre 1987, p. 111.

anem a tractar, ni que sigui superficialment, d'un dels elements més complexos de la societat pagesa²²⁵, l'endeutament i el mercat de la terra.

És sabut que les explotacions agràries de l'Antic Règim patien un endeutament crònic que es manifesta amb l'aparició dels censals i la temuda alienació de la propietat pagesa²²⁶. Tot i que encara ens movem en un nivell molt primerenc de la investigació, sembla que les dades que tenim ens autoritzen a pensar que alguns dels masos de la vall d'Amer havien iniciat a finals del segle XV el procés que es produirà a la vall d'en Bas a mitjans del segle XVI, on quinze propietaris vendran el mas o l'esquarteraran²²⁷.

¿Com interpretar sinó que el 25 de juny de 1480 Esteve Rovira, viudo d'Antònia Maset, com a tutor dels seus fills, propietaris del mas Maset, vengui el dit mas als propietaris del mas Arbocet per 10 lliures, a condició que a més suportin els deutes i altres càrregues que pesen sobre el mas i a les quals ell no pot fer front, i que són la causa de la venda²²⁸? El mas Maset era un mas petit, el nom ja el defineix prou bé; el 1442 tenia 28,5 jornals, que es repartien de la següent manera: un capmàs de 12 jornals, sis peces de terra que sumaven 13,5 vessanes i una de bosc que en feia tres. El total, ja ho hem dit, 28,5 jornals de bous o 6,23 ha²²⁹, probablement el més petit dels confessats en el capbreu d'aquell any²³⁰. No és estrany que fos el primer a ser venut per deutes.

²²⁵ Potser és aquí on més es nota la manca de la font i la mostra. Els masos més forts, i que per tant no fracassen i no "moren", són aquells que millor resisteixen l'endeutament. En utilitzar preferentment capbreus que registren només masos vius, se'ns escapen els masos fracassats, l'elecció de la mostra es basa precisament en aquesta mateixa característica, per tal de donar continuïtat i estabilitat a les dades. Les petites cates fetes, de moment, als registres notariais només poden compensar lleugerament aquest biaix.

²²⁶ Padrós 1997, p. 7 i 15, descriu aquest fenomen per a la veïna vall d'en Bas al segle XVI.

²²⁷ Padrós 1997, p. 23.

²²⁸ AHG *Fn* Amer, n. 189, f. 35v.

²²⁹ El capbreu dóna l'extensió de totes les parcel·les. *ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1442*, 551, n. 7, f. 63v-66r. Com a anècdota puc dir que actualment el mas Maset és habitat i en bon estat de conservació.

²³⁰ Hi ha també amb superfícies parelles el mas Ter de Gallissà, 16,5 jornals, i el mas Blanquera d'Albguer, 30 jornals, però són extensions mancades perquè el capbreu deixa moltes peces sense mesurar, sobretot del mas Ter —12 exactament—. *ADG Capbreu de la vall d'Amer de 1442*, 551, n. 7, f. 79r-82v.

Tenim registrades quatre vendes més de masos en un període de sis anys, entre 1469 i 1475, i això vol dir una venda de mas cada 2 anys²³¹, un mercat de masos similar al que es troba a Caldes i a Llagostera un segle més tard i que s'atribueix a un acusat procés d'endeutament²³². El mercat que nosaltres hem registrat, amb les poquíssimes dades que tenim, afecta el mas Bosch de Sant Genís Sacosta, venut en 10 lliures al mas Planelles de les Encies el 27 de febrer de 1469²³³, el mas Resclosa de Sant Miquel d'Amer, venut per 8 lliures i 5 sous al mas Casademont de la mateixa parròquia el 3 d'abril de 1469²³⁴, i el mas Pi d'Amer, que és venut al mas Mont d'Amer poc abans del 24 de juliol de 1475, segons es dedueix de la carta precària que fa el procurador de l'abat a Angelina Mont, senyora útil del mas Mont²³⁵.

No sabem les causes de les vendes, només en el cas del mas Maset podem assegurar que és per deutes, en els altres casos podem deduir que els masos no són rendibles, com a mínim en dos casos els seus anteriors propietaris no els menaven directament, i cal suposar que el els deutes no els eren estranys.

El cas del mas Resclosa és simptomàtic: Joan Resclosa, el venedor del mas, es declara sabater de la vila d'Amer —li venia de família, un dels seus parents era sabater mig segle abans a la ciutat de Girona²³⁶— i no devia menar el mas ni hi vivia. Descurança i llunyania agreugen la falta de rendibilitat i preparen la ruïna del mas. Ja feia temps que el mas s'estava desfent: el 5 de juny del 1430 Antoni Resclosa, senyor útil del mas Resclosa, es venia per 15 lliures una peça de terra al mas Boada de les Costes²³⁷, i quan Joan es vengué el mas per 8 lliures i 5 sous, gairebé la meitat del preu que havien pagat per una

²³¹ Si descomptem la venda del mas Puig de Lloret Salvatge, que sembla feta entre germans. **AHG Fn Amer**, n. 183, f. 138v-140r [1476/1/3].

²³² Congost *et alii* 2001, p. 578, encara que s'ha de tenir present que a Caldes i Llagostera es registra una venda cada dos anys, a més dels masos que es venen especejats.

²³³ **AHG Fn Amer**, n. 183, f. 3r-v.

²³⁴ **AHG Fn Amer**, n. 183, f. 8r-v.

²³⁵ **AHG Fn Amer**, n. 183, f. 92r-96r.

²³⁶ Ho diu un dels documents.

²³⁷ **AHG Fn Amer**, n. 162, f. 33r-34r.

peça del mas 50 anys abans, l'única cosa que fa es descobrir-nos com s'havia devaluat la tinença, bé per venda paulatina de les seves propietats, bé per les càrregues que pesaven sobre ella, bé pel conjunt del dos motius.

El cas del mas Pi és encara més clar. El seu anterior propietari, Joan Palau, era *marinerio, habitator in civitate Maioricarum*, i això ens estalvia fer qualsevol comentari sobre la seva condició d'home de mas. El mas Pi havia conegut temps més grassos, quan degué incorporar el mas Oliba que li era veí²³⁸, però feia temps que les coses li anaven a mal borràs, possiblement desde el 1425²³⁹, fins al punt que havia hagut de subestablir moltes de les terres del mas, fins i tot del capmàs²⁴⁰.

No crec que sigui exagerat dir que el mas Pi i altres masos de la vall d'Amer s'havien venut al darrer terç del segle XV causa de l'endeutament o de la seva baixa rendibilitat²⁴¹, igual que passaria un segle més tard a Caldes i Llagostera, i com allà els principals compradors de la vall foren els altres pagesos, els senyors útils dels altres masos²⁴².

La compra dels masos endeutats per altres masos inicià un procés de diferenciació interna al si de la pagesia de mas i va canviar la dinàmica de creixement d'extensió dels masos, que si fins aquests moments es basava en l'aglevament de les terres abandonades dels masos rònecs, a partir de llavors començarà a fer-se aglevant els masos vius menys adaptats²⁴³.

²³⁸ ... *mansum Oliba, scilicet terras et possessiones eiusdem in quo manso non est aliquod hedi-ficium domorum prout omnes terre et possessiones quae sunt contigue et se tenent sunt casale dicti mansi et continet ultra nemora et forestis quatuor jornalía vel inde circa. Et afrontatur omne dicte terre ab oriente in alio honore dicti mansi de Pinu, a meridie in dicto honor dicti mansi de Pinu ... AHG Fn Amer, n.183, f. 92r-96r.*

²³⁹ Quan li registrem la venda d'uns censals. Antoni Palau i la seva esposa Agnès, senyora útil del mas Pi, venen a Enric Alemany, prevere beneficiat del monestir d'Amer, un censal de 5 sous per 5 lliures. *AHG Fn Amer*, n. 158, f. 223r-v i 257r-258r [1425/4/2]. Antoni Palau i la seva esposa Agnès, senyora útil del mas Pi, venen a Pere Oliveres un censal de 5 sous anyals per 5 lliures. *AHG Fn Amer*, n. 158, f. 235r [1425/4/2].

²⁴⁰ ... *et sunt alique terre que fuerint dicti capitís mansi Pi que fuerint stabilite dictas personas sub certi census prestacione prout inferius declarabitur. AHG Fn Amer*, n. 183, f. 92r-96r. No cal que insistim sobre la importància del capmàs i el que suposava sotsestablir-ne una part.

²⁴¹ Que ve a ser una altra cara de la mateixa moneda.

²⁴² Situació similar és la que es documenta a la vall d'en Bas, Padrós 1997, p. 23.

²⁴³ Vegeu el quadre *Masos aglevats Segles (XV-XVII)*. El mateix fenomen, o similar, succeeix a Caldes i a Llagostera, Gifre 1999, p. 197, i a la vall d'en Bas, com ja hem dit (vegeu Padrós 1997).

El mercat de la terra no sempre funcionà mogut per l'endeutament ni tampoc, òbviament, afectà sempre masos enters. Un dels mecanismes que activa aquest mercat és la figura del subestabliment, que per una banda pot assimilar-se a una venda, però per altra la peça subestablerta pot ser objecte de cens²⁴⁴.

Els subestabliments eren relativament freqüents en els masos de la vall d'Amer, igual que ho eren en els masos del monestir d'Amer al Baix Empordà²⁴⁵. Els capbreus recullen els subestabliments en la forma *auxilium illius census quem dictus... prestat*²⁴⁶, que també pot rebre el nom de *tornes*²⁴⁷. Al capbreu de 1392 es confessen 24 peces de terra, 2 de bosc 1 casa i 1 hort tingudes en subestabliment, que afecten vuit masos²⁴⁸. També són 24 peces les subestablertes el 1442 però en aquest cas afecten 9 masos²⁴⁹. La quantitat de peces subestablertes continua movent-se en xifres modestes el 1503, un 5,4 % del total, però el nombre de masos que tenen peces en subestabliment ha augmentat a 12 (només quatre masos no en tenen)²⁵⁰, per reduir-se extraordinàriament el 1567, quan només són nou les peces confessades en subestabliment.

Per últim hem de dir que els mecanismes de crèdit eren habituals a la vall d'Amer, i que tothom en un moment o altre els utilitzava. ¿Com entendre sinó que els Vilafreser, donzells de Peralada, reconeixin estar endeutats,

²⁴⁴ Cal tenir present que el sotestabliment pot tenir altres objectius i motivacions ben diferents de les que ens interessen en aquests moments.

²⁴⁵ Soldevila, X, p. 435.

²⁴⁶ **ADG** *Capbreu de la vall d'Amer de 1442*, 551, n. 7, Confessió del mas Colomer f. 49r.

²⁴⁷ Sobre aquests aspectes, vegeu Donat *et alii* 2001, p. 137, i To 1997, p. 203-204.

²⁴⁸ Són els masos Bassar, Blanquera d'Albguer, Boada de Sant Marçal, Crosa, Figuereda de l'Abat, Llograssols, Mont, Palou i Pujol d'Ollària,

²⁴⁹ Són el mateixos d'abans menys els masos Palou i Pujol, als quals s'afegeixen els masos Boada de les Costes, Gelabert de Gallissà i Oliveres de Figuereda.

²⁵⁰ Són el masos Ballella, Oliveres de Figuereda, Palou i Pinyana, dels quals l'Oiveres i el Palou n'havien tingut abans.

mútuament, amb els del mas Boada de les Costes els anys 1480²⁵¹, que el mas Boada llueixi censals de 40 lliures 50 anys abans²⁵² i que Joan Llograssols doni tot el blat que té en una peça i un vedell a un traginer, si no és que li deu alguna cosa?²⁵³

L'EVOLUCIÓ DELS MASOS

Acabem de dir-ho, uns masos s'endeuten, venen les seves terres i uns altres les compren, malgrat que s'hagin d'endeutar per comprar-les, creixen en extensió i acaben alevant terres i masos: seran els coneguts "masos grassos". Hi haurà dos tipus de masos, els "grassos" i els altres. De la mateixa manera que hi ha un procés de diferenciació interna de la pagesia des del segle XII, com a mínim²⁵⁴, que primer provocà una diferenciació entre els homes de mas i els tinents de peces aïllades de terres, i posteriorment, després de les crisis baixmedievales, una altra dins de la pagesia de mas que, iniciada al segle XV amb l'aglevament de masos rònecs, continuà als segles XVI-XVIII amb la concentració de masos "vius"²⁵⁵.

Aquest procés de diferenciació al si de la pagesia de mas també es donà a la vall d'Amer: uns masos creixen més que altres i acaben "devorant-los". Ja hem vist alguns exemples d'aquest "canibalisme": el del mas Maset en seria el primer exemple, essent-ne beneficiari el mas Arbocet.

²⁵¹ Salvador de Vilafreser, donzell, senyor útil i propietari del mas Turon d'Amer, ven a Antoni Barceló, del mas Boada de les Costes, i Miquel Torrent, carnisser de la vila d'Amer, una possessió de terra dita *La Coromina*, de 10 vessanes, a la parròquia d'Amer, per un preu de 27 lliures, 15 sous i 6 diners. S'hi afegeix a més una peça de terra d'una vessana prop del portal de la Vila vella d'Amer. *AHG Fn d'Amer*: n. 189, f. 53v-54r [1480/11/22]. Galcerà de Vilafreser, donzell de la vila de Peralada, senyor útil i propietari del mas Turon d'Amer, reconeix deure a Antoni Boada, del mas Boada de les Costes, 15 lliures per la venda d'un bou valorat en 9 lliures, i les altres sis lliures *ratione mutui*. No podent pagar-les, autoritza Antoni Buada a disposar plenament del tros de terra anomenat *la Coromina*, que li vengué el 22 de novembre de 1480 i del qual encara li devia 15 lliures. *AHG Fn Amer*, f. 107r [1483/1/14].

²⁵² *AHG Fn Amer*, n. 162, f. 55r-v [1430/10/13].

²⁵³ Joan Llograssols, del mas Llograssols d'Amer, dóna a Joan Palol traginer de la vila d'Amer, tot el forment *sive bladum* que té en una artiga al lloc de *lo Caden*, parròquia d'Amer, i que pertany al mas Llograssols, i un vedell de dos anys. *AHG Fn Amer*, n. 189, f. 11v [1483/3/4].

²⁵⁴ Aventín 1996, p. XVI; Duby 1973, p. 423; Dyer 1991, p. 16.

²⁵⁵ Aquesta hipòtesi és molt coneguda. Per a les terres gironines, vegeu: Bolòs 1995, p. 205; Mallorquí 1999, p. 71-72; Mallorquí 2000, cap. 5; i Gifre 1987, p. 118.

Un altre cas, aquest ja més tardà, és el del mas Castanyer, del qual el 12 de maig de 1597 el seu senyor útil i propietari, Miquel Castanyer, confessava *quod ego de presenti non teneo nec possideo de pertinentiis dicti mei mensi Castanyers super per me recognito tantum supra tantum domum, cum rei veritas sit quod terras et possessiones preedicti mansi Castanyer per me et predecessores meos fuerunt venditas diversis personis, et signanter dicto Francisco Panoleda Sancti Clementis et ego non possideo nisi tantum dictum mansum seu domum*²⁵⁶. Una descripció prou clara de la situació: s'ho havien venut tot llevat de la casa, a poc a poc, peça per peça, *per me et predecessores meos fuerunt venditas diversis personis*, diu la confessió. No coneixem exactament les causes que motivaren les vendes i qui en fou beneficiari, però no crec que al lector li costi gaire esforç imaginar-ho.

De l'anàlisi del quadre *Extensió dels masos de la vall d'Amer* es poden extreure algunes primeres conclusions sobre la diferenciació de la pagesia de mas, ni que sigui a tall d'hipòtesis. S'observa en primer lloc l'extrema inestabilitat de la riquesa dels masos. A llargs períodes de creixement sostingut els succeeix un sobtada caiguda²⁵⁷, com és el cas dels masos Ballella, Bassar, Concs —aquest darrer cas és espectacular, ja que deu reduir-se a la meitat aproximadament, si es tenen en compte les peces d'extensió desconeguda— i el mas Pinyana, que entre 1503 i 1567 pateixen una fortíssima reducció de la seva extensió, fins al punt de perdre la categoria que estaven a punt d'aconseguir, la de “mas gras”. El fenomen no es nou²⁵⁸, i P. Gifre l'ha descrit perfectament per a l'Empordà dels segles XVII i XVIII²⁵⁹. Aquesta inestabilitat no es demostra només en el fet dels cops adversos de l'atzar, sinó també en el fet que els grans masos de la mostra no puguin mantenir la condició de ser els primers en extensió al llarg de les diferents capbrevacions. Només dos masos aconseguen mantenir l'estatus, el mas Mont i el Palou, i només en una ocasió.

²⁵⁶ ADG *Capbreu de la vall d'Amer a favor de l'abat del monestir iniciat el 1597*, 551, n. 20, f. 449v. Confessió de Miquel Castanyer, del mas Castanyer de Sant Miquel d'Amer.

²⁵⁷ Si considerem que l'extensió dels masos és un bon indicador de la seva riquesa.

²⁵⁸ Vegeu Hilton 1983, p. 19, i Aventín 1996, p. XVIII.

²⁵⁹ Gifre 1987, p. 100 i ss.

L'altra característica és que sembla haver-hi dos ritmes de creixement i dues dinàmiques diferents. Ja hem parlat d'alguns casos de masos venuts i endeutats²⁶⁰ i del creixement en extensió del masos de la vall, durant el segle XV principalment, però potser sigui ara el moment d'analitzar quin fou el tipus i ritme de creixement que es donà a la vall al llarg del període estudiat. El creixement de l'extensió dels masos de la vall és molt fort al llarg del segle XV i s'estanca al segle XVI, ja ho hem vist al llarg de les pàgines anteriors i no hem de reiterar-ho més. El ritme, però, fou més intens entre 1392 i 1442 (la mitjana d'extensió dels masos augmentà de 36,5 jornals a 94,5 jornals)²⁶¹ que entre 1442 i 1503 (on es passà de 94,5 jornals a 164)²⁶², per estancar-se totalment al segle XVI, on el creixement és gairebé inexistent. El total del capbreu és d'una mica més de 18 jornals, tot i que disminueixen el nombre de peces d'extensió desconeguda.

Hi ha altres símptomes d'aquest estancament: són l'aparició als capbreus de la confessió de petits drets sobre la propietat, indicatiu que començaven a ser disputats²⁶³, senyal que l'expansió sobre les terres incultes dels masos abandonats a causa de les crisis del segle XIV estava arribant a la seva fi. Així, el 1503, el mas Pinyana confessa, per primera vegada en un capbreu de la vall, que té *passatgium ad dictam petiam terre cum omni genere bestiarum*²⁶⁴ a través de les terres dels masos Canadell, Ribes i Llograssols, senyal que la peça en qüestió estava envoltada per tinences d'aquests masos, començava el procés de tenir peces en llocs poc accessibles. El 1567, també per primera vegada als capbreus amerencs, el mas Ballella confessa *totum ius luendi, quitandi et redimendi illarum dictarum peciarum*²⁶⁵; quaranta anys abans el mas Jonquera i el mas Fàbrega havien arribat a un acord sobre un *camí iglesier*²⁶⁶.

Tot fa pensar el mateix: s'ha acabat la terra bona per créixer, només queden racons i terres marginals, per això qualsevol dret, fins i tot el de lluir, i els

²⁶⁰ Entre els anys 1469 i 1480.

²⁶¹ Un augment del 158 %.

²⁶² Un percentatge d'augment del 73,5.

²⁶³ No es registra allò que no té interès per a ningú, només allò que pot ser motiu de controvèrsia. Vegeu la veu **mostrenco** de l'*Enciclopedia Espasa-Calpe*, terme jurídic.

²⁶⁴ **ADG** *Capbreu de la vall d'Amer de 1503*, 551, n. 9. Confessió del mas Pinyana, f. 79r.

²⁶⁵ **ADG** *Capbreu de la vall d'Amer de 1567*, 551, n. 14. Confessió del mas Ballella, f. 165r.

²⁶⁶ **Arxiu Patrimonial del Mas Jonquera**. *Llibre Mestre*. n. 20 [1525/2/8].

camins s'han de consignar als capbreus. És un paisatge similar al que devia haver-hi a la vall d'en Bas²⁶⁷, potser un xic anterior a la vall d'Amer, però res més.

Pel que fa a la dinàmica, ja n'hem parlat prou: aglevament de masos ròncs, masos abandonats i esquarterats i *membra disiecta* al segle XV i després, des de finals de segle XV i al llarg del segle XVI, una altra, consistent a apoderar-se, peça per peça o totalment, dels masos que passen dificultats. Aquesta és la clau de volta de la societat pagesa que s'està construint, un pagesia de mas que s'està diferenciant, uns masos que passen dificultats i uns altres que se n'aprofiten —això es fa possible quan el grau de riquesa és prou gran i prou diferent entre uns i altres.

El 1392 no sembla que el creixement dels masos hagi estat masa fort, la crisi baixmedieval és massa propera i l'abat d'Amer encara no ha degut iniciar la política d'establiments de les terres i masos abandonats. Cap dels masos de la mostra té més de 60 jornals, masos petits fins i tot si tenim present la mancança del capbreu²⁶⁸. Allò que més ens interessà és que només quatre masos superen els 40 jornals²⁶⁹, concentrant el 46 % de l'extensió coneguda, i sumen 200 jornals. Entrem en un terreny molt especulatiu, però no sembla que ni els masos més grans de la vall superin el llinard de la força de treball familiar, ajudats per una junta de bous. En definitiva, ens inclinem a pensar que el 1392 encara està en els seus inicis el procés d'expansió dels masos que comportarà la seva diferenciació interna, n'és prova que els dos masos més petits²⁷⁰ només tinguin 2 peces a més del capmàs²⁷¹.

El 1442 el procés de creixement està en el seu moment més àlgid, la mitjana d'extensió coneguda dels masos és de 94,5 jornals i cap dels masos de la mostra baixa dels 30 jornals, recordem que el 1392 pocs superaven els 40. Ara bé, el que no s'ha iniciat encara és cap procés de diferenciació dins de la pagesia de mas, no trobem grans desigualtats. Només un mas, l'Oliveres de Figuereda, supera els 200 jornals: en té 237,5, acumulant el 15 % de la superfície coneguda

²⁶⁷ Padrós 1997, p. 19.

²⁶⁸ Recordem que només dóna un 45 % de l'extensió de les peces.

²⁶⁹ Els masos Concs, Llograssols, Palou i Boada de Sant Marçal.

²⁷⁰ Els masos Ballella i Pinyana.

²⁷¹ Ignorem l'extensió de les peces.

del capbreu, però s'ha de tenir present que sabem tota l'extensió del mas i que 143 jornals són de bosc. Cinc masos²⁷², d'entre 100 i 200 jornals, posseeixen 643,75 jornals, concentrant un 42,5 % de l'extensió documentada; els 10 masos restants, entre els 30 i 100 jornals, tenen un 41,7 % de l'extensió de la mostra.

Resumint, el 1442, els masos s'han engrandit per la crisi baixmedieval, però l'engrandiment no ha superat en la majoria dels casos la barrera dels 100 jornals, un llindar molt baix encara. És a dir, tenim un grup molt majoritari de masos mitjans, amb lleugeres diferències entre ells, ja que els masos s'agrupen entorn dels 100 jornals. Tot just comencen a manifestar-se dos grups, els de més de 200 jornals i els de menys de 100, que definiran els masos grassos i els masos fracassats²⁷³.

El 1503, la situació sembla que es defineix. El mas Concs i el mas Mont concentren el 22,5 de la propietat útil, amb un total de 588,6 jornals²⁷⁴, quan els masos Gelabert de Gallissà i Boada de les Costes només tenen el 5,4 % del domini directe, repartint-se 143,5 jornals. Mentre que els altres 12 masos encara constitueixen un bloc prou compacte per a poder resistir els masos grassos: un 75 % dels masos posseeixen el 72 % de l'ager.

El 1567, la nova dinàmica, que havíem vist com s'anunciava en el capbreu de 1503, fa la seva aparició definitiva. Augmenten a cinc els masos, el 31,25 % de la mostra, amb més de 200 jornals²⁷⁵, que ara controlen més de la meitat de l'extensió documentada, el 52,2 %, amb 1.374,75 jornals. Òbviament es produeix el fenomen invers, els masos amb menys de 100 jornals augmenten a quatre, el 25 % dels masos, que sumen 314,5 jornals, el 12 %. La resta, set masos, posseeixen el 35,8 % de l'extensió: el grup de propietaris mitjans és cada vegada més feble, el 43,75 % de la mostra estudiada, la propietat útil es polaritza i es marca, com al Sallent²⁷⁶, una tendència al predomini de la gran propietat, de la qual són un exemple clar els prop de 400 jornals, unes 90 ha, del mas Mont, documentats el 1567.

²⁷² Els masos Mont, Pujol, Figuereda de l'Abat, Torrent d'Albager i Boada de Sant Marçal.

²⁷³ Aquesta és la situació de la vall d'en Bas al 1553 (Padrós 1997, p. 8-9).

²⁷⁴ En la seva major part, de terra campa. El mas Mont confessa 391,25 jornals i el mas Palou 254. El mas Colomer declara posseir-ne 307. *ADG Capbreu de la Vall d'Amer de 1442 551*, n. 7, f. 48r-51v.

²⁷⁵ Són els masos Palou, Blanquera d'Albager, Pujol d'Ollària, Oliveres de Figuereda i Mont.

²⁷⁶ Bolòs 1995, p. 200-201.

ARXIUS I BIBLIOGRAFIA

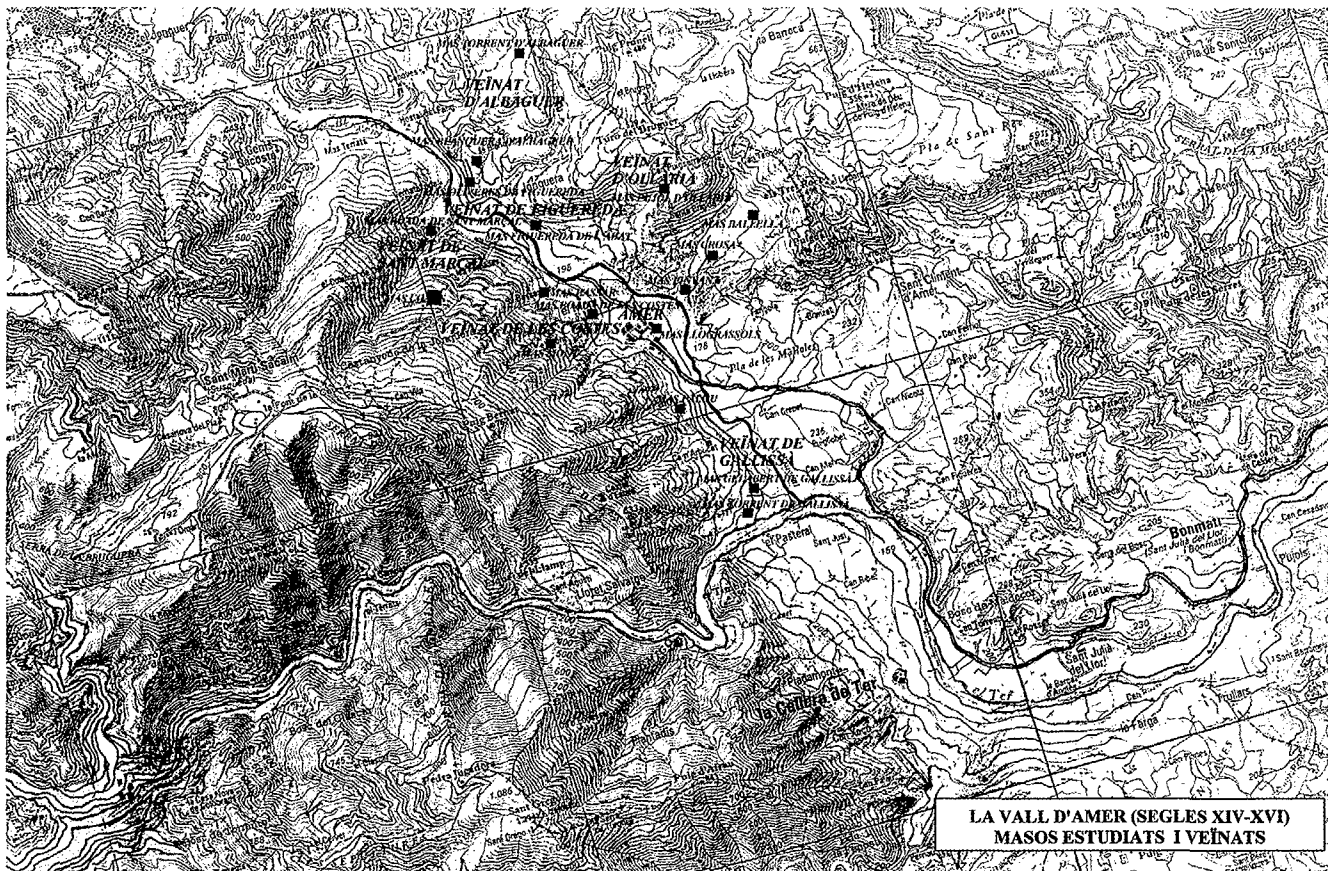
- ACA: Arxiu de la Corona d'Aragó
- ACG: Arxiu Capitular de Girona.
- ADG: Arxiu Diocesà de Girona.
- AHG *Fn* : Arxiu Històric de Girona. *Fons Notarial*
- ADROER *et alii* (1996): M.A. Adroer, J.M. Grau, J. Matas, *Catàleg dels protocols del districte de Girona (I)*. Barcelona.
- ANGUERA DE SOJO, O. (1934): "Dret especial de la comarca de Vic", *Conferències sobre varietats comarcals del dret civil català*. Barcelona., p. 273-340.
- AVENTÍN, M. (1996): *La societat rural a Catalunya en temps feudals*. Barcelona.
- AVENTÍN, M. (1998): "El mas a la baixa edat mitjana. Família pagesa, petita explotació i mercat". *El mas medieval a Catalunya*. Quaderns del Centre d'Estudis Comarcal. Banyoles. XIX, p. 65-85.
- ALSINA *et alii* (1990): C. Alsina, G. Feliu, Ll. Marquet, *Pesos, mides i mesures dels Països catalans*. Barcelona.
- BENITO, P. (2001): "La formació de la Gran Tinença Pagesa (segles XII-XIII)" a *El mas català durant l'edat mitjana i la moderna (segles IX-XVIII)*. C.S.I.C, Barcelona. p. 103-124.
- BILLEN, CLAIRE (1971): "Problèmes de méthodologie autour de l'utilisation des censiers du bas Moyen Âge" a *Histoire économique de la Belgique. Actes du colloque de Bruxelles*. Bruxelles, p. 438-471.
- BLANCO DE LA LAMA, J. (2002): "Masos grassos a la vall d'Amer (segles XIV-XVI): masos "ad benevisum" i estructures senyorials". *Actes del Col·loqui 'El feudalisme comptat i debatut. Formació i expansió del feudalisme català'*. (Barcelona, 7-8 febrer 2002). Barcelona.
- BOIS, G. (1978): "Sur les mouvements de longue durée en économie féodale" *Prestations Paysannes, Dîmes, Rente Foncière et Mouvement de la Production Agricole à l'époque Preindustrielle* (Goy, J., *Le Roy Ladurie, E.*) *Actes du Col·loque Préparatoire au VII Congrès International d'Histoire Économique*.
- BOLÒS, J. (1983): "Dos llevadors del monestir de Sant Llorenç prop Bagà (segles XII i XIII)", *Urgellia* VI, p. 361-386.
- BOLÒS, J. (1995): *El mas, el pagès i el senyor. Paisatge i societat en una parròquia de la Garrotxa a l'edat mitjana*. Barcelona.

- BOLÒS, J. & HURTADO, V. (1998): *Atles del comtat de Besalú (785-988)*. Barcelona.
- BOLÒS, J. & HURTADO, V. (2000): *Atles del comtat de Girona (785-993)*. Barcelona.
- BOURIN-DERRUAU, M. (1987): *Villages médiévaux en Bas Languedoc: Genèse d'une soaciabilité (Xe-XIVe siècle)*. Paris. Vols. I i II.
- CARCELLER, G. (1998): *La baronia de Queralt al segle XV. Organització del territori i gestió econòmica d'un espai feudal*. Santa Coloma de Queralt.
- CANALS, J. & FOCHS, C. (1993): "La despoblació de la vall d'Hostoles entre 1349 i 1486", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XLI (1992-1993), p. 77-103.
- CASTILLO, M. J. (1990): *Argentona i Vilassar a cavall de dues èpoques*. Vilassar.
- COBOS, A. (2001): *Costums de Girona de Tomàs Mieres*. Girona. (Edició bilingüe.)
- CONGOST, R. & TO, LL., EDS. (1999): *Homes, masos, història. La Catalunya del Nord-est (segles XI-XX)*. Barcelona..
- CONGOST et alii (1999): R. Congost, P. Gifre, E. Sagner, X. Torres, "L'evolució del contracte de masoveria (Girona, s. XV-XVIII)", a *Homes, masos, història...* Barcelona, p. 269-298.
- CONGOST et alii (2001): R. Congost, P. Gifre, X. Torres, "Del mas a la masoveria les transformacions del mas català a l'Època moderna: l'exemple de la regió de Girona", *El mas català durant l'edat mitjana i la moderna (segles IX- XVIII)*. C.S.I.C, Barcelona.
- CUADRADA, C. (1988): *El Maresme medieval: Hàbitat, economia i societat, segles X-XIV*. Barcelona.
- CUADRADA, C. (1999): *L'aixada i l'espasa. L'espai feudal a Catalunya*. Tarragona.
- DONAT, L. (1999): "Contractes *ad laborationem* i establiments de masos després de la pesta negra (1349)" a *Homes, masos, història...* Barcelona, p. 125-149.
- DONAT, L. (1999): *Societat i economia a Salt a la Baixa Edat mitjana*. Ajuntament de Salt.
- DONAT et alii (2001): L. Donat, R. Lluch, E. Mallorquí, X. Soldevila, Ll. To, "Usos i abusos del concepte de mas: el cas de la regió de Girona (segles XIII-XIV)". *El mas català durant l'edat mitjana i la moderna (segles IX- XVIII)*. C.S.I.C, Barcelona, p. 125-158.

- DURAN, M. (1986): "Producció i renda agrària a la Catalunya del segle XVI" a *Terra, treball i propietat*. Barcelona, p. 186-214.
- DUBY, G. (1973): *Economía rural y vida campesina en el occidente medieval*. Barcelona.
- DYER, CH. (1991): *Niveles de vida en la baja edad media. Cambios sociales en Inglaterra c. 1200-1520*. Barcelona..
- FELIU I MONFORT, G. (1983): "L'estudi serial dels capbreus com a font per a la història agrària. L'exemple de Palau d'Anglesola", *1r Col·loqui d'Història Agrària*. (Barcelona. 1978), València., p. 213-228.
- FERNÁNDEZ TRABAL, J. (1989): *Inventari dels pergamins dels fons Mercader-Bell-Lloc de l'arxiu històric municipal de Cornellà de Llobregat (s. XI-XVIII)*. 2 vols. Barcelona.
- FERNÁNDEZ TRABAL, J. (1995): *Una família catalana medieval. Els Bell-lloc de Girona (1267-1533)*. Girona.
- FERRER, M.T. (2001): "Establiments de masos després de la Pesta Negra" a *El mas català durant l'edat mitjana i la moderna (segles IX- XVIII)*. C.S.I.C, Barcelona., p. 189-241.
- FERRER, M. T. (1970-1971): "El patrimoni reial i la recuperació dels senyors jurisdiccionals en els estats catalano-aragonesos a la fi del segle XIV", *Anuari d'Estudis Medievals*. VII, p. 351-491.
- FURIÓ, A. (1982): *Camperols al país valencià*, Inst. Alfons el Magnànim. València.
- GIFRE P. & LLUCH R. (2001): "Continuïtat del mas català abans i després de la sentència arbitral de Guadalupe (segles XV-XVI)" a *El mas català durant l'edat mitjana i la moderna (segles IX-XVIII)*. C.S.I.C. Barcelona, p. 593-610.
- GIFRE P. (1987): *Propietat i explotació agrària. El patrimoni Puig a l'Empordà dels segles XVI i XVII. Un cas de diferenciació en el si de la comunitat pagesa*. Memòria de llicenciatura. Universitat Autònoma de Barcelona. [Inèdita]
- GIFRE, P. & SOLER, S. (1996): *Els Farners, vassalls de senyors i senyors de pagesos. Catàleg documental de l'arxiu Farners*. Consell Comarcal de la Selva.
- GIFRE P. (1999): "Mercat de la Terra i Formació de Patrimonis (1486-1720) una primera aproximació" a *Homes, masos, història...* Barcelona, p. 185-228.
- GIFRE et alii (2002): P. Gifre, J. Matas, S. Soler, *Els arxius patrimonials*. Girona.

- HINOJOSA, E. (1905): *El régimen señorial y la cuestión agraria en Cataluña durante la edad media*. Madrid.
- HILTON, R. (1983): "La pagesia i l'ordre feudal", *I Col·loqui d'Història Agrària (Barcelona, 13-15 d'octubre, 1978)*, València.
- HILTON (1984): *Siervos liberados. Los movimientos campesinos medevales y el levantamiento inglés de 1381*. Madrid.
- HILTON (1988): *Conflicto de clases y crisis del feudalismo*. Barcelona.
- HOMS M.M. & CANAL, J. (2000): "Senyors i pagesos del castell de Toralles (Garrotxa)", *Annals Institut Estudis Gironins*, XVI, p. 51-124.
- IGLÉSIES, J. (1979): *El Fogatge de 1553*. Barcelona.
- IGLÉSIES, J. (1991): *El Fogatge de 1497*. Barcelona.
- MALLORQUÍ, E. (1998): "El mas com a unitat d'explotació agrària. Repàs dels seus orígens" a *El mas medieval a Catalunya*. Quaderns del Centre d'Estudis Comarcal. Banyoles, XIX, p. 45-64.
- MALLORQUÍ, E. (1999): "Homes, viles i masos (Cruïlles, 1315)" a *Homes, masos, història...* Barcelona, p. 43-90.
- MALLORQUÍ, E. (2000): *Les Gavarres a l'Edat mitjana: poblament i societat d'un massís del Nord-est català*. Girona.
- MARQUÈS, J.M. (1985): "Vilobí d'Onyar a través del capbreu d'en Ramon Malars", *Estudis d'Història Agrària*, n. 5, p. 27-52.
- MARQUÈS, J.M. (1998): *Arxiu Diocesà de Girona. Guia-Inventari*. Girona.
- MONSALVATJE, F. (1907): *Noticias históricas del condado de Besalú*. Olot.
- ORDEIG, R. (1993): *Les Dotalies de les esglésies de Catalunya (segles IX-XII)*. v. I. Vic.
- PONS GURI, J. M. (1989): *Reculls d'estudis d'història jurídica catalana*. I, II i III. Barcelona.
- PRADES, I. (1988): "Els terratrèmols de la sèrie olotina i el cas de la vila d'Amer", *Quaderns de la Selva*. n. 2, (Revista del Centre d'Estudis Selvatans), p. 103-112.
- PADRÓS, J.A. (1997): "Els masos i el crèdit. Moments de l'endeutament a la vall d'en Bas (segle XVI)". *Recerques*, n. 35, p. 7-25.
- PRUENCA, E. (1995): *Diplomatari Santa Maria d'Amer* [ed. a cura de J. M. Marquès]. Barcelona.
- RIERA, A. (1992): "El bisbat de Girona al primer terç del segle XV. Aproximació al context socio-econòmic de la sèrie sísmica olotina (1427-1428)", *Anuario Estudios Medievales* XXI, p. 161-196.

- RODRÍGUEZ BURCH, J. M. (1881): “El Capbreu d’Osor i Susqueda”, *Estudi General*, n. 1, vol I, Girona., p. 109-112.
- SALES, N. (2002): *De Tuïr a Catarroja. Estudis sobre institucions catalanes i de la corona d’Aragó (segles XV-XVII)*. Catarroja-Barcelona.
- SALRACH, J.M. (1997): “Mas prefeudal i mas feudal”, *Territori i societat a l’edat mitjana*. Univ. de Lleida.
- SANZ, A.L. (1987): “La pabordia d’Aro de la Catedral de Girona, 1180-1343”, a *Formació i expansió del feudalisme català* (Col·loqui del Col·legi Universitari de Girona, 8-11 de gener de 1985), p. 419-436.
- SEVILLANO COLOM, F. (1953): *Inventario de pergaminos medievales de monasterios gerundenses*. Madrid.
- SERRA E. (1986): “Per una cronologia i interpretació de la crisi del segle XVII” a *Terra, treball i propietat*. Barcelona, p. 214-246.
- SERRA, E. (1988): *Pagesos i senyors a la Catalunya del segle XVII. Baronia de Sentmenat 1590-1729*. Barcelona.
- SERRA, A. (1990): *La comunitat rural a la Catalunya medieval: Collsacabra (s. XIII-XVI)*. Vic.
- SOLDEVILA, X. (1995): “Els capbreus de Fontanilles (1323-1334). Hipòtesis sobre la pagesia catalana medieval”, *Annals de l’Institut d’Estudis Gironins*, XXXV, p. 123-158.
- SOLDEVILA, X. (1999): “Masades i servituds a la Torroella de Montgrí i la seva comarca (1290-1340)”, a *Homes, masos, història...* Barcelona, p. 91-124.
- SOLDEVILA, X. (2001): “Els masos del monestir d’Amer al Baix Empordà al començament del segle XIV”, a *El mas català durant l’Edat Mitjana i la moderna (segles IX-XVIII)*, CSIC, Barcelona, p. 429-440.
- SOLER, S. (1988): “Els capbreus de Vilajoan”, *Annals Inst. Estudis Empordanesos*, XXI,, p. 37-56.
- VICENS VIVES, J. (1978): *Història de les Remences (en el segle XV)* Barcelona.
- TO, Ll. (1993): “Le mas catalan du XIIIe siècle: genèse et évolution d’une structure d’encadrement et asservissement de la paysannerie”, a *Cahiers de Civilisation Médiévale*, XXXVI-2, p. 151-177.
- TO, Ll. (1997): *Família i hereu a la Catalunya Nord-oriental (segles X-XII)*. Barcelona.

APÈNDIX

MASOS CAPBREVATS²⁷⁷

MAS ²⁷⁸	PARRÒQUIA	1392 ²⁷⁹	1442	1503	1567
ARBOCET	AMER	SÍ	NO	SÍ	SÍ
BALLELLA	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
BARANZELL	SANT CLIMENT	NO	NO	NO	SÍ
BASSA	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
BERENGUERA	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	NO
BLANQUERA D'ALBAGUER	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
BOADA DE COSTES	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
BOADA DE LES BOADELLES	SANT CLIMENT	NO	NO	NO	SÍ
BOADA DE SANT MARÇAL	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
BONAVINYA	AMER	SÍ	NO	NO	NO
BONMATÍ	CONSTANTINS	NO	NO	NO	SÍ
BRUGUER	SANT CLIMENT	NO	NO	SÍ	NO
CAMPS	LES SERRES	NO	NO	NO	SÍ
CANADELL	AMER	SÍ	NO	SÍ	SÍ
CASADEMONT	AMER	SÍ	SÍ	NO	SÍ
CASTANYER	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	NO
COLOMER	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	NO
CONCS	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
CROSA	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
CROUS DE SANT GENÍS	AMER	NO	NO	NO	SÍ
ESGLÉSIA	AMER	SÍ	NO	NO	NO
FÀBREGA DE FIGUEREDA	AMER	NO	SÍ	SÍ	SÍ
FERRER D'OLLÀRIA	AMER	SÍ	NO	NO	NO

²⁷⁷ Capbreus de la Vall d'Amer a favor de l'abat del monestir de Santa Maria d'Amer, iniciats els anys 1392, 1442, 1503 i 1567. ADG Abadies d'Amer i Roses unides 551, núms. 2, 7, 9 i 14, respectivament

²⁷⁸ En negreta els masos que formen part de la mostra objecte d'estudi.

²⁷⁹ L'expressió SÍ/NO indica si el mas respectiu és confessat o no en el capbreu de l'any corresponent.

MAS	PARRÒQUIA	1392	1442	1503	1567
FIGUERA	SANT CLIMENT	NO	NO	NO	SÍ
FIGUEREDA DE L'ABAT	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
FIGUEREDA DEL SAGRI	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
FONTS	LES SERRES	SÍ	NO	NO	NO
GALLISSÀ	AMER	SÍ	NO	SÍ	SÍ
GELABERT DE GALLISSÀ	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
GELI	ST. MARTÍ SACALM	NO	NO	SÍ	NO
GIRBAU DE GALLISSÀ	AMER	SÍ	SÍ	NO	NO
GOLTRESA	LLORET SALVATGE	NO	NO	NO	SÍ
GUI	ST. MARTÍ SACALM	SÍ	NO	NO	NO
JONQUERA	AMER	SÍ	NO	SÍ	SÍ
LLOGRASSOLS	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
LLORET SALVATGE	AMER	NO	NO	SÍ	SÍ
MASET	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	NO
MAYES	AMER	SÍ	NO	NO	NO
MONER	CONSTANTINS	NO	NO	NO	SÍ
MONT	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
OLIVER	AMER	NO	NO	NO	SÍ
OLIVER D'OLLÀRIA	AMER	SÍ	NO	NO	NO
OLIVERES DE FIGUEREDA	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
PALOU	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
PANOLEDA	SANT CLIMENT	NO	NO	NO	SÍ
PI	AMER	SÍ	NO	SÍ	NO
PINYANA	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
PLANA	AMER	SÍ	NO	NO	NO
PUIG	SANT CLIMENT	NO	NO	NO	SÍ
PUIG	ST. JULIÀ DEL LLOR	NO	NO	NO	NO
PUJOL D'OLLÀRIA	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
REVERTER	SANT CLIMENT	NO	NO	NO	SÍ
RIBES	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	NO
ROVIRA	ST. JULIÀ DEL LLOR	NO	NO	NO	SÍ
SABATER	SANT CLIMENT	NO	NO	NO	SÍ
SALZEDA	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	NO
TER	AMER	SÍ	SÍ	NO	SÍ
TERRATS	AMER	NO	NO	NO	SÍ
TIMONET	AMER	SÍ	NO	SÍ	SÍ

MASOS I MASOS GRASSOS A LA VALL D'AMER (SEGLES XIV-XVI)

MAS	PARRÒQUIA	1392	1442	1503	1567
TORNER	SANT CLIMENT	SÍ	NO	NO	NO
TORRENT	LLORET SALVATGE	NO	NO	NO	SÍ
TORRENT D'ALBAGUER	AMER	SÍ	SÍ	SÍ	SÍ
TORRENT DE GALLISSÀ	AMER	SÍ	NO	SÍ	SÍ
ULLASTRRE D'OLLÀRIA	AMER	SÍ	NO	NO	NO
VERDAGUER	SANT CLIMENT	NO	NO	NO	SÍ
VERNTALLADA	AMER	SÍ	NO	SÍ	SÍ
VINYALS	AMER	SÍ	NO	NO	NO

EXTENSIÓ DELS CAPMASOS

Capbreus de la Vall d'Amer: 1392, 1442, 1503, 1567, 1597 i 1742

(ADG 55.1, núm. 2, 7, 9, 14, 20 i 47)

(en jornals de bous)

MAS	1392	1442	1503	1567	1597	1742
BALLELLA	6	12	12	50	12	
BASSAR	30	30	30	30	30	
BLANQUERA D'ALBAGUER	8	8	8	8	8	100 ²⁸⁰
BOADA DE COSTES	15	15	15	15	15	15
BOADA DE SANT MARÇAL	20	20	20	20	20	10 ²⁸¹
CONCS	20	25	25	25	25	
CONCS (CAMPS)	20	30	30	30	30	
CROSA ²⁸²	6	6	6	12	12	
FIGUEREDA DE L'ABAT	10	15	15	15	15	
GELABERT DE GALLISSÀ	5	5	5	5	5	
LLOGRASSOLS	25	25	25	25	25	30
MONT ²⁸³	25	16	16	16	16	

²⁸⁰ Inclou el mas Carrera.

²⁸¹ L'extensió s'expressa en quarteres de sembradura i per terra conreable, no pel total del capmàs.

²⁸² El 1567 i 1597 el capmàs consta de 12 jornals de terra arable i 22 de boscosa.

²⁸³ Des del 1442 el capmàs consta de 16 jornals de terra arable i 84 de boscosa.

JOAN BLANCO DE LA LAMA

MAS	1392	1442	1503	1567	1597	1742
OLIVERES DE FIGUEREDA	25	30	30	30	30	
PALOU	40	40	40	40	40	
PINYANA	6	12	12	12	12	
PUJOL D'OLLÀRIA	4	4,5	4	4,5	4,5	
TORRENT D'ALBAGUER	12	12	12	12	12	
TOTAL	252	275,5	275	319,5	281	
MITJANA	14,8	16,2	16,2	18,8	16,5	

EXTENSIÓ MITJANA PER TIPUS DE PARCEL·LES

de mesura coneguda²⁸⁴

(en jornals de bous)

TIPUS PARCEL·LA	ANY	NOMBRE DE PARCEL·LES ²⁸⁵	CONREU ²⁸⁶	MITJANA
CAMP	1392	9	TERRA	2,1
CAMP	1442	14	TERRA	2,3
CAMP	1503	24	TERRA	3,3
CAMP	1567	14	TERRA	3,1
FEIXA	1392	37	TERRA	2,1
FEIXA	1442	33	TERRA	1,5
FEIXA	1503	49	TERRA	4,2
FEIXA	1567	41	TERRA	3,9
FEIXA	1392	9	BOSC	VACAT
FEIXA	1442	3	BOSC	3
FEIXA	1503	6	BOSC	14,6

²⁸⁴ Segons els *Capbreus de la Vall d'Amer a favor de l'abat*. ADG 551 n. 2, 7, 9 i 14. Recordem que el capbreu de 1392 només dona el 45 % de les mesures de les parcel·les i els altres tres unes 3/4 parts, aproximadament.

²⁸⁵ Donem el total de parcel·les, incloent-hi aquelles de les quals ignorem l'extensió, encara que no les comptem en els càlculs.

²⁸⁶ No podem precisar amb exactitud el tipus de conreu. Per terra entenem conreu de cereals i per bosc rouredes i alzinars i també, sovint, castanyedes i, en poques ocasions, avellanedes.

MASOS I MASOS GRASSOS A LA VALL D'AMER (SEGLES XIV-XVI)

TIPUS PARCEL·LA	ANY	NOMBRE DE PARCEL·LES	CONREU	MITJANA
FEIXA	1567	2	BOSC	2,5
PEÇA	1392	45	TERRA	1,8
PEÇA	1442	75	TERRA	4,2
PEÇA	1503	132	TERRA	7,1
PEÇA	1567	160	TERRA	8,2
PEÇA	1392	16	BOSC	2,2
PEÇA	1442	29	BOSC	11,7
PEÇA	1503	26	BOSC	13,8
PEÇA	1567	39	BOSC	15,9
POSSESIÓ	1392	3	TERRA	6
POSSESIÓ	1442	8	TERRA	16
POSSESIÓ	1503	15	TERRA	10,3
POSSESIÓ	1567	5	TERRA	7,8
POSSESIÓ	1392	7	BOSC	VACAT
POSSESIÓ	1442	8	BOSC	35
POSSESIÓ	1503	4	BOSC	28
POSSESIÓ	1567	1	BOSC	VACAT
TINENÇA	1392	1	TERRA	4
TINENÇA	1503	4	TERRA	45
TINENÇA	1567	4	TERRA	21,5
TINENÇA	1392	1	BOSC	VACAT
TINENÇA	1567	2	BOSC	100
TROS	1392	10	TERRA	7,5
TROS	1442	10	TERRA	5
TROS	1503	15	TERRA	2
TROS	1567	10	TERRA	1,1 ²⁸⁷
TROS	1392	2	BOSC	0,5
TROS	1442	1	BOSC	12
TROS	1503	4	BOSC	6,5
TROS	1567	2	BOSC	1,5

²⁸⁷ Hem descomptat un tros de terra de 100 jornals per considerar-lo distorsionador de la mitjana.

**EXTENSIÓ MÀXIMA I MÍNIMA PER TIPUS DE PARCEL·LES
de mesura coneguda²⁸⁸**
(en jornals de bous)

TIPUS PARCEL·LA	ANY	CONREU	MÀXIM	MÍNIM
CAMP	1392	TERRA	6	1
CAMP	1442	TERRA	4	1
CAMP	1503	TERRA	8	1
CAMP	1567	TERRA	10	1
FEIXA	1392	TERRA	8	0,3
FEIXA	1442	TERRA	3	0,19
FEIXA	1503	TERRA	50	0,19
FEIXA	1567	TERRA	16	0,19
FEIXA	1442	BOSC	3	3
FEIXA	1503	BOSC	30	1,5
FEIXA	1567	BOSC	30	1,5
PEÇA	1392	TERRA	4	0,12
PEÇA	1442	TERRA	60	0,19
PEÇA	1503	TERRA	100	0,19
PEÇA	1567	TERRA	100	1
PEÇA	1392	BOSC	3	0,5
PEÇA	1442	BOSC	60	3
PEÇA	1503	BOSC	40	3
PEÇA	1567	BOSC	100	0,5
POSSESSIÓ	1392	TERRA	6	6
POSSESSIÓ	1442	TERRA	40	2
POSSESSIÓ	1503	TERRA	30	1
POSSESSIÓ	1567	TERRA	20	1
POSSESSIÓ	1442	BOSC	50	10
POSSESSIÓ	1503	BOSC	50	10
TINENÇA	1392	TERRA	4	4

²⁸⁸ Segons els *Capbreus de la Vall d'Amer a favor de l'abat*. ADG 551, n. 2, 7, 9 i 14. Recordem que el capbreu de 1392 només dona el 45 % de les mesures de les parcel·les i els altres tres unes 3/4 parts, aproximadament.

MASOS I MASOS GRASSOS A LA VALL D'AMER (SEGLES XIV-XVI)

TIPUS PARCEL·LA	ANY	CONREU	MÀXIM	MÍNIM
TINENÇA	1503	TERRA	100	10
TINENÇA	1567	TERRA	30	13
TINENÇA	1567	BOSC	100	100
TROS	1392	TERRA	10	0,5
TROS	1442	TERRA	12	0,3
TROS	1503	TERRA	10	1
TROS	1567	TERRA	100	0,25
TROS	1392	BOSC	0,5	0,5
TROS	1442	BOSC	12	12
TROS	1503	BOSC	12	1
TROS	1567	BOSC	2	1

NOMBRE DE PARCEL·LES DELS MASOS

Capbreus de la Vall d'Amer de 1392, 1442, 1503 i 1567²⁸⁹

MAS ²⁹⁰	1392	1442	1503	1567
BALLELLA	3 / 0	6 / 1 ²	9 / 1 ⁵	6 / 0
BASSAR	10 / 1 ³	12 / 1 ³	26 / 2 ⁴	16 / 3 ⁶
BLANQUERA D'ALBAGUER	12 / 2 ⁷	17 / 2 ¹⁰	22 / 3 ¹⁰	21 / 3 ⁶
BOADA DE COSTES	7 / 1 ²	15 / 2 ⁴	18 / 2 ⁵	56 / 6 ¹³
BOADA DE SANT MARÇAL	25 / 3 ⁷	20 / 2 ⁴	28 / 2 ⁴	19 / 0
CONCS (CAMPS)	7 / 0	13 / 0	14 / 0	11 / 1 ²
CROSA	9 / 0	14 / 2 ⁵	12 / 1 ³	12 / 1 ⁴
FIGUEREDA DE L'ABAT	7 / 1 ²	15 / 3 ⁹	17 / 3 ¹⁰	16 / 3 ⁹
GELABERT DE GALLISSÀ	10 / 1 ²	16 / 2 ⁵	26 / 3 ⁹	16 / 3 ⁷
LLOGRASSOLS	19 / 3 ⁶	18 / 3 ⁷	23 / 4 ¹³	22 / 3 ¹⁰
MONT	12 / 2 ⁵	14 / 2 ⁵	27 / 3 ¹⁰	26 / 1 ³

²⁸⁹ Capbreus de la Vall d'Amer a favor de l'abat. ADG 551, n. 2, 7, 9 i 14.

²⁹⁰ En **rodona i negreta** s'indica en nombre de parcel·les, en *cursiva* el nombre de llocs en els quals el mas té més d'una parcel·la, l'exponent assenyala el nombre total de parcel·les tingudes en aquests llocs.

JOAN BLANCO DE LA LAMA

MAS	1392	1442	1503	1567
OLIVERES DE FIGUEREDA	3 / 0	11 / 1 ²	10 / 1 ²	10 / 1 ²
PALOU	17 / 1 ²	19 / 2 ⁴	16 / 2 ⁴	22 / 2 ⁴
PINYANA	3 / 0	10 / 1 ²	19 / 2 ²	18 / 2 ⁴
PUJOL D'OLLÀRIA	17 / 0	19 / 1 ²	45 / 7 ¹⁷	39 / 4 ¹⁰
TORRENT D'ALBAGUER	9 / 1 ²	12 / 1 ²	13 / 1 ⁴	10 / 1 ²
TOTAL ²⁹¹	170	231	324	317
MITJANA DE PARCEL·LES PER MAS ²⁹²	9,6	13,4	19,2	18,8
EXTENSIÓ MITJANA PARCEL·LA ²⁹³ (en jornals)	2,94	7,68	10,03	10,05
DISPERSIÓ/CONCENTRACIÓ DE PARCEL·LES PER MAS ²⁹⁴	16 ⁹⁸	26 ⁶⁷	37 ¹⁰⁵	33 ⁸²

SUPERFÍCIE CONFESSADA SEGONS L'EXTENSIÓ DE LES PECES
(en percentatge)

Capbreus de la Vall d'Amer de 1392, 1442, 1503 i 1567

CONREU	ANY	EXT. TOTAL	NOMBRE DE PECES	EXT. PEÇA ²⁹⁵	PERC. EXT.
Terra	1392	2,5	7	>1	2,14
Terra	1392	12	12	1	10,26
Terra	1392	35,5	18	2	30,34
Terra	1392	12	4	3	10,26
Terra	1392	20	5	4	17,09

²⁹¹ S'inclouen tot tipus de parcel·les: boscos, horts, erm, terres, capmasos, etc.

²⁹² Hem descomptat els 16 capmasos, per considerar que aquests no són exactament parcel·les, ja que la seva grandària i característiques els fa de condició especial.

²⁹³ Només tenim en compte les parcel·les d'extensió coneguda, descomptats els capmasos.

²⁹⁴ Davant la dificultat de trobar un índex matemàtic clar i senzill hem optat per fer la suma de l'índex parcial dels masos.

²⁹⁵ Entenem les quantitats incloses en l'interval de les xifres dels requadres.

MASOS I MASOS GRASSOS A LA VALL D'AMER (SEGLES XIV-XVI)

CONREU	ANY	EXT. TOTAL	NOMBRE DE PECES	EXT. PEÇA	PERC. EXT.
Terra	1392	5	1	5	4,27
Terra	1392	12	2	6	10,26
Terra	1392	8	1	8	6,84
Terra	1392	10	1	10	8,55
Terra	1442	8	26	>1	2,11
Terra	1442	18	18	1	4,74
Terra	1442	44	22	2	11,58
Terra	1442	56	14	4	14,74
Terra	1442	30	6	5	7,89
Terra	1442	18	3	6	4,74
Terra	1442	24	3	8	6,32
Terra	1442	40	4	10	10,53
Terra	1442	12	1	12	3,16
Terra	1442	15	1	15	3,95
Terra	1442	20	3	20	5,26
Terra	1442	25	1	25	6,58
Terra	1442	30	1	30	7,89
Terra	1442	40	1	40	10,53
Terra	1503	8,5	25	>1	0,71
Terra	1503	21	21	1	1,75
Terra	1503	66,5	34	2	5,55
Terra	1503	84,5	29	3	7,06
Terra	1503	68	17	4	5,68
Terra	1503	50	10	5	4,18
Terra	1503	36	6	6	3,01
Terra	1503	14	2	7	1,17
Terra	1503	56	7	8	4,68
Terra	1503	18	2	9	1,50
Terra	1503	120	12	10	10,02
Terra	1503	30	1	15	2,51
Terra	1503	120	6	20	10,02
Terra	1503	125	5	25	10,44
Terra	1503	90	3	30	7,52
Terra	1503	40	1	40	3,34
Terra	1503	50	1	50	4,18
Terra	1503	200	2	100	16,70
Terra	1567	5,5	18	>1	0,43
Terra	1567	23	23	1	1,79
Terra	1567	65	33	2	5,05
Terra	1567	75	25	3	5,83
Terra	1567	71,5	18	4	5,55
Terra	1567	45	9	5	3,50
Terra	1567	60	10	6	4,66

JOAN BLANCO DE LA LAMA

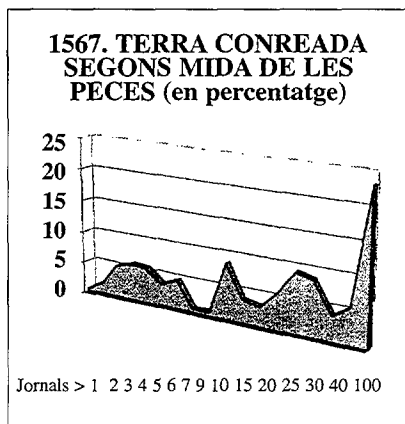
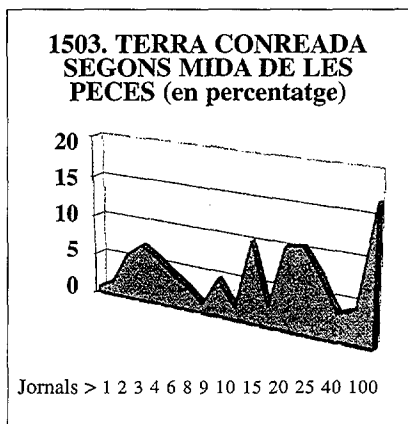
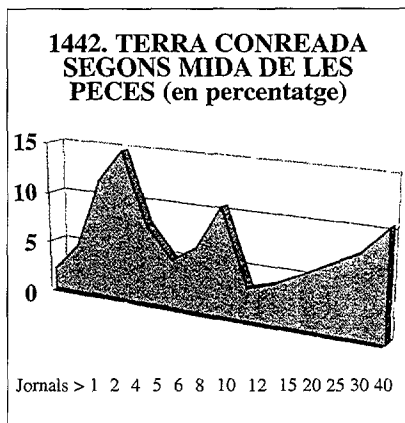
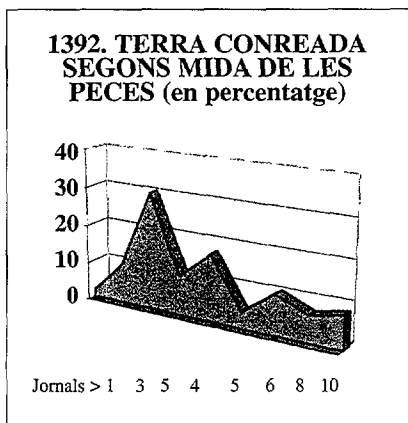
CONREU	ANY	EXT. TOTAL	NOMBRE DE PECES	EXT. PEÇA	PERC. EXT.
Terra	1567	7	1	7	0,54
Terra	1567	9	1	9	0,70
Terra	1567	113	11	10	8,78
Terra	1567	46	3	15	3,57
Terra	1567	40	2	20	3,11
Terra	1567	75	3	25	5,83
Terra	1567	120	4	30	9,32
Terra	1567	112,5	3	40	8,74
Terra	1567	50	1	50	3,88
Terra	1567	70	1	70	5,44
Terra	1567	300	3	100	23,30
Bosc	1392	1	2	>1	14,29
Bosc	1392	6	2	3	85,71
Bosc	1442	8	2	2	1,51
Bosc	1442	12	4	3	2,26
Bosc	1442	20	4	5	3,77
Bosc	1442	6	1	6	1,13
Bosc	1442	32	4	8	6,03
Bosc	1442	20	2	10	3,77
Bosc	1442	12	1	12	2,26
Bosc	1442	16	1	16	3,01
Bosc	1442	40	2	20	7,53
Bosc	1442	75	3	25	14,12
Bosc	1442	30	1	30	5,65
Bosc	1442	40	1	40	7,53
Bosc	1442	100	2	50	18,83
Bosc	1442	120	2	60	22,60
Bosc	1503	7	1	7	2,12
Bosc	1503	16	2	8	4,84
Bosc	1503	10	1	10	3,03
Bosc	1503	54	8	15	16,34
Bosc	1503	47,5	2	25	14,37
Bosc	1503	146	5	30	44,18
Bosc	1503	50	1	50	15,13
Bosc	1567	0,5	1	>1	0,07
Bosc	1567	1	1	1	0,15
Bosc	1567	8	4	2	1,19
Bosc	1567	12	4	3	1,78
Bosc	1567	8	2	4	1,19
Bosc	1567	30	6	5	4,45
Bosc	1567	6	1	6	0,89
Bosc	1567	16	2	8	2,38
Bosc	1567	30	3	10	4,45

MASOS I MASOS GRASSOS A LA VALL D'AMER (SEGLES XIV-XVI)

CONREU	ANY	EXT. TOTAL	NOMBRE DE PECES	EXT. PEÇA	PERC. EXT.
Bosc	1567	16	1	15	2,38
Bosc	1567	40	2	20	5,94
Bosc	1567	47	2	25	6,98
Bosc	1567	95	2	50	14,11
Bosc	1567	364	4	100	54,05

EVOLUCIÓ DE LA SUPERFÍCIE CONREADA SEGONS MIDA DE LES PECES

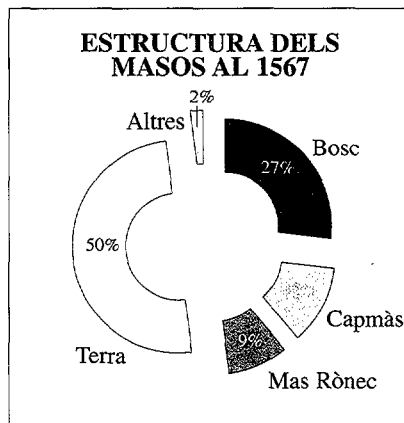
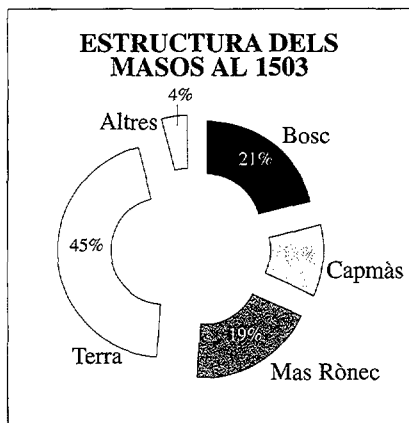
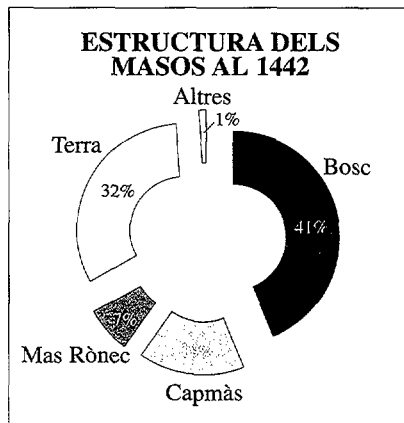
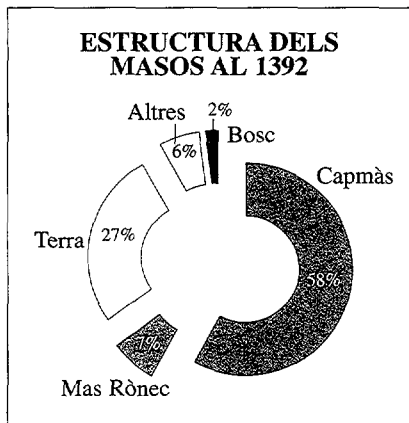
Capbreus de la Vall d'Amer de 1392, 1442, 1503 i 1567

EVOLUCIÓ DE L'ESTRUCTURA TIPOLÒGICA DELS MASOS

Capbreus de la Vall d'Amer DE 1392, 1442, 1503 i 1567²⁹⁶

(dades obtingudes de peces d'extensió coneguda²⁹⁷)

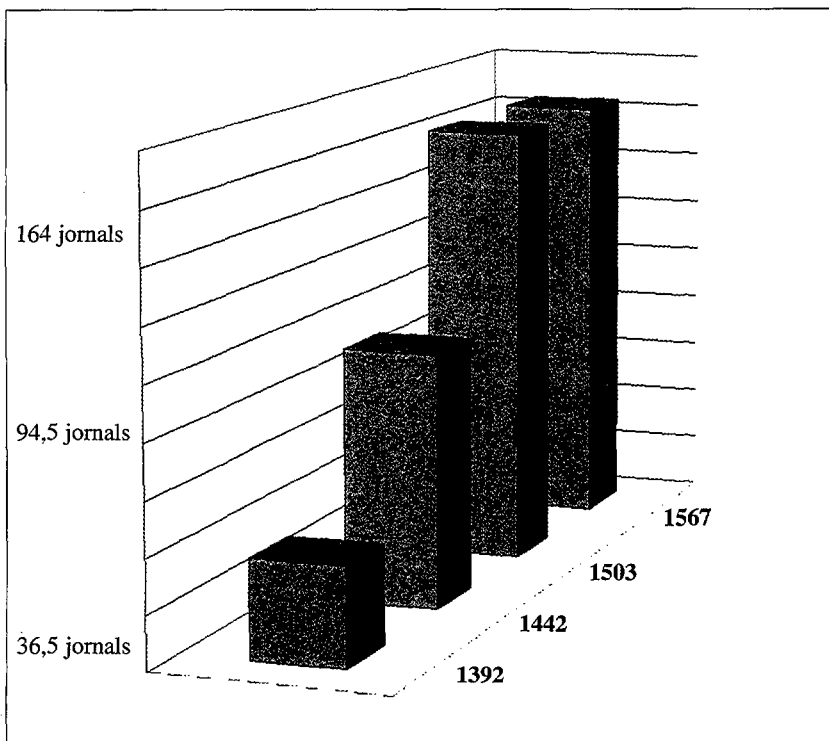

²⁹⁶ Capbreus de la Vall d'Amer a favor de l'abat. ADG 551, n. 2, 7, 9 i 14.

²⁹⁷ Cal recordar que moltes de les parcel·les de bosc del capbreu de 1392 no tenen extensió coneguda, el percentatge de parcel·les d'extensió coneguda per aquest capbreu és del 45 %, els altres en tenen un 75 %, en xifres rodones.

EXTENSIÓ DELS MASOS DE LA VALL D'AMER

(dades obtingudes de peces d'extensió coneguda²⁹⁸, en jornals de bous)

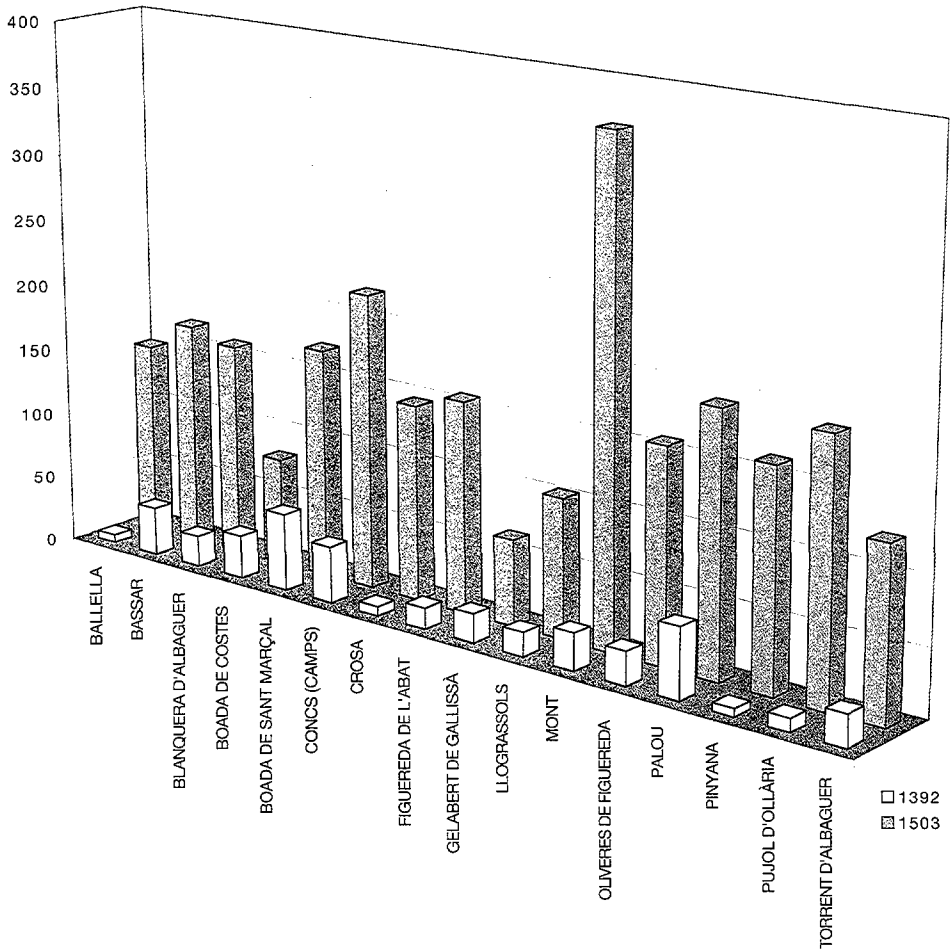

²⁹⁸ Recordem que els capbreus no coincideixen en el percentatge de parcel·les d'extensió coneguda, si bé els tres darrers tenen percentatges similars, entorn del 75 % de peces d'extensió coneguda —76,6 % el 1442, 76,8 el 1503 i 77,6 % el 1567—. El 1392 el percentatge baixa al 45,8 %; per això hem hagut de retocar les xifres del capbreu per tal de fer-les concordar hem els percentatges dels altres capbreus i que no distorsionessin el gràfic. La modificació ha consistit a calcular el nombre de peces d'extensió coneguda que restaven fins equiparar-se amb els altres capbreus, 50 aproximadament, i multiplicar aquesta quantitat per la mitjana d'extensió que havíem obtingut per parcel·la en el quadre *Nombre de Parcel·les dels Masos* d'aquest mateix **Apèndix**, la xifra resultant, 147 jornals, l'hem sumada al total de l'extensió del capbreu de 1392 del quadre *Extensió dels Masos de la Vall d'Amer* i després dividida per 16, òbviament, obtenint els aproximadament 36,5 jornals que surten al gràfic. El lector queda avisat. És evident que l'extensió que es dona dels masos és una extensió mancada, perquè s'ha elaborat només a partir de les peces d'extensió coneguda, és una extensió mínima, no m'atreveixo a dir en quin percentatge és mancada l'extensió del mas perquè hauríem de tenir present la pèrdua d'importància dins l'estructura dels masos de la vall d'Amer del capmàs al llarg del període estudiat, i dels capmasos en sabem l'extensió sempre.

EXTENSIÓ DELS MASOS DE LA VALL D'AMER

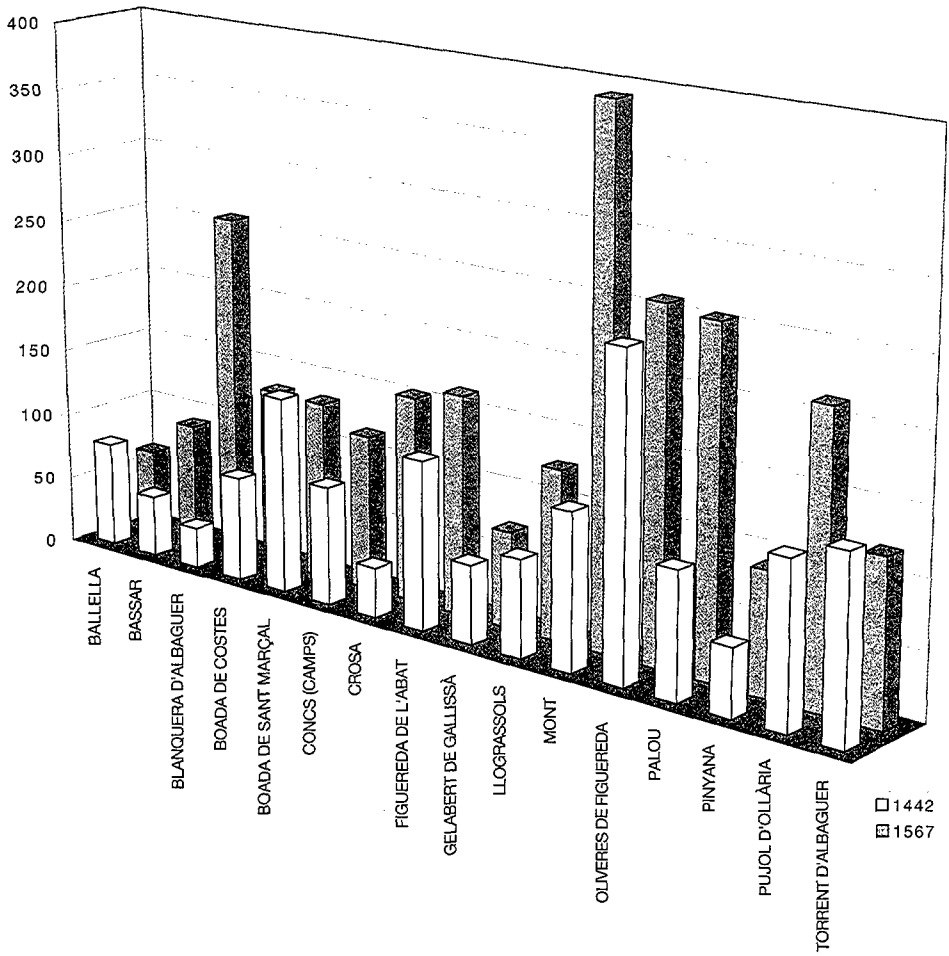
(en jornals de bous)

Capbreus de la Vall d'Amer de 1392, 1442, 1503 i 1567²⁹⁹

²⁹⁹ Capbreus de la Vall d'Amer a favor de l'abat. ADG 551, n. 7 i 9. Els masos estan col·locats per ordre alfabètic.

MASOS I MASOS GRASSOS A LA VALL D'AMER (SEGLES XIV-XVI)

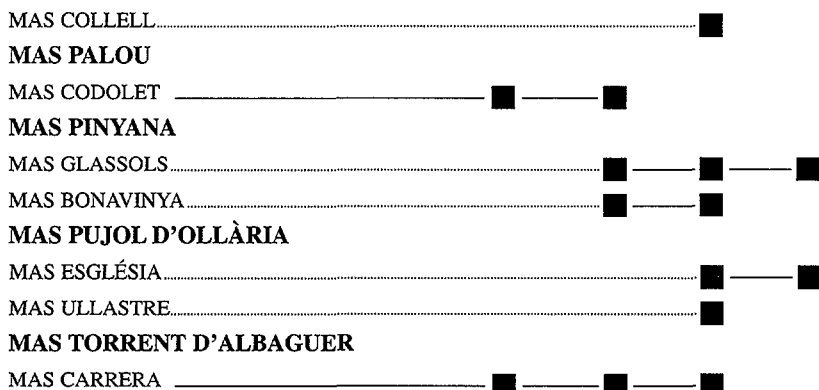
MASOS RÒNECS AGLEVATS (1392-1567)

(S'ha indicat per a les quatre dates dels capbreus quina era la tinença de masos rònecs per part del masos estudiats, aquests es remarquen en negra. Les línies contínues/discontínues indiquen la continuïtat en la possessió o capbreu de masos rònecs)

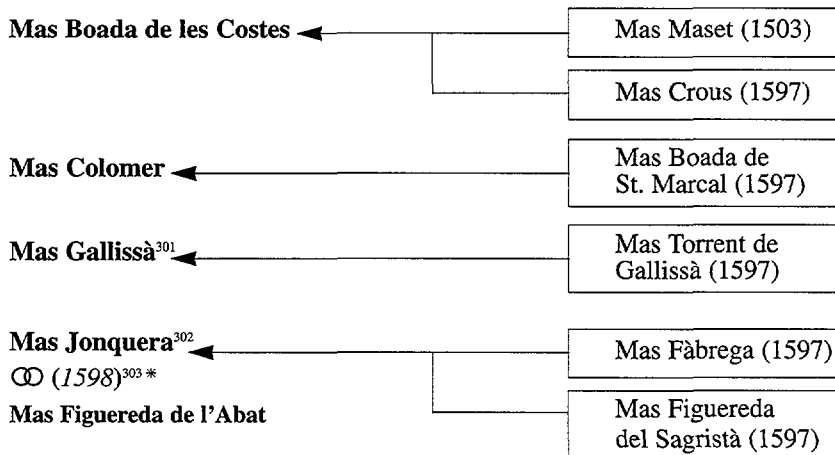
	1392	1442	1503	1567
MAS BALLELLA				
MAS ALOU.....				■
MAS VINYALS.....				■
MAS BASSA				
MAS FORN.....			■	
MAS BLANQUERA D'ALBAGUER				
MAS TALLADES.....		■	■	
MAS BOADA DE LES COSTES				
MAS TORRENT DE LLORET SALVATGE.....				■
MAS OLIVER.....				■
MAS BOADA DE SANT MARÇAL				
MAS CALDERIC.....				
MAS CELLER.....		■	■	■
MAS CONCS				
MAS CAMPS.....	■			
MAS CROSA				
MAS ROVIRA.....		■		
MAS EL CADEN.....			■	■
MAS CAMPASSOL.....			■	■
MAS LLOGRASSOLS				
MAS RIBES.....				■
MAS MONT				
MAS OLIBA.....			■	
MAS ESTRIPAT.....			■	
MAS SERRABADAL.....				■
MAS GELI.....				■
MAS PI.....				■

1392 1442 1503 1567

MAS OLIVERES DE FIGUEREDA

MASOS AGLEVATS ELS SEGLES XVI-XVII³⁰⁰

³⁰⁰ Tot els masos aglevats eren vius el 1486; no s'inclouen, doncs, els masos ròncecs anteriors a aquesta data. Entre parèntesi hi posem la darrera data de confessió coneguda com a mas propi.

³⁰¹ El mas Torrent de Gallissà és aglevat al mas Gallissà el 24 de novembre de 1613, després de ser venut en subhasta pública.

³⁰² El mas Jonquera compra el mas Fàbrega el 1669.

³⁰³ Data dels capítols matrimonials entre Miquel Jonquera i Caterina Figuereda, hereu i pubilla dels seus respectius masos.

EXTENSIÓ DELS MASOS DE LA VALL D'AMER Capbreus de 1392, 1442, 1503 i 1567

(ADG, Abadies d'Amer i Roses unides; 551, n. 2, 7i 9, 14) (en jornals de bous)

CAPBREU				1392			1442			1503			1567		
TINENT ³⁰³				TIPUS	EXT.	PECES ³⁰⁵	TIPUS	EXT.	PECES	TIPUS	EXT.	PECES.	TIPUS	EXT.	PECES.
MAS BALLELLA				BOSC	0	0 / 2	BOSC	41	2 / 1	BOSC	0	0	BOSC	0	
				CAPMÀS	6	1	CAPMÀS	12	1	CAPMÀS	12	1	CAPMÀS	50	1
				RMAS	0	0	RMAS	0	0	RMAS	0	0	RMAS	7	1
6	78.12	145.1	62	TERRA	0	0	TERRA	25.12	2	TERRA	133.2	8	TERRA	5	2 / 1
MAS BASSAR				BOSC	0	0 / 1	BOSC	0	0 / 1	BOSC	3	1 / 1	BOSC	8	2
				CAPMÀS	30	1	CAPMÀS	30	1	CAPMÀS	30	1	CAPMÀS	30	1
				RMAS	0	0	RMAS	0	0	RMAS	50	1	RMAS	0	
				TERRA	3	3 / 4	TERRA	9.25	7 / 1	TERRA	85	17 / 5	TERRA	53	11 / 2
36	45.75	168	91	VINYA	3	1	VINYA	6.5	2	VINYA	0	0			
MAS BLANQUERA D'ALBAGUER				BOSC	0	0 / 1	BOSC	12	2	BOSC	6.5	3	BOSC	56	5
				CAPMÀS	8	1	CAPMÀS	8	1	CAPMÀS	8	1	CAPMÀS	8	1
				RMAS	0	0	RMAS	0	0 / 1	RMAS	100	1	RMAS	0	
				TERRA	15	6 / 4	TERRA	10	9 / 3	TERRA	42.8	13 / 3	TERRA	192.5	12 / 2
23	30	159.3	257.5	HORT	0	0	HORT	0	0 / 1	HORT	2	1	HORT	1	1
MAS BOADA DE COSTES				BOSC	0	0	BOSC	0	0	BOSC	0	0	BOSC	12	2 / 6
				CAPMÀS	15	1	CAPMÀS	15	1	CAPMÀS	15	1	CAPMÀS	15	1
				RMAS	0	0	RMAS	0	0	RMAS	0	0	RMAS	27	2
				TERRA	17	4 / 2	TERRA	62.5	13 / 1	TERRA	65	15 / 2	TERRA	79	25 / 20
32	77.5	80	133	BOSC	0	0 / 9	BOSC	68	8	BOSC	68	8	BOSC	23	5
MAS BOADA DE SANT MARÇAL				CAPMÀS	20	1	CAPMÀS	20	1	CAPMÀS	20	1	CAPMÀS	20	1
				RMAS	20	1	RMAS	35	1	RMAS	51	2	RMAS	35	1
				TERRA	17.5	8 / 6	TERRA	23	9 / 1	TERRA	32.5	12 / 5	TERRA	54.5	9 / 3
57.5	146	171.5	132.5	BOSC	0	0 / 4	BOSC	30	1 / 5	BOSC	85	3 / 2	BOSC	0	
MAS CONCS (CAMPS)³⁰⁶				CAPMÀS	20	1	CAPMÀS	25	1	CAPMÀS	25	1	CAPMÀS	25	
				CAPMÀS*	20	1	CAPMÀS*	30	1	CAPMÀS*	30	1	CAPMÀS*	30	
				RMAS	0	0	RMAS	0	0	RMAS	0	0 / 1	RMAS	0	
				TERRA	2	1	TERRA	3	4 / 1	TERRA	80	4 / 2	TERRA	61.1	11
				BOSC	1	2 / 3	BOSC	18	2 / 1	BOSC	12	1	BOSC	22	1
MAS CROSA³⁰⁷				CAPMÀS	6	1	CAPMÀS	6	1	CAPMÀS	6	1	CAPMÀS	12	1
				RMAS	0	0 / 1	RMAS	0	0 / 1	RMAS	50	2	RMAS	44	2
				TERRA	0	0 / 2	TERRA	13.5	4 / 5	TERRA	78	7 / 1	TERRA	75	7 / 1
7	37.5	146	153	BOSC	0	0 / 1	BOSC	50	1 / 2	BOSC	72.5	2	BOSC	55	2 / 2
MAS FIGUEREDA DE L'ABAT				CAPMÀS	10	1	CAPMÀS	15	1	CAPMÀS	15	1	CAPMÀS	15	1
				RMAS	0	0	RMAS	0	0	RMAS	0	0	RMAS	0	
				TERRA	6	2 / 3	TERRA	60.5	10 / 1	TERRA	69.5	12 / 2	TERRA	92.5	10 / 1
16	125.5	157	162.5	BOSC	0	0 / 2	BOSC	30	2 / 1	BOSC	5	1	BOSC	0	0
MAS GELABERT DE GALLISSÀ				CAPMÀS	5	1	CAPMÀS	5	1	CAPMÀS	5	1	CAPMÀS	5	1
				RMAS	3	1	RMAS	3	1	RMAS	0	0	RMAS	0	0
				TERRA	13.5	4 / 2	TERRA	20.5	9 / 3	TERRA	53	12 / 12	TERRA	66	12 / 3
21.5	58.5	63.5	71												

MAS LLOGRASOLS	BOSC	3	1	BOSC	0	0	BOSC	0	0	BOSC	16	4				
	CAPMÀS	25	1	CAPMÀS	25	1	CAPMÀS	25	1	CAPMÀS	25	1				
	RMAS	0	0/1	RMAS	0	0	RMAS	0	0	RMAS	8	1				
	HORT	0	0/1	HORT	1.25	2	HORT	0	0	PRAT	0,25	1				
	ERM									ERM	13,25	2				
48	72.25	103.25	125.75	TERRA	20	6/9	TERRA	46	10/5	TERRA	78,25	16/6	TERRA	63,25	11/2	
MAS MONT ³⁰⁸	BOSC	0	0/1	BOSC	84	1/1	BOSC	106*	3/1	BOSC	187,5	4/1				
	CAPMÀS	25	1	CAPMÀS	16	1	CAPMÀS	16	1	CAPMÀS	16	1				
	RMAS	0	0	RMAS	0	0	RMAS	20	1	RMAS	55	2/2				
	TERRA	2.75	3/7	TERRA	15.75	9/2	TERRA	226,6	14/7	TERRA	132,5	13/3				
27.25	115.75	368.6	391.25	BOSC	0	0/1	BOSC	143	5	BOSC	93	4	BOSC	226	5	
MAS OLIVERES DE FIGUEREDA	CAPMÀS	25	1	CAPMÀS	30	1	CAPMÀS	30	1	CAPMÀS	30	1				
	RMAS	0	0	RMAS	60	1	RMAS	0	0	RMAS	0	0/1				
	TERRA	0	0/1	TERRA	4.75	3	TERRA	35	4/1	TERRA	3	1/2				
	BOSC	0	0/1	BOSC	0	0/1	BOSC	12	1/1	BOSC	16	1/1				
MAS PALOU ³⁰⁹	CAPMÀS	40	1	CAPMÀS	40	1	CAPMÀS	40	1	CAPMÀS	40	1				
	RMAS	3	1	RMAS	3	1	CANERIA	80	1	RMAS	0	0				
	TERRA	9.5	7/7	TERRA	51	6/10	TERRA	61	7/5	TERRA	198	14/5				
	BOSC	0	0/1	BOSC	0	0	BOSC	0	0	BOSC	4	1				
MAS PINYANA	CAPMÀS	6	1	CAPMÀS	12	1	CAPMÀS	12	1	CAPMÀS	12	1				
	RMAS	0	0	RMAS	0	0/2	RMAS	75	2	RMAS	0	0/1				
	ERM			ERM			ERM			ERM	13	2				
	TERRA	0	0/1	TERRA	38	7	TERRA	75.1	14/2	TERRA	61.5	11/2				
	BOSC	0	0/1	BOSC	25	2	BOSC	26	1/4	BOSC	75	3/4				
MAS PUJOL D' OLLÀRIA	CAPMÀS	4	1	CAPMÀS	4.5	1	CAPMÀS	4	1	CAPMÀS	4.5	1				
	RMAS	0	0/1	RMAS	0	0	RMAS	92	3	RMAS	2	1				
	ERM	0	0	ERM	0	0	ERM	3	2	ERM	1	1/1				
	TERRA	6.25	6/8	TERRA	92	15/1	TERRA	66.5	24/10	TERRA	129.6	22/6				
	BOSC	3	1/3	BOSC	114	5/1	BOSC	47	3	BOSC	3	1				
MAS TORRENT D'ALBAGUER	CAPMÀS	12	1	CAPMÀS	12	1	CAPMÀS	12	1	CAPMÀS	12	1				
	RMAS	4	1	RMAS	4	1	RMAS	50	1	RMAS	50	1				
	TERRA	5	2/1	TERRA	5.25	3/1	TERRA	17	6/2	TERRA	55	6/1				
24	135.25	126	120	TOTAL: TERRA, BOSC I MASOS RÒNECS ³¹⁰	117.5	7	30	480.12	615	105	1198.45	536	488	1321.7	703.5	228
TOTAL ³¹¹	434.5	78/8 ³¹²	92/20	1513.4	177/15	54/16	2612.45	249/19	75/18	2631.2	246/13	71/8				

³⁰⁴ En els quadres de la graella inferior s'indiquen l'extensió total dels masos segons els quatre capbreus.

³⁰⁵ En **negreta** les peces d'extensió documentada, en *cursiva* les peces d'extensió desconeguda.

³⁰⁶ Des del capbreu de 1392, el mas Camps consta com un mas unit al mas Concs, tot i que conservant una certa entitat pròpia.

³⁰⁷ Des del capbreu de 1567, el capmàs consta de 12 jornals de terra arable i 22 de boscosa, aquesta darrera la faig constar en l'apartat de bosc per no deformar la visió del capmàs, que en la seva major part considero de terra conreable.

³⁰⁸ D'ençà el 1442, el capmàs consta de 16 jornals de terra conreable i 84 de terra boscosa; ho he resolt igual que en el cas del mas Crosa.

³⁰⁹ La *caneria* del capbreu de 1503 possiblement sigui una peça de terra al llarg del marge del riu Brugent.

³¹⁰ En primer lloc s'indica l'extensió en jornals de bous del total de terra de cada capbreu, en segon lloc de bosc i per últim dels masos ròncecs. Per fer els totals, que es mostren a la línia inferior, queden per afegir-hi els capmasos, erms, vinyes, horts, etc.

³¹¹ Per a cada capbreu s'indica: en primer lloc l'extensió total, en jornals de bous, incloent-hi tot tipus de peces, en segon i en negreta el nombre de peces d'extensió documentada, a continuació, en cursiva, el nombre de peces d'extensió desconeguda.

³¹² En rodona i en tipus menor es desglossa el nombre de peces d'extensió coneguda o desconeguda tingudes per altres senyors diferents de l'abat d'Amer.